

”Kun soitin on sinä itse”

**- Luokanopettajien kokemuksia alakoulun
laulunopetuksesta ja laulunopetusmateriaalista**

Tutkielma (Maisteri)

2021

Tuulia Ryhänen

Musiikkikasvatuksen aineryhmä

Sibelius-Akatemia

Taideyliopisto

Tutkielman nimi ”Kun soitin on sinä itse” - Luokanopettajien kokemuksia alakoulun laulunopetuksesta ja laulunopetusmateriaalista	Sivumäärä 84+10
Tekijän nimi Tuulia Ryhänen	Lukukausi Syksy 2021
Aineryhmän nimi Musiikkikasvatuksen aineryhmä	
<p>Tässä tutkimuksessa tarkastelen lasten laulunopetusta alakoulussa. Kartoitan kolmen luokanopettajan kokemuksia alakoulun laulunopetuksesta sekä sitä, millä tavoin luokanopettajien toteuttamaa laulunopetusta voisi tukea. Testaan tutkimuksessa laulunopetuksen opetusmateriaalipakettia, jonka kokosin tutkimusta varten. Toteutin opetusmateriaalin avulla viiden oppitunnin mittaisen opetuskokeilun, jonka jälkeen myös kolme tutkimukseen osallistunut luokanopettaja toteuttivat saman laulunopetusperiodin opetusryhmilleen. Keräsin aineistoni toteuttamalla luokanopettajille yhteensä kolme teemahaastattelua, joista yksi oli parihaastattelu ja kaksi yksilöhaastattelua. Aineisto on analysoitu käyttäen teoriaohjaavaa analyysitapaa, mikä tarkoittaa, että analyysissä on teoreettisia kytkeviä, mutta se ei pohjautu suoraan teoriaan.</p> <p>Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: 1) Miten tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat pyrkivät tukemaan lasten laulutaidon kehittymistä alakoulussa? 2) Millä tavoin tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat arvioivat tutkijan kokoaman opetusmateriaalin käyttökelpoisuutta työssään?</p> <p>Tutkimus on laadullinen tapaustutkimus, jossa on toimintatutkimuksen piirteitä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu lasten laulutaidon kehittymistä, laulunopetusta sekä alakoulun musiikinopetusta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden ympärille.</p> <p>Tutkimukseni mukaan laulamista voi opettaa alakoulussa jo heti ensimmäisiltä luokilta alkaen. Alakoulun laulamisen opettajan rooli on merkityksellinen lasten laulutaidon oppimisen ja musiikin ja laulamisen arvon välittämisen kannalta. Keskeisiä tavoitteita alakoulun laulunopetuksessa ovat laulamiseen tutustuttaminen ja äänenkäyttöön rohkaiseminen. Alakoulussa laulaminen on parhaimmillaan koko koulun yhteisöllisyyttä lisäävää toimintaa. Laulamista voidaan hyödyntää opetustapana musiikintuntien lisäksi myös muiden oppiaineiden tunneilla. Laulunopetusmateriaalien avulla voidaan tukea luokanopettajien toteuttamaa laulunopetusta. Tarve laulunopetusmateriaaleille nähdään suurena etenkin sellaisilla luokanopettajilla, joilla ei ole musiikkiharrastustaustaa. Luokanopettaja voi opettaa laulamista hyvin, vaikkei itse olisikaan mestarilaulaja.</p>	
Hakusanat lasten laulunopetus, luokanopettaja, alakoulu, opetuskokeilu	
Tutkielma syötetty plagiointitarkastusjärjestelmään 9.12.2021	

Sisällys

Sisällys	3
1 Johdanto	5
2 Laulutaito	8
2.1. Lauluääni	8
2.1.1 Lauluäänen fysiologinen perusta	8
2.1.2 Lapsen lauluääni ja äänenmurros	10
2.2 Laulutaito	11
2.2.1 Laulutaidon oppiminen	12
2.2.2 Kehollisuus	14
2.2.3 Laulutaidon kehittyminen.....	15
2.2.4 Lasten laulunopetus	18
3 Alakoulun laulunopetus	21
3.1 Laulunopetus opetussuunnitelmissa	21
3.1.1 Laulunopetus opetussuunnitelmissa 1920-luvun kansakoulusta 2010-luvun peruskouluun	21
3.1.2 Laulunopetus perusopetuksen opetussuunnitelmassa tällä hetkellä	23
3.2 Laulamisen opettaja	25
3.2.1 Laulun ryhmäopetus ja yhteisöllisyys.....	26
3.2.2 Motivointi	29
3.2.3 Luokanopettaja musiikkikasvattajana	31
3.2.4 Alakoulun laulunopetuksen opetusmateriaalit.....	34
4 Tutkimusasetelma	37
4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset	37
4.2 Laadullinen tutkimus	37
4.2.1 Laadullinen tapaustutkimus	37
4.2.2 Toimintatutkimus	38
4.3 Aineiston kerääminen	40
4.3.1 Opetuskokeilu ja osallistujien valinta.....	40
4.3.2 Tutkimuksen laulunopetusmateriaali	41
4.3.3 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	43
4.3.4 Yksilö- ja parihaastattelut.....	44

4.4 Analyysi	45
4.5 Tutkimuksen eettinen tarkastelu	46
5 Tulokset	48
5.1 Haastateltavien kuvaus	48
5.2 Laulunopetus alakoulussa	49
5.2.1 Laulunopetuksen tavoitteet alakoulussa	50
5.2.2 Laulun ryhmäopetus	51
5.2.3 Motivointi	53
5.2.4 Laulamisen opettajana toimiminen	55
5.2.5 Laulunopetusmateriaalit opettajan työn tukena	57
5.2.6 Musiikintunnit	59
5.2.7 Alakoulun laulukulttuuri	62
5.3 Opetusmateriaali laulamisen opettamisen tukena	63
5.3.1 Syyt osallistua tutkimukseen	63
5.3.2 Opettajien kokemuksia tutkimuksen opetusmateriaalista	64
5.3.3 Tuntisuunnitelmien toteutuminen	67
5.4 Yhteenveto	69
6 Pohdinta	71
6.1 Johtopäätökset	71
6.2 Luotettavuustarkastelu	76
6.3 Tulevia tutkimusaiheita	78
Lähteet	80
Liite 1: Alkuhaastattelu	85
Liite 2: Loppuhaastattelu (parihaastattelu)	86
Liite 3: Loppuhaastattelu (yksilöhaastattelu)	88
Liite 4: Otteita tutkimuksessa käytetystä laulunopetusmateriaalista	90
Liite 5: Tietosuojailmoitus ja suostumus tutkimukseen osallistumisesta	93

1 Johdanto

”Singing is a learned behaviour.” - Helen Kemp

Sekä omasta kokemuksestani että tutkimuskirjallisuuteen nojaten uskon, että laulutaitoa voi verrata esimerkiksi lukutaitoon tai eri urheilulajeissa tarvittaviin taitoihin. Laulutaidon kehittäminen on mahdollista kenelle tahansa. Ihmisten jakaminen laulutaitoisiin ja -taidottomiin ei ole perusteltua missään tilanteessa (Pihkanen, 2011). Niin kuin muissakin musiikillisten taitojen oppimisessa, laulamaan oppiminen edellyttää asiantuntevaa opetusta ja harjoittelua (Smith 2006, 29). Numminen (2005) ehdottaa, olisiko mahdollista ajatella niin, että jokainen oppii laulamaan, sitten laulettaisiin ja ”kaikki pelaa” -liike otettaisiin käyttöön myös musiikissa (Numminen 2005, 8).

Laulaminen on tärkeä osa alakoulu-aikaa ja monet muistavat koulussa laulettuja lauluja vielä aikuisenakin. Laulutaidon oppimista auttaa opettaja, joka osaa motivoida laulamaan sekä opettaa laulamista ja äänenkäyttöä. Ollessani itse alakoulussa lauloimme kyllä paljon, mutta en ainakaan muista saaneeni varsinaista laulunopetusta musiikintunneilla. Myös Yleisradion (2020) koulussa laulamista koskevan kyselyn vastausten mukaan laulamista on usein testattu koulussa, mutta ei opetettu. Kyselyn vastauksissa ilmenee, miten musiikinopettajan kommentit vaikuttivat musiikin oppimiseen kannustaen jatkamaan harjoittelua tai heikentäen oppilaan pystyvyyksiasityksiä musiikin osaajana. Opettajan tyly kommentti voi olla esteenä musiikin harrastamiselle vielä aikuisenakin. (Yleisradio 2020.)

Suomessa siirryttiin kansakoulusta peruskouluun 1970-luvulla, mikä vaikutti musiikin opetussuunnitelmiin merkittävästi. Oppiaineen nimi muuttui laulutunnista musiikkitunniksi ja myös laulamisen asema oppiaineen sisällä heikentyi vähitellen monipuolistuneiden musiikinopetuksen tavoitteiden myötä. (Valtasaari 2017, 47.) Myös Ruotsissa laulamisen aseman on havaittu heikentyneen kouluissa. Vuonna 2021 alkaneessa viisivuotisessa tutkimushankkeessa *Sånghälsa i skolan – en samhällelig angelägenhet* tutkitaan päivittäisen laulamisen mahdollisuuksia lasten kognitiivisen ja kielellisen kehityksen tukemisessa. Tutkimuksessa satunnaisesti valikoiduille opettajille annetaan täydennyskoulutusta laulamisen opettamisesta. Laulamista lisätään päivittäiseen koulunkäyntiin, minkä jälkeen tutkimusryhmä seuraa tutkimuksessa mukana olevien opettajien oppilaiden kehitystä sosiaalisen, kielellisen ja kognitiivisten kykyjen osalta. Tutkimus on osa

valtakunnallista *Sjungande barn* -ohjelmaa, jonka tavoitteena on, että kaikilla lapsilla olisi mahdollisuus saada äänenkäytön ja laulamisen opetusta alakoulussa sekä opettajilla kykyä tarjota sitä. Hankkeen tavoitteena on myös vähentää eksklusiota ja lisätä inklusiota laulamisen avulla. (Sjungande barn 2021.)

Alakoulussa musiikkia voi opettaa luokanopettaja tai musiikin aineenopettaja. Luokanopettajakoulutuksessa syventyminen musiikkiin on vapaaehtoista. Suomi (2019) tutki väitöstutkimuksessaan luokanopettajaksi valmistuvien musiikillista kompetenssia perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden toteuttamisen näkökulmasta. Tutkimukseen osallistuneista luokanopettajaopiskelijoista vain viidesosa koki olevansa pätevä tai melkein pätevä musiikin opettamiseen alakoulussa. (Suomi 2019, 5.) Suomi tuo jatkotutkimusaiheissaan esille tarpeen laulamisen tutkimisesta vuosiluokilla 1–6 nykyisen koulujen laulukulttuurin, oppilaiden laulutaidon ja laulamiseen suhtautumisen selvittämiseksi sekä luokanopettajakoulutuksen kehittämiseksi. (Suomi 2019, 226.) Pihkanen (2011) toteaa lasten laulunopetusta käsittelevässä lissensiaatintyössään, että lasten laulunopetuksen tutkimukselle ja opetusmateriaalille on suuri tarve. Hän myös korostaa, että lasten laulamisen opettajalla tulisi olla itsellään musiikillisia taitoja ja tietoa lasten äänenkäytöstä ja kehityksestä kasvatustieteellisen näkökulman lisäksi. (Pihkanen 2011, 74.) Näistä huomioista kiinnostuneena halusin selvittää maisterintutkielmassani, miten luokanopettajien alakoulussa toteuttamaa laulunopetusta voisi tukea ja vahvistaa, ja kokosin laulunopetusmateriaalin alakoulun luokanopettajien käytettäväksi.

Toteutin tutkimustyön antamalla kokoamani ja osittain myös itse laatimani lasten laulunopetusmateriaalin kolmelle alakoulussa musiikkia opettavalle luokanopettajalle tunneillaan käytettäväksi alkuvuodesta 2021. Pidin materiaalin tunnit myös itse opetuskokeiluna yhdelle alakoulun 2. luokalle. Opetusperiodien jälkeen haastattelin opettajia käytetystä laulunopetusmateriaalista sekä kokemuksista alakoulun laulunopetuksesta. Opettajaopiskelijana arvostan suuresti kokeneempien opettajien jakamia kokemuksia koulun arkitodellisuudesta. Koen tutkimukseni vuoropuhelunomaisena vaihtokauppana jakaessani materiaalin kautta koulutukseni tarjoaman tuoreen näkemyksen lasten laulunopetuksesta opettajille, jotka pystyvät arvioimaan sitä laajemmalla kokemuksellaan alakoulun opetustilanteista.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1) Miten tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat pyrkivät tukemaan lasten

laulutaidon kehittymistä alakoulussa?

2) Millä tavoin tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat arvioivat tutkijan kokoaman opetusmateriaalin käyttökelpoisuutta työssään?

Lasten laulunopetukseen liittyviä opetuskokeiluja on tehty aiemmin esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa, kun Kartiovaara (2015) tutki gradussaan toiminnallisen laulunopetusmateriaalin käytettävyyttä alakoulussa. Laine (2015) toteaa ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään kolmasluokkalaisille tekemänsä laulunopetuskokeilun opettaneen hänelle, että erityisesti lapsia opettaessa opetusmetodien valinta on tärkeää, jotta lasten mielenkiinto pysyy yllä. Yksinkertaiset ja konkreettiset ohjeet ja mielikuvat laulamisen eri osa-alueiden opettelussa auttavat lapsia oppimaan. (Laine 2015, 25.) Opetuskokeilussani tavoitteenani oli luoda mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva laulamisesta ja laulunopetuksesta.

Keräsin tutkimuksen aineiston pitämällä tutkimuksessa mukana oleville opettajille yhteensä kolme haastattelua, joista yhden parihaastatteluna opettajien toteuttaman opetusperiodin jälkeen ja kaksi yksilöhaastatteluna ennen ja jälkeen opetusperiodin. Oman opetusperiodini ajan pidin tutkijan päiväkirjaa, johon reflektoin havaintojani tunteista. Analysoin tutkimusmateriaalin käyttäen menetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Haluan tutkimuksellani osaltani tuoda esille Taideyliopiston koordinoiman ArtsEqual-hankkeen Arts @ School -tutkimusryhmän ydinajatusta siitä, miten taiteen avulla voidaan tukea suomalaisten koulujen oppilaiden tasa-arvoisia mahdollisuuksia oppimiseen ja osallistumiseen niin, että jokaisella oppijalla olisi mahdollisuus kokea olevansa pysyvä, lahjakas, erityinen ja arvokas yhteisön jäsen (ArtsEqual 2020). Näen laulunopetuksen yhtenä mahdollisuutena tämän tavoitteen saavuttamiseen laulamisen välineettömyyden vuoksi. Yleensä kaikilla oppilaille on ääni-instrumentti käytettävissään ja siksi eri koulujen välistä laulullista tasa-arvoa voi kohentaa luokanopettajien laulunopetustaitoja vahvistamalla.

2 Laulutaito

Tässä luvussa kerron lasten lauluäänen fysiologiasta ja laulutaidon oppimisesta. Lisäksi käsittelen lasten laulunopetuksen eri puolia ja tapoja.

2.1. Lauluääni

Ihmiset viestivät toisilleen äänen avulla. Laulaminen on kehittynyt erilaisten puheen viivahteiden ja äänenpainojen myötä. Hyräily ja laulaminen alkoivat ilosta tai surusta, ajanvietteeksi tai tarpeeseen, kuten lapsen nukkuttamiseen kehtolaulun avulla tai juhlarituaaleihin liittyen. (Vaalio 2007, 9.) Laulamalla voi ilmaista tunteita pelkkiä sanoja laajemmin ja jopa hyvin pienet lapset osaavat ilmaista sanomattomia tunteitaan laulaen. Laulaminen onkin musiikin tavallisin ilmaisumuoto, joka liittyy olennaisesti myös kulttuuriseen identiteettiin. Laulaminen on jokaisen ihmisen syntymässä saatu oikeus ja opetettavissa oleva taito. Mitä useammin lapsi laulaa, sitä paremmin hän oppii laulamaan ja taitojen kehittymisen myötä myös nauttii enemmän laulamisesta ja musisoimisesta, mikä voi johtaa palkitseviin kokemuksiin läpi elämän. (Smith 2006, 28, 34.) Laulettuun musiikkiin kenttä on monipuolinen, mutta riippumatta musiikin genrestä koneisto ihmisäänen tuottamiseen on sama. Musiikin estetiikka ja sen kautta laulajan omat taiteelliset valinnat vaikuttavat myös äänenkäyttötapaan. (Vaalio 2007, 9.)

Laulamista toimintana voidaan tarkastella monista näkökulmista. Fyysisenä tapahtumana äännön aikana ääni värähtelee ja resonoituu laulajan kehossa, minkä seurauksena kuulemme laulua. Kognitiiviselta kannalta laulaminen taas on havaitsemista, muistamista ja oppimista. Laulaminen voi olla yksin koettu tapahtuma tai yhteisöllinen kokemus, joista jälkimmäinen voidaan nähdä sosiokulttuurisena ilmiönä. Laulaminen on tietysti myös tapa musisoida eli musiikillinen toiminto. (Lindeberg 2005, 30.)

2.1.1 Lauluäänen fysiologinen perusta

Ihmisen ääni syntyy hengityselimistö, äänentuottoelimistö (kurkunpää) ja artikulaatioelimistö (kieli, nielu, huulet) yhteistyön tuloksena. Paine, värähtely ja resonanssi saavat aikaan kuultavan äänen. Laulaminen on hienovaraista lihastyötä, jota keskushermosto

säätölee lähettämällä supistumis- ja rentoutumiskäskyjä lihaksille. (Vaalio 2007, 10.) Laulaminen ja puhuminen tapahtuvat fysiologiselta toiminnaltaan samalla tavoin. Laulaminen on kuitenkin ääni- ja kuuloelimistölle puhumista vaativampaa, koska siinä tavoitteena on tuottaa eri äänenkorkeuksia hallitusti ja hengittäen vain fraasien välillä. (Pihkanen 2011, 30.) Jokaisella on persoonallinen ääntöelimistö, joten jokaisen ääni myös soi eri tavalla. Myös ihmisen persoona vaikuttaa niin puhe- kuin lauluääneen. (Vaalio 2007, 9.)

Ääni syntyy, kun sisään hengitetty ilma saa keuhkoista ulos virratessaan äänihuulet värähtelemään. Ääni ohjautuu resonanssitilojen läpi, jotka ulottuvat keuhkojen yläosista aina nenän sieraimiin saakka. Äänihuulten värähtely ja resonanssi yhdessä saavat aikaan suusta ja nenästä ulos tulevan äänen. Ilman resonanssionteloston vaikutusta ääni olisikin vain hiljaista surinaa. Kun ääniaallot kimpoilevat resonanssiontelossa, ne törmäilevät onteloston seinämiin ja toisiinsa. Tämän seurauksena osa äänen taajuuksista vaimentuu, osa vahvistuu ja osa jopa katoaa. Muun muassa näistä rakenteista johtuu jokaisen ihmisen persoonallinen äänensävy. Ääniaaltojen liikkeet resonanssiontelostossa voi tuntea värähtelynä tai kutinana pään ja rintakehän alueella. Resonanssionteloston muotoon ja sen myötä äänen eri taajuuksien vahvistamiseen ja äänensävyyn laulaja voi itse vaikuttaa useiden tahdonalaisten lihasten avulla. Esimerkiksi kurkunpään nostaminen tai laskeminen sekä artikulointi muun muassa huulten ja kielen avulla vaikuttavat kuuluun ääneen merkittävästi. Aktiivisuus ilmelihaksissa auttaa tuottamaan selkeää tekstiä, ja saa lisäksi äänen soimaan ja kantamaan hyvin. (Honkanen-Korhonen 2007, 48.) Jokaisen ääni on persoonallinen, koska täysin samanlaista ihmiskehoa ja ääntöelimistöä ei ole olemassa. Ääneen vaikuttavat kehon rakenteen lisäksi fyysiset ja psyykkiset tekijät, kuten esimerkiksi jännitykset, ryhti, äänenkäyttötapa, tunteet, stressi, bakteerit ja virukset. (Vaalio 2007, 9–10.)

Ryhdin, hengityksen ulkoiset liikkeet sekä leuan, kasvojen ja osittain kielen ja nielun liikkeet voimme nähdä toisiltamme, kun taas osasta lauluääneen vaikuttavista lihastoimintoista, kuten kurkunpään sisäisistä hienomotorisista liikkeistä ja pehmeän kitalaen asennosta, saamme tietoa vain kuulokuvan kautta. Siksi kuulonvarainen havainnointi on laulunopetuksessa olennaista. Opetus laulamisen lihastoimintoihin tapahtuu fysiologisen tiedostamisen ja mielikuvien avulla. Ilmaiseminen ja viestintä laulun keinoin vaikuttavat

myös lihastoimintoihin ja esimerkiksi kappaleen tekstin tunnetilan löytäminen voi automaattisesti laittaa kehon asetukset kohdalleen. (Vaalio 2007, 10–11.)

2.1.2 Lapsen lauluääni ja äänenmurros

Lapsen ja aikuisen ääni syntyy fysiologisesti samalla tavalla, mutta kasvamisen myötä ääntöelimistössä tapahtuu lapsuudessa enemmän muutoksia kuin aikuisuudessa, kun ääntöelimistö on jo kehittynyt. (Pihkanen 2011, 24.)

Tyttöjen ja poikien äänet ovat saman tyyppisiä ja yhtä korkeita ja ne kehittyvät yhdenmukaisesti. Tästä syystä esimerkiksi lapsikuorossa kaikki voivat laulaa samaa stemmaa. Lapsen ääni on soinniltaan aikuisen ääntä kapeampi, heleämpi ja siinä on enemmän yläsäveliä. Tutkimustulokset lasten äänialoista vaihtelevat sen mukaan, puhutaanko kokonaisäänialasta eli alueesta, jolla ääntä voidaan tuottaa täsmällisesti vailla laadullisia vaatimuksia vai musikaalisesta äänialasta, jolloin kyseessä on alue, jolta äänen tuottaminen on vaivatonta ja hyvin soivaa. (Koistinen 2013, 95.) Laulunopetuksessa olisi hyvä aloittaa kapealla äänialalla liikkuvista lauluista, mutta laulettava myös laajempaa äänialaa vaativia kappaleita, jotta lapset saavat mahdollisuuden kehittää äänialaansa (Linnankivi, Urho & Tenkku 1994, 16). Yleisesti lasten äänialat vaikuttavat madaltuneen, mihin yhtenä syynä voi olla lasten laulattaminen liian matalista sävellajeista. Siksi olisi tärkeää, että laulamista lapsille opettavat valitsisivat sellaisia kappaleita ja sävellajeja, joissa laulettaisiin myös ohuemmalla äänimassalla eli ns. äänen ”breikkipaikan” yläpuolella. (Phillips 2014, 17.) Vaikka jokaisesta koululaisesta ei tule musiikin ammattilaista tai laulajaa, on terveen ja kestävän äänen merkitys kiistaton läpi elämän. Valtasaari (2017) tuo väitöstutkimuksessaan esille huolensa nykyihmisten lisääntyneistä ääniongelmista. Hänen mielestään olisi syytä tutkia päiväkotien ja koulujen laulunopetuksen laadun yhteyttä lasten ja nuorten äänelimistön kehitykseen ja toimintaan. (Valtasaari 2017, 195.)

Puberteetin myötä tulevassa äänenmurroksessa lapsen ääntöelimistö muuttuu huomattavasti (Pihkanen 2011, 24, 28.). Kurkunpää painuu alemmas, äänihuulet pidentyvät ja äänenkorkeus madaltuu. Muutokset ovat suurempia poikien äänessä, eivätkä tytöt aina edes kiinnitä huomiota äänenmurrokseensa (Lindeberg 2005, 43, 107). Pihkasen (2011) mukaan äänenmurroksen keskimääräinen alkamisikä ja kesto vaihtelee eri tutkimuslähteissä, mutta tutkijat ovat yksimielisiä puberteettikehityksen aikaistumisesta. Syitä

aikaistumiselle ovat muun muassa yleisten elinolojen nousu sekä parempi ravinto ja terveys. Äänenmurros ja sen myötä äänen muuttuminen sijoittuu Pihkasen kokoamien lähteiden mukaan tytöillä ikävuosien 11–15 välille ja pojilla ikävuosien 12–16 välille tai jopa lukioikäisiin saakka. (Pihkanen 2011, 28–29.) Vaikka äänenmurros usein liitetään yläkouluun liittyväksi asiaksi, osalla oppilaista se voi siis alkaa jo alakoulussa.

Äänenmurros on haastava vaihe lasten laulunopetuksessa. Murrosikäisten laulunopettajalta vaaditaan erityisesti kykyä oppilaiden huomioimiseen yksilöllisesti suuressakin ryhmässä, sillä erot äänenmurroksen vaiheista ja voimakkuudesta voivat olla suuria. Äänenmurroksen aikana saa laulaa ja sopivan ohjelmiston laulaminen onkin suotavaa, sillä tauko laulamisesta äänenmurroksen yhteydessä voi aiheuttaa laulamisen fyysisen otteen tai motivaation katoamisen. Opettajan on kuitenkin hyvä huomioida, että lasten ääniala voi olla äänenmurroksen aikaan hyvinkin rajoittunut. On tavallista, että äänenmurroksen aikaan ääni voi välillä käheytyä ja kurkku karheitua. Kurkun alueen tuntemuksia on silti syytä seurata tarkoin eikä väkisin pidä laulaa. (Pihkanen 2011, 28–29, 57–58.) Äänenmurroksen aikaan uudelta tuntuva ja kuulostava ääni voi olla vaikeampi hallita ja laulaminen muuttua vaikeammaksi. Siksi etenkin monet pojat välttävät laulamista huomatesaan äänenmurroksen tulevan. (Lindeberg 2005, 108.)

2.2 Laulutaito

Laulaminen on musiikin tekemisen tapa, johon kuka tahansa voi osallistua. Pitkän uran lapsikuorojen parissa tehneen Helen Kempin sanoin ”laulaminen on opittua käyttäytymistä (*”Singing is a learned behavior”*). (Phillips 2014, 4.)

Laulaminen voidaan rinnastaa muihin opeteltaviin taitoihin. Lahjakkuus oikeinkirjoituksessa auttaa oikeinkirjoituksen oppimista, kuten myös matemaattinen lahjakkuus helpottaa matematiikan laskuja. Emme silti vapauta lapsia oikeinkirjoituksen tai matematiikan opetuksesta ja opettelusta, vaikka he eivät olisi lähtökohtaisesti lahjakkaita ja taitavia. Laulamisen oppimiseen tulisi päteä sama sääntö: lapsille opetetaan, miten lauletaan ja sitten yhdessä harjoitellaan laulamista. (Smith 2006, 28–29.)

2.2.1 Laulutaidon oppiminen

Ennen kouluikää lapset omaksuvat ja sosiaalistuvat ympäröivän kulttuurin musiikkiin ja siihen liittyviin arvoihin ja asenteisiin. Pienet lapset eivät tietoisesti harjoittele musiikillisia taitojaan, vaan lapsilla musiikillinen kehitys on usein tahatonta. Kyseessä on enemmänkin lasten sopeutuminen musiikilliseen ympäristöönsä eli enkulturaatio, jossa vanhemmilla on merkittävä asema. (Suomi 2019, 68.) Gordon (2011) vertaa lasten musiikin oppimista kielen oppimiseen. Hänen mukaansa kielen oppimisen vaiheet ovat kuunteleminen, puhuminen, ajattelu, lukeminen ja kirjoittaminen. Seuraavan vaiheen saavuttaminen edellyttää aina edellisen vaiheen oppimista. Lasten musiikin oppimisessa vastaavat, toisiaan seuraavat vaiheet ovat kuunteleminen, tuottaminen (laulaminen, rytmittely, liike ja hengitys), improvisaatio, nuotin lukeminen ja nuotintaminen. Kuten kielen oppiminen, myös musiikin oppimisen valmiudet kehittyvät jo varhaislapsuudessa. Varhaismusiikkikasvatuksen laiminlyönnit voivat aiheuttaa sen, että kouluikäisillä lapsilla ei ole musiikillisia valmiuksia vastaanottaa formaalia musiikinopetusta. Puuttuvat varhaiset musiikilliset kokemukset ja taidot johtavat tilanteeseen, jossa opettajan täytyy musiikintunneilla panostaa huomattavasti musiikin oppimismotivaation vahvistamiseen ja ylläpitämiseen. (Gordon 2011, 1–5, 9.)

Oppiminen voidaan määritellä muutoksena yksilön tiedoissa, taidoissa ja valmiuksissa ja niiden myötä myös itse toiminnassa. Muutokset ovat suhteellisen pysyviä ja kokemukseen perustuvia. Oppimisen kautta yksilön mukautumiskyky erilaisissa tilanteissa lisääntyy ja ympäristön muutosten ennakoiminen ja ilmiöiden hallinta on mahdollista. Kaikki muutokset yksilön toiminnassa eivät kuitenkaan ole suoraan seurausta oppimisesta, vaan muuttuvaan käyttäytymiseen vaikuttaa myös yksilön kypsyminen eli luonnolliseen kehitykseen kuuluva rakenteellisten ja toiminnallisten edellytysten muuttuminen. (Ikonen 2001, 14.) Perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) mukaan oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa opettajiin ja toisiin oppilaisiin, eri yhteisöihin ja oppimisympäristöihin. Oppiminen on monimuotoista: sitä tapahtuu toimiessa yksin ja yhdessä, ajatellessa, suunnitellessa, tutkiessa ja näitä prosesseja arvioidessa. Koulussa oppilasta ohjataan liittämään uudet asiat aiemmin opittuihin. Tiedot ja taidot karttuvat pitkäaikaisen ja sinnikkään harjoittelun myötä. (POPS 2014, 17.)

Bereiterin (2002) mukaan toistuva tekeminen on taidon oppimisen edellytys. Mitä tahansa asiaa ihminen harjoittelee, sitä taidokkaammaksi hän siinä tulee. Bereiter jakaa

taidon oppimisen kognitiiviseen ja subkognitiiviseen puoleen. Vaikka eri puolet ovat toisaalta punoutuneet yhteen, on ne hyvä myös erottaa toisistaan. Kognitiivinen puoli on tieto siitä, miten jokin asia tehdään (*knowing how*). Tällöin ihminen tietää, mitä toimia esimerkiksi lukeminen tai laulaminen häneltä vaatii, riippumatta siitä, kuinka syvällinen tietämys ihmisellä on aiheesta. Subkognitiivisella puolella tarkoitetaan harjoituksen kautta saatua muutosta ja kehittymistä taidossa. Tällöin suorituksesta, esimerkiksi lukemisesta tai laulamisesta, tulee sujuvampaa ja automaattisempaa ja se vaatii vähemmän ponnistuksia. Kyse on tällöin taidon omaksumisesta. Toistojen kautta oppiminen pätee myös taidon väärin oppimiseen, jolloin kognitiivisen ja subkognitiivisen puolen ero tulee eniten esille. (Bereiter 2002, 143–144.) Väärien toistojen lisääminen ei auta taidon oikein oppimista: esimerkiksi laskutehtävien tekeminen tai laulaminen väärällä tavalla ei vie kohti taidon oppimista vaan ainoastaan vahvistaa virheellistä tapaa. Sekä kognitiivista että subkognitiivista puolta tarvitaan: Bereiter käyttää esimerkkinä paljon harjoiteltua mutta heikkolaatuista golf-swingiä, jonka korjaaminen on hankalaa, koska pelaaja on sisäistänyt tapansa tehdä sen. Pelaaja ei myöskään välttämättä edes tiedä mitä tekee automatisoituneessa liikesarjassaan. Toisaalta Bereiter myös korostaa, että vaikka taito on tietämisen yksi tapa, tieto ei ole ainoa lähtökohta taidon oppimiseen. Keholla on mielen lisäksi suuri merkitys taidon oppimisessa. (emt. 144.)

Kehollisuutensa vuoksi laulutaitokin on motorinen taito. Siksi laulamiseen voidaan soveltaa myös motorisen taidon oppimisprosessin kolmivaiheista määritelmää. Varhainen eli kognitiivinen vaihe sisältää uuden tiedon vastaanottamisen. Oppija saa havainnoinnin kautta kuvan opittavasta taidosta ja sen oppimiseen liittyvistä menettelytavoista. Väli- eli assosiaatiovaiheessa oppija vertaa ja yhdistää uutta tietoa jo ennestään muistissa olevaan tietoon muodostaakseen uuden sisäisen toimintamallin. Fyysisen ja mentaalisen harjoittelun kautta oppija kokeilee uutta sisäistä toimintamallia käytännössä ja korjaa sitä sisäisen ja ulkoisen palautteen avulla. Lopullisessa eli autonomisessa vaiheessa uusi malli muuttuu automaattiseksi toistojen myötä ja sen käyttöönotto nopeutuu. Tässä vaiheessa taidon rakenneosat ovat saumattomia ja oikea-aikaisia ja taidon säätely, ennakointi ja yhdistely on mahdollista. Autonomisen vaiheen myötä motorinen oppiminen on pysyvää. (Anttila 2017.)

2.2.2 Kehollisuus

Laulu- ja soittotaidon opetteleminen on enimmäkseen kehollista toimintaa. Laulamissa fyysisyys liittyy muun muassa äänen resonanssin, rytmisen tarkkuuden, artikulaation, fra-seerauksen ja tulkinnan toteutumiseen. Musiikillinen ymmärtäminen ja musiikillisen ko-kemuksen tunteiden ja ajatusten yhdistyminen tapahtuvat myös kehon kautta. Keholli-suuden näkökulman huomioiminen on musiikinopetuksessa siksi tärkeää oppilaiden ko-konaisvaltaisen kohtaamisen toteutumiseksi. (Hyry-Beihammer, Joukamo-Ampuja, Jun-tunen, Kymäläinen & Leppänen 2013, 161.)

Musiikinopetuksen työtavoista laulamisen opettaminen vaatii opettajalta erityistä vas-tuullisuutta, sillä silloin ollaan tekemisissä lasten kehojen ja ääntöelinten kanssa. Sen vuoksi opettajalta vaaditaan etenkin pedagogista sisältötietoa siitä, miten laulamista tu-lisi opettaa ja mihin asioihin paneutua erityisesti. (Suomi 2019, 213.) Lauluinstrumentti on kuin soitin laulajan sisällä. Kehollisuutensa vuoksi lauluäänen tuottaminen väärällä tavalla voi aiheuttaa fysiologisia ongelmia äänielimistössä, jotka voivat vaikuttaa laula-misen lisäksi myös puheääneen. (Pihkanen 2011a, 42–43.)

Laulamisessa ja äänen tuottamisessa ovat mukana kehon emotionaaliset, fyysiset ja psyykkiset tekijät. Vaikka äänenkäyttö ja laulaminen ovat ihmisissä synnynnäisiä tun-teiden tulkitsemisen tapoja, niiden vapautta voi estää ympäristöstä opitut toimintamallit. Vapaa ääni alkaa vapaasta hengityksestä, jota ympäristön kiellot ja niiden myötä laula-jan tunteiden lukot voivat estää. Vapaata äänenkäyttöä estävät tekijät, kuten pinnallinen hengitys, huono kehon tuntemus, lihasjännitykset ja lysähtänyt ryhti, eivät haittaa aino-astaan laulamista vaan myös vaikuttavat muuhunkin ihmisen elämässä. (Koistinen 2004, 7–8). Oppitunnin aloittaminen esimerkiksi liikkeeseen yhdistetyllä hengitysharjoituk-sella auttaa keskittymistä sekä aktivoi oppilaiden kehoja. Kehon virittymisen ja kehollisen kokemisen voi aktivoida oppitunneilla myös esimerkiksi värien, tarinoiden, metafo-rien, roolien, kehon olotilojen, kehon liikkeiden, aistiharjoitusten havaintojen, resonans-sin ja mielikuvien avulla. (Hyry-Beihammer, Joukamo-Ampuja, Juntunen, Kymäläinen & Leppänen 2013, 163.)

Laulutekniikkaa opeteltaessa etenkin lasten kanssa olisi hyvä keskittyä äänenkäyttöön kokonaisvaltaisesti liiallisen yksityiskohtaisuuden sijaan. Rento ja aktivoitu keho va-pauttaa myös äänen. Siksi kehoharjoitteiden tekeminen ja samalla huomion siirtäminen

pois äänestä on suositeltavaa. Ääni myös soi kehossa sitä paremmin, mitä enemmän keho on auki. Ihmettelemisen, hämmästyksen tai ilahtumisen kokeminen kehossa saa aikaan kehollisen avautumisen, jonka seurauksena lihasten turhat jännitykset vähenevät, ryhti oikenee, keskivartalon lihakset aktivoituvat ja leuka putoaa alemmas. Tämä kaikki saa aikaan sointitilaa äänelle ja tasaisen ilman virtaamisen keuhkoista, minkä vuoksi avautumisen tunteen ylläpitäminen laulamisen aikana on tärkeää. (Savimäki 2017, 72–75.)

2.2.3 Laulutaidon kehittyminen

Pihkasen (2011) mukaan lasten laulutaidon kehittymiseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa neljään ryhmään, jotka ovat kokemus, lauluäänimallit, psykososiaaliset ominaisuudet ja fyysiset ominaisuudet. (Pihkanen 2011, 61.)

Laulutaito kehittyy kokemusten kautta eli laulamalla (Pihkanen 2011, 62). Laulutaidon kehittymistä edistävät etenkin laululeikit ja -pelit, äänen tutkiskeleminen ja äänellä yhteiseen toimintaan osallistuminen vertaisoppijoiden ja asiantuntijoiden (*expert*) kanssa sekä improvisointi ja omien kappaleiden säveltäminen (Welch 2016, 455).

Laulun kuuntelemisen ja hyvien äänimallien myötä oppilaat saavat inspiraatiota harjoittelemiseen heidän kuullessaan millaista laulaminen voi olla (Regelski 2004, 195). Laulutaidon kehittymistä edistää jo varhaisessa kehitysvaiheessa kuullut hyvät lauluäänimallit ja kokemukset omasta lauluäänestä (Pihkanen 2011, 38). Populaarimusiikissa kuultavat lauluäänit eivät välttämättä kannusta lapsia kehittämään lauluääntään täyteen potentiaaliinsa. Joskus jopa lastenmusiikkina markkinoidut äänitteet voivat olla liian matalissa sävellajeissa, jotta lapsi voisi laulaa mukana vaivattomasti. (Smith 2006, 28.) Terveet äänimallit ovat tärkeä osa laulamisen oppimista ja siksi niiden kuuleminen kotona jo ennen kouluikää olisi tärkeää. Opettajan tehtävänä on tarjota oppilaille ääniesimerkkejä, jotka ovat edullisia lasten äänenkehitykselle. Koska opettaja on oppilailleen yksi äänimalli, hänen olisi tärkeää sekä tiedostaa itse että tehdä selväksi myös lapsille eroavaisuudet aikuisen ja lapsen äänissä. Terveääninen lapsi voi toimia esimerkkinä toisille lapsille. (Pihkanen 2011, 61–62.)

Laulu on erityisen herkkä instrumentti henkilökohtaisuutensa vuoksi, joten fyysisen lähestymistavan lisäksi psyykkisten asioiden huomioiminen etenkin lasten

laulunopetuksessa on tärkeää. (Pihkanen 2011a, 42–43.) Itseluottamuksen puute äänenkäytössä voi tulla esille jo hentona puheäänenä. Tällöin opettajan tulisi tarjota apua ääntä tukevan hengitystavan oppimiseksi ja auttaa oppilasta rakentamaan parempaa itseluottamusta. Myös heikko laulumotivaatio voi johtua itseluottamuksen puutteesta. (Smith 2006, 28). Epävarmuus omasta äänestä voi aiheuttaa kiusaantumista, joka myös voi ilmetä negatiivisena asenteena laulamista kohtaan (Phillips 2014, 6). Lapsen häiritsevä käyttäytyminen oppitunnilla voi myös olla oire toiminnan haastavuudesta. Jos tehtävä on lapselle liian haastava, eikä hän osaa tehdä niin kuin pyydetään, ei lapsi välttämättä sano sitä suoraan vaan alkaa käyttäytyä huonosti. Tällöin opettajan kuuluisi tunnistaa haastava asia ja helpottaa sen oppimista. Häiriökäyttäytyminen voi toki johtua myös monesta muusta syystä, mutta jos opettaja tunnistaa sen musiikin oppimiseen liittyväksi, on hänen tehtävänsä tehdä asialle jotakin. (Harris 2012, 30.) Opettajan toiminta vaikuttaa psykososiaalisten tekijöiden esiintyvyyteen laulunopetustilanteessa, sillä turvallinen oppimisympäristö rakentuu suurelta osin opettajan kautta (Pihkanen 2011, 64).

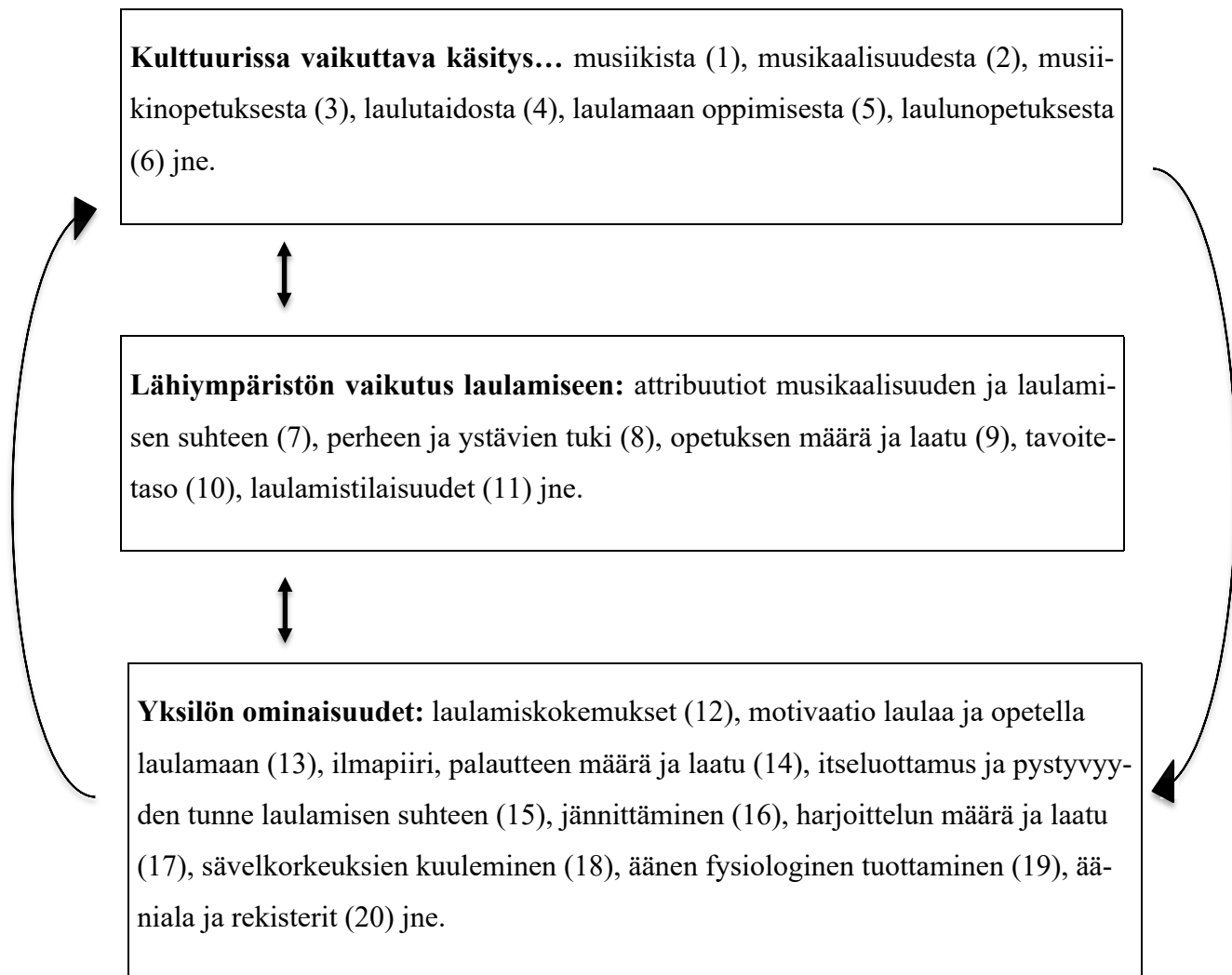
Fyysiset tekijät laulutaidon kehittämisessä käsittävät muun muassa kuuloon liittyvät ongelmat, puheäänien ongelmat tai lasten yksilölliset kehitysvaiheet. Opettajan tehtävänä on ohjata lapsi tarvittaessa asiantuntevaan hoitoon. Esimerkiksi kuulo-ongelma ei välttämättä estä laulamiseen osallistumista. (Pihkanen 2011, 64.)

Nummisen (2005) mukaan länsimaisessa musiikkikulttuurissa katsotaan, että laulutaitoiset osaavat laulaa nuotilleen ja laulutaidottomat eivät. Tällainen mustavalkoinen jaottelu pitää laulutaitoa pysyvänä tilana. Koska laulutaidon kehittäminen on mahdollista lähtötasosta riippumatta missä tahansa vaiheessa elämää, todennukaisempaa olisi puhua kehittyvästä laulutaidosta ja kehittyvästä laulajasta. Nuotilleen laulaminen tekee yhdessä laulamisen kuitenkin yleensä mielekkäämmäksi lopputuloksen kannalta, minkä vuoksi sillä on merkitystä kulttuurisesta ja yhteisöllisestä näkökulmasta. Kunkin laulun olemus perustuu laulumelodiaan ja sanoihin. Siksi yhdessä laulamiseen ja sen kautta lauluyhteisöön ja -kulttuuriin voi päästä paremmin osalliseksi, jos pystyy ainakin suurin piirtein toteuttaa oikeita laulumelodioita. Yksilö voi myös kokea enemmän osallisuutta yhteisöön kyetessään laulamaan samalla tavalla kuin muut. (Numminen 2005, 238–239.) Epäviireessä laulaminen ei aina automaattisesti johdu siitä, ettei osaisi laulaa oikeita ääniä, vaan esimerkiksi ryhmässä laulettaessa omaa ääntä ei välttämättä kuule tarpeeksi hyvin. Joskus

vireongelma voi siis ratketa nopeastikin, esimerkiksi laittamalla laulettaessa kämmenet kuvuiksi korville. (Savimäki 2017, 109.)

Väitöskirjansa yhteenvedossa Numminen (2005) on koonnut kuvion laulutaidon ulottuvuuksista. Mallissa laulutaito esitetään 20 toisiinsa vaikuttavan tekijän kokonaisuutena. Laulutaito on monen tekijän summa, johon yksilön ominaisuuksien ja taitojen lisäksi vaikuttavat ympäröivän kulttuurin käsitykset musiikista, laulamisesta ja laulunopetuksesta sekä laulamiseen liittyvien sosiaalisten tilanteiden määrä ja laatu lähiympäristössä. Jos kaikki 20 ulottuvuutta ovat myönteisesti latautuneita, sitä paremmat mahdollisuudet ihmisellä on kehittyä laulamisen ammattilaiseksi. Vastaavasti mitä useampi ulottuvuus on kielteisesti latautunut, sitä epävarmempi laulaja on. Numminen tutkimukseen osallistuneiden ”laulutaidottomien” laulajien laulamisvaikeudet sijoittuivat laulutaidon eri ulottuvuuksiin eikä niitä ollut aiemmin yritetty määrittää. (Numminen 2005, 240, 243.) Laulunopetustilanteissa opettajalla on mahdollisuus vaikuttaa kaikkiin kuviossa esitettyihin luokkiin sekä moniin niiden alla listattuihin laulutaidon ulottuvuuksiin. Niin sanottu laulutaidottomuus ei siis ole yksiselitteistä.

Kuvio 1: Laulutaidon ulottuvuuksia Nummista mukaillen (Numminen 2005, 240).

2.2.4 Lasten laulunopetus

Pihkanen (2011) määrittää väitöskirjassaan termin tavoitteellinen laulunopetus käsittämään lasten laulunopetusta, jossa tavoitteena on äänenkäytön monipuolinen kehittäminen. Osa-alueina laulunopetuksesta mainitaan äänialan laajentaminen, ilmaisullinen kapasiteetti, kestävyys ja dynamiikka. Yhteislaulutilanteista tavoitteellinen laulunopetus erottuu opettajan antaman lauluäänen kehittämiseen liittyvän ohjeistuksen olemassaololla. (Pihkanen 2011, 9, 52.) Koulussa, jossa on laadukas laulamisen käytäntö, tavoitteet on asetettu oppilaille sopiviksi. Tällöin oppilailla itsellään on halu saavuttaa tavoitteet ja niihin pääseminen koetaan haasteena. Laadukas laulamisen käytäntö tarkoittaa myös laulamisen yhdistämistä työtapana muihin musiikillisiin työtapoihin, kuten soittamiseen, improvisoimiseen ja säveltämiseen. (Lindeberg 2005, 150–151.)

Ääni on henkilökohtainen ja herkkä instrumentti (Pihkanen 2011a, 45) ja etenkin lapsilla sosiaalisten ja psyykkisten tekijöiden vaikutus laulunoppimistilanteessa on suuri. Henkisen ja fyysisen kasvun aika on lapsuudessa voimakasta, ja ryhmätilanteessa myös muiden oppilaiden reaktiot ja mielipiteet vaikuttavat voimakkaammin lapseen kuin aikuiseen. Hyvät menetit laulunopetuksessa innostavat lapsia laulamaan. (Pihkanen 2011, 41–42.) Lauluääni myös vapautuu oppitunnilla paremmin, jos lapsi saa nauraa tai hassutella, mikä on mahdollista ainoastaan turvallisessa ja vapaassa ilmapiirissä, jossa luottamus toisiin on läsnä. Hyvän ilmapiirin merkitystä ei siis kannata aliarvioida laulunopetuksen suhteen. (Savimäki 2017, 73.)

Opettajalla voi joskus olla myös epäsuotuisa vaikutus oppilaan laulamiseen. Aiempiin tutkimuksiinsa viitaten Welch (2016) toteaa, että kokemus laulutaidottomuudesta voi johtaa usein jopa yksittäiseen hetkeen lapsuudessa tai nuoruudessa, jolloin laulamisen hetken taitotaso ja tavoite eivät ole kohdanneet. Aikuisen tekemä virheellinen arvio lapsen laulamisen taitotasosta voi saada aikaan lapselle epäonnistumisen kokemuksen, sillä syntynyt tilanne voi aiheuttaa opettajalta tai vertaisoppijoilta epäsoivia kommentteja laulutaidottomuudesta tai sen myötä jopa kyvyttömyydestä musiikissa. Welchin mukaan epäonnistuneiden laulukokemusten määrä vähenisi merkittävästi, jos opettajilla olisi enemmän tietoa kolmesta laulamisen ja laulunopettamisen näkökulmasta. Ensimmäinen niistä olisi tieto siitä, miten laulamisen asiantuntijuus kehittyy. Toisena olisi käsitys siitä, että saman ikäiset lapset voivat olla eri kehitysvaiheissa laulamisen suhteen, aivan kuten pidetään normaalina esimerkiksi lukutaidon suhteen. Kolmanneksi, opettajien tulisi tietää millaisia olisivat sellaiset lauluaktiviteetit, jotka kehittäisivät lapsen laulutaitoa mutta olisivat valittu herkkyydellä taitotaso ja tilanne huomioiden. (Welch 2016, 442.)

Etenkin lasten laulunopetuksessa lauluohjelmiston valinta on yksi tärkeimmistä asioista. Valintoihin vaikuttavat muun muassa pedagogiset näkökulmat laulamisen ja musiikillisen kehittymisen kannalta, lyriikoiden sisältö, laulajien motivoiminen sekä taiteelliset näkökulmat. (Pihkanen 2011, 54.) Erityisesti alakoulun 3.–4.-luokista alkaen ”oikeat” kappaleet lastenmusiikin sijaan voivat motivoida oppilaita osallistumaan laulamiseen paremmin. Kappaleen lyriikoiden tulee olla ikätasolle sisällöllisesti tarpeeksi haastavia. Alakoulun loppupuolella koulussa laulaminen voi joidenkin oppilaiden mielestä olla lapsellista tai ”ei-coolia”, mikä voi osaltaan olla lähestyvän äänenmurroksen vaikutusta.

Siirtyminen alkuopetuksen musiikintuntien laululeikeistä systemaattisempaan laulunopetukseen on tällöin tärkeää, jotta mielenkiinto laulamiseen pysyy yllä. Laajan ohjelmiston sijaan suppeampi, mutta tarkoin valittu ja harjoiteltu ohjelmisto voi palvella laulutaidon kehittymistä paremmin. (Regelski 2004, 211–212.) Laulujen opettamisen lisäksi lapsille täytyy opettaa, miten ne lauletaan (Kenney 2010, 52).

3 Alakoulun laulunopetus

Tässä luvussa tarkastelen, mitä koulussa laulamista ja laulunopetuksesta on määritelty perusopetuksen opetussuunnitelmissa. Koska tutkimukseni keskittyy kaikille lapsille avoimeen laulunopetukseen alakoulussa, olen rajannut opetussuunnitelmaselvitykseni kansakouluun ja peruskoulun vuosiluokkiin 1–6, ja jättänyt pois oppikoulujen, kansalaiskoulujen ja musiikkiin erikoistuneiden koulujen opetussuunnitelmien käsittelemisen. Lopuksi tarkastelen koulua laulunopetuksen kontekstina sekä luokanopettajia laulamista opettajina.

3.1 Laulunopetus opetussuunnitelmissa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) kuvataan perusopetuksen arvopeustaa. Ensimmäisenä esille tuodaan oppilaiden ainutlaatuisuus ja oikeus hyvään opetukseen. Perusopetusta ohjaa käsitys lapsuuden merkityksestä itseisarvona. Oppilaat ovat ainutlaatuisia ja arvokkaita omina itsenään. Oppilaille on oikeus kasvaa saaden kannustusta, yksilöllistä tukea ja arvostusta sekä kokemuksen siitä, että jokaisen oppimisesta ja hyvinvoinnista välitetään. Myös osallisuuden kokemus sekä yhteisön toiminnan rakentaminen yhdessä muiden kanssa ovat opetuksen toteuttamista ohjaavia arvoja. (POPS 2014, 15.) Musiikki ja laulaminen ovat aina kuuluneet suomalaiseen kouluyhteisöön ja toimintakulttuuriin. Opettajien vastuu musiikin- ja laulunopetukseen näyttäytyy musiikin oppituntien lisäksi erilaisissa koulun yhteisissä tilaisuuksissa, aamunavauksissa ja juhlissa. (Muukkonen 2010, 37.)

3.1.1 Laulunopetus opetussuunnitelmissa 1920-luvun kansakoulusta 2010-luvun peruskouluun

Musiikin oppiaine oli nimeltään laulu aina peruskouluun siirtymiseen saakka. Silti missään vaiheessa pelkkä laulaminen ei ole ollut oppiaineen ainoa tavoite, vaan siihen on aina liitetty vähintään säveltapailua, musiikin teoriaa sekä myöhemmin myös musiikin historiaa ja musiikkikulttuurin tarkastelemista. Musiikkia ja laulua on siis lähestytty sekä kokemuksellisuuden että tiedollisen ja teoreettisen aineksen kautta. Vuodesta 1925 alkaen Suomessa on julkaistu koulujen toimintaa ja musiikinopetusta ohjaavia

opetussuunnitelmia. Jo ensimmäisessä maalaiskansakoulun opetussuunnitelmassa laulutunnin työtavoiksi mainittiin Muukkoson (2010) mukaan muun muassa hengitysharjoitukset ja äänenmuodostus. Vuonna 1952 kansakoulun opetussuunnitelman myötä laulutunntien sisältö monipuolistui ja kansakoulun laulunopetus eteni kohti nykyisen kaltaista musiikinopetusta, jossa musiikin opettaminen käsittää useampia toimintatapoja ja osa-alueita. Laulunopetukselliset tavoitteet olivat kuitenkin keskiössä. (Muukkonen 2010, 37, 41, 43, 59–60, 63.) Laulutaito ja terve äänenkäyttö nähtiin Valtasaaren (2017) mukaan 1950-luvun laulun opetusoppaissa ”itsestään selvänä osana yleissivistystä”. Vuonna 1952 kansakoulun opetussuunnitelman mietinnössä II oli erikseen laulun- ja musiikinopetuksen toteuttamista ohjeistava liite opettajille sekä äänenmuodostus- ja artikulaatioharjoitusten osio. 1960-luvun kansakoulun laulutunneilla ohjelmistossa oli muun muassa ulkoa opeteltavia maakuntalauluja, lastenlauluja, kansanlauluja ja virsiä eikä se vielä juuri sisältänyt materiaalia kotimaan ulkopuolelta tai populaarikulttuurista. (Valtasaari 2017, 45–47.)

Musiikin oppiaine koki suuren muutoksen kansakoulujärjestelmästä peruskouluun siirryttäessä 1970-luvulla. Oppiaineen sisältö monipuolistui ja laulaminen muuttui sen yhdeksi osaksi. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä II vuonna 1970 musiikinopetuksen ensimmäisenä tavoitteena pidettiin kuitenkin yhä luonnollista äänenkäyttöä puheessa ja laulussa sekä lisäksi mahdollisuuksien mukaan soittamisen ohjaamista. Lisäksi erillisenä osiona mietinnössä mainitaan äänenmuodostus. Osiossa on tarkat ohjeet oppilaiden äänellisen kehityksen ohjaamiseen, missä käsitellään muun muassa lauluasentoa, hengitystä, alukkeita ja resonanssia. Mietinnössä korostetaan opettajan kykyä antaa esimerkillinen lauluäänimalli. Tämän mietinnön jälkeen opetussuunnitelmissa ei Valtasaaren mukaan ole erikseen huomioitu koulun roolia lapsen äänenkoulutuksessa tai opettajan oman laulutaidon tärkeyttä. (Valtasaari 2017, 47–48.)

1980-luvulla etenkin yhteismusisoinnin ja soittamisen lisääntyminen sai paljon tilaa musiikin opetussuunnitelmassa. Yhteismusisoinnin tuominen tunneille edellytti valmiita opetusmateriaaleja, joten musiikin oppikirjoja alkoi ilmestyä enemmän. (Muukkonen 2010, 78–79.) Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa vuonna 1985 laulaminen mainitaan vain 7.–9.-luokkien opetussuunnitelmassa, jolloin tavoitteena on käsitellä muun muassa äänialat, kuorotyypit, äänenkäyttöä, äänen ominaisuuksia sekä ääntä fyysisenä ilmiönä. Laulamiselle ja äänenkäytölle ei anneta taidollisia tavoitteita. Tästä

eteenpäin opetussuunnitelmat ovat musiikin osalta yleisluonteisia. Päämääräksi kuvataan oppilaan musiikkielämykset sekä niiden mahdollistama persoonan kehityksen ja luovuuden tukemisen tavoite. (Valtasaari 2017, 48–49.)

1990-luvulla musiikin oppiaineen asema muuttui peruskoulussa sen muuttuessa valinnaiseksi 7. vuosiluokan jälkeen. Laulamisen osalta opetussuunnitelmassa painotettiin laulamisen iloa ja opastusta terveeseen äänenkäyttöön, vaikkakin sitä sen erityisemmin määrittelemättä. Vuonna 2004 opetussuunnitelman perusteissa äänenkäyttö oli jälleen enemmän esillä. Pyrkimyksenä oli alakouluikäisten luonteva äänenkäyttö ja äänellinen ilmaisu, yksinäiseen yhteislauluun osallistuminen sekä lauluohjelmiston hallitseminen osittain myös ulkoa. (Valtasaari 2017, 49.)

Laulamista on painotettu musiikin oppiaineessa aina, perustellen sitä muun muassa koulun yleisten tavoitteiden toteutumisella sekä laulamisen suoralla vaikutuksella ihmisen tajuntaan. Koulun lauluohjelmisto on vuosien kuluessa laajentunut virsien, liturgisten sävelmien, isänmaallisten laulujen, kansanlaulujen ja koululaulujen kautta kohti populaarimusiikkia ja etnisiä musiikkikulttuureita. (Muukkonen 2010, 87.)

3.1.2 Laulunopetus perusopetuksen opetussuunnitelmassa tällä hetkellä

Suomessa paikalliset opetussuunnitelmat pohjautuvat opetussuunnitelman perusteasiakirjan valtakunnallisiin määräyksiin. Opetuksen järjestäjä päättää, laaditaanko paikallinen opetussuunnitelma osittain tai kokonaan koulukohtaisena, koulujen yhteisenä, seudullisena tai käytetäänkö muuta ratkaisua. (POPS 2014, 9, 12.) Musiikin oppituntien sisältöön opettajilla on huomattava vapaus, sillä opetussuunnitelmien perusteissa opetuksen sisältövaatimukset esitetään melko yleisellä tasolla. Esimerkiksi ohjelmistovalintojen osalta opettajilla on rajattomat mahdollisuudet. (Suomi 2019, 45.)

Vuosiluokat 1–2

Tämänhetkisten Opetushallituksen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan vuosiluokilla 1–2 musiikin opetuksessa keskiössä on toiminnallinen opetus, johon osallistuessaan oppilaat parhaimmillaan kokevat ilon ja yhteenkuuluvuuden tunteita sekä myös havaitsevat ja kokevat jokaisen ainutlaatuisuuden musiikissa. Perustana musiikinopetuksessa ovat laulamisen, soittamisen, säveltämisen, musiikkiliikunnan

ja kuuntelun kautta saadut kokemukset ja niistä keskusteleminen, jotka ohjaavat myös musiikkikäsitteiden ja ilmaisukeinojen oppimiseen. Yhtenä opetuksen tavoitteista mainitaan oppilaan ohjaaminen luontevaan äänenkäyttöön sekä laulamaan ryhmän jäsenenä, jota avataan sisällöllisesti ilmaisuun ja keksimiseen rohkaisemalla sekä luontevan hengityksen, äänenkäytön ja laulamisen harjoittelemisella. (POPS 2014, 141–142.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan vuosiluokilla 1–2 musiikin opetuksessa ohjelmistossa ovat laulut, leikit, lorut, liikunta, soitto- ja kuuntelutehtävät ja luovaan toimintaan kannustavat tehtävät. Oppilaiden omat kulttuurit ja kulttuuriperinnön vaaliminen nostetaan myös esille ohjelmiston suunnittelun näkökulmasta. Ohjelmiston musiikillisista genreistä mainitaan lastenmusiikki sekä oppilaiden mahdolliset omat sävellykset ja kapaleet. Arvioinnissa vuosiluokilla 1–2 pyritään kannustamaan ja rohkaisemaan oppilaita musiikillisten taitojen harjoittamiseen. Erityisesti huomioidaan myös edistyminen yhteistyö- ja musisointitaidoissa. (POPS 2014, 142.)

Vuosiluokat 3–6

Vuosiluokilla 3–6 opetussuunnitelman mukaan musiikin tunneilla oppilaat oppivat suhtautumaan avoimesti ja kunnioittavasti toisten kokemuksiin sekä luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmässään. Oppilaiden taidot laulaa, soittaa, säveltää, liikkua ja kuunnella kehittyvät, mikä mahdollistaa musiikkikäsitteiden ja ilmaisukeinojen ymmärtämisen syventymisen ja laajentumisen. Myönteiset oppimiskokemukset rakentavat oppilaiden käsitystä itsestään musiikillisina toimijoina. Opetuksen tavoitteissa laulutaitoon viitataan samalla tapaa kuin vuosiluokilla 1–2, eli luonteva äänenkäyttö ja laulamisen ohjaaminen on nostettu esille yhteismusisoinnin sisältöalueen yhteydessä. Musiikillisten tietojen ja taitojen oppimisen todetaan tapahtuvan musisoiden eli laulaen, soittaen, kuunnellen, liikkuen, improvisoiden ja säveltäen sekä taiteidenväliseen työskentelyyn osallistuen. Laulaminen mainitaan 6. vuosiluokan arviointikriteereissä siten, että hyvän arvosanan saanut oppilas on osallistunut yhteislauluun ja -soittoon pyrkien sovittamaan osuutensa osaksi musiikillista kokonaisuutta muut ryhmän jäsenet huomioiden sekä keksinyt omia musiikillisia ratkaisuja ääntä tai muita ilmaisutapoja käyttäen. (POPS 2014, 263–265.)

Vuosiluokilla 3–6 opetussuunnitelman mukaan musiikintuntien ohjelmisto on monipuolinen sisältäen lastenmusiikkia, musiikkia eri kulttuureista, taidemusiikkia,

populaarimusiikkia, kansanmusiikkia sekä musisointitilanteissa oppilaiden itse tekemiä luovia tuotoksia ja sävellyksiä. Ohjelmiston suunnittelussa huomioidaan oppilaiden omat kulttuurit, kulttuuriperinnön vaaliminen ja kulttuurisen ymmärryksen avartaminen. (POPS 2014, 264.)

Vuosiluokilla 3–6 opetuksen tavoitteina ovat osallisuus (T1), musiikilliset tiedot ja taidot sekä luova tuottaminen (T2-T5), kulttuurinen ymmärrys ja monilukutaito (T6-T7), hyvinvointi ja turvallisuus musiikissa (T8) sekä oppimaan oppiminen musiikissa (T9) (POPS 2014, 265–266). Musiikin oppiaine esitetään laajana kokonaisuutena, jossa merkityksellistä on myös musiikin mahdollistamat hyvinvointivaikutukset esimerkiksi oppimisen ilon, myönteisten oppimiskokemusten ja -elämysten kautta. Kannustava, rohkaiseva ja ennakkoluuloton oppimisympäristö tukee oppilaiden musiikin oppimista. (Suomi 2019, 49.)

3.2 Laulamisen opettaja

Lindebergin (2005) mukaan vokaalinen minäkuva rakentuu muun muassa sosiaalisessa kontekstissa. Lapsuuden ja kouluiän laulamiskokemukset rakentavat vokaalista minäkuvaa ja vaikuttavat myös myöhempiin kokemuksiin. Laulamisen opettajalla on merkitystä minäkuvan vahvistamiseen siten, että myönteinen kokemus kannustaa ja kielteinen lannistaa, mahdollisesti jopa lopettaa oppilaan laulamisen. Yksilön kokemuksella koulun musiikinopetuksesta sekä musiikin oppiaineesta yleensä on merkitystä vokaalisen minäkuvan rakentumisessa. Yhdessä laulaminen koulussa koetaan useimmiten innostavana, mutta toisaalta oppiaineen yksipuolinen painottuminen esimerkiksi vain laulamiseen voi kuitenkin johtaa oppilaiden turhautumiseen. (Lindeberg 2005, 114–115.) Tietämys oppimistavoista, ihmiskehosta, ryhädynamiikasta, vuorovaikutuksesta ja erilaisista opetusmetodeista sekä kaikkien näiden yläpuolella avoin mieli ja innovatiivisuus antavat opettajalle mahdollisuuden auttaa oppilaitaan tulemaan paremmiksi laulajiksi ja nauttimaan laulamisesta. Opettajan vastuulla on myös pyrkiä luomaan paras mahdollinen oppimisympäristö, jossa oppilas voi rauhassa kokea, ihmetellä, oppia ja ymmärtää ääni-instrumenttiaan. (Koistinen 2020, 80.) Kouluaikana laulettu laulut jäävät usein mieleen koko loppuelämäksi. Samoin myös koulussa saatujen laulukokemusten kautta

omasta laulutaidosta muotoutunut käsitys itsestä laulajana voi olla omaksuttu hyvin syvällisesti. (Lindeberg 2005, 30.)

Taideoilla eriarvoisuus näkyy huomion ja resurssien jakaantumisena ”lahjakkaille” ja ”osaaville”. Niitä ihmisiä, joiden kokemukset taiteesta ja taiteen tekemisestä ovat niukat, ei aktiivisesti kutsuta osallistumaan taide- ja taidekasvatuspalveluihin. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsuuden kasvuympäristön sisältämät taideharrastukset korostuvat, eikä yksilö koe taiteen olevan häntä varten. Yhtenä ratkaisuna tähän esitetään peruskoulun taidekasvatuksen aseman kohentamista muun muassa taide- ja luokanopettajien yhteistyön avulla. (Ilmola-Sheppard, Rautiainen, Westerlund, Lehikoinen, Karttunen, Juntunen & Anttila 2021, 32–35.) Taidekasvatuksen ydintä ovat toiminnallisuus, yhteisöllisyys, monipuoliset aistikokemukset ja kehollisuus, jotka useiden tutkimusten mukaan ovat tärkeitä luovan ajattelun, kognitiivisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen oppimisen kannalta. (Juntunen & Anttila 2019, 362)

Suomi (2019) on väitöskirjassaan tulkinnut Shulmanin (1987) luokitusta opettajan tietoperustan kategorioista (*Categories of the Knowledge Base*) musiikinopetuksen näkökulmasta. Seitsemän kategoriaa ovat Suomen suomentamina musiikin oppiaineen sisältötieto, musiikin opetussuunnitelmätieto, yleinen pedagoginen sisältötieto, musiikin pedagoginen sisältötieto, oppilaantuntemus, musiikin oppimisympäristö sekä musiikkikasvatuksen päämäärät ja arvot. Shulman - sekä Suomi - ovat nostaneet pedagogisen sisältötiedon merkittävimmäksi kategorian tiedonalaksi, sillä se kuvaa opettajan kykyä muuttaa oppiaineen sisältötieto oppilaille ymmärrettäväksi. (Suomi 2019, 55–56.)

3.2.1 Laulun ryhmäopetus ja yhteisöllisyys

Useimmiten syy sille, että lapsi tarvitsee laulunopetusta, on laulamiskokemusten puute. Lapsi on voinut päättää olla laulamatta ympäristöstä tulleen palautteen myötä, esimerkiksi jos sisarukset tai muut lapset ovat nauraneet laulamiselle. Joskus lasta on pyydetty olemaan laulamatta, kun ympäristön aikuiset eivät ole halunneet kuulla. (Smith 2006, 28.) Laulunopetusta on kattavimmin saatavilla jo ennestään laulutaitoisille, kun taas sitä eniten tarvitsevat eivät välttämättä pääse opetukseen yhtä helposti (Numminen 2005, 242). Siksi koulun musiikinopetuksella on merkittävä asema oppilaiden yhdenvertaisten oppimismahdollisuuksien kannalta.

Laulutunneilla on tavallisesti läsnä vain yksi oppilas, jolloin opettajan on helpompaa analysoida äänenkäyttöä ja opettaa niitä asioita, joita oppilas tarvitsee sillä hetkellä. Lasten laulunopetus toteutuu yleensä ryhmissä, jolloin ryhmädynamiikka ja -pedagogiikka liittyvät vahvasti opetustilanteeseen. Hyvän oppimisympäristön kannalta on tärkeää, että opetusryhmässä oppilailla on turvallinen ja yhteisöllinen olo ja että jokainen oppilas huomioidaan myös yksilöllisesti. (Pihkanen 2011, 67.) Etenkin ensimmäisillä koululuokilla oppilaat voivat olla hyvin eri vaiheissa laulutaidon kehittämisessä. Jotkut oppilaat voivat olla jo kokeneita esiintyjä laulajina, kun taas osalla ei ole juurikaan kokemusta laulamista. Mikään ei ole silti esteenä hyvän laulutaidon saavuttamiselle myöskään varhaisemmassa laulutaidon kehitysvaiheessa oleville oppilaille, etenkin jos heille tarjotaan sopivia laulutaidon oppimistehtäviä. Todennäköisesti tällaiset oppilaat ovat vain saaneet vähemmän mahdollisuuksia kehittää laulutaitoaan ennen kouluikää. (Welch 2016, 448.)

Nummisen (2005) mukaan yhteisön osana oleminen ja siinä toimiminen ovat merkittäviä yksilön taitojen kehittämisen kannalta niin ammattilaisten huipputaitojen kehittämisessä kuin myös harrastustasolla. Yhteisöllä on positiivinen vaikutus paitsi itse tekemisen mielekkyyteen kuin myös yksilön identiteetin rakentumiseen. Kun toimitaan yhdessä, tekemiseen sitoudutaan vankemmin. Yhteisössä tekemiselle annetut merkitykset ovat läsnä myös yksilön toiminnassa myös esimerkiksi tämän harjoittellessa yksin. Yhteisöön kuuluttaessa sekä omaa toimintaa että itseä analysoidaan suhteessa ryhmän muihin jäseniin ja myös yhdessä muiden kanssa. Esimerkiksi yhteisössä ulkopuolelle sulkeminen voi aiheuttaa käsityksiä riittämättömistä omista kyvyistä tai jopa itseä luonnehtivista leimallisuuksista, kuten ”epämusikaalinen”. (Numminen 2005, 75.) Yhteiseen laulamiseen osallistumista voivat estää muun muassa koulukiusaaminen ja epäonnistumisen pelko (Lindeberg 2005, 115).

Lindström (2011) totesi väitöstutkimuksessaan yläkoulun oppilaiden kokeneen erityislaatuiseksi kokemuksen musiikintunnilla yhdessä aikaansaadusta esteettisestä musiikillisesta elämyksestä, jossa jokaisella oli oma roolinsa ja joka oli saatu aikaan yhteisen harjoittelun tuloksena. Musiikinopetuksen huipentumaksi kuvattu hetki sisälsi yhdessä tekemisen iloa. Tämä yhteisöllisyys oli siihen osallistuvia yksilöitä tukevaa ja yhdessä jotakin uutta luovaa. (Lindström 2011, 182.) Koulun juhlakulttuurissa voidaan tietoisesti haastaa perinteinen esitysten valmistamisen tapa, jossa musiikkiesityksiä esittävät vain musiikillisesti taitavat ja erityislahjakkaat. Jos kaikki oppilaat saavat olla mukana

musiikkiesityksissä, kaikki myös saavat näyttäytyä taitavina ja lahjakkaina ja tarpeeksi hyvin esiintymään. Yhteisöllinen prosessi esitystä valmistellessa on lopulta onnistumisen kokemuksena tärkeämpi kuin musiikillinen tuotos. Yhdessä myös osataan ja uskaljetaan enemmän kuin yksin. Jokainen voi onnistua omalla tasollaan. (Nikkanen 2014, 176–177, 181.)

Pihkanen (2011) tuo esille yhteisöllisyyden myönteisen vaikutuksen oppimiseen. Yhteisöllisyyttä edistää esimerkiksi lapsille annettu mahdollisuus tuoda esille omia ideoita ja kommentteja. Yhteisöllisyys edistää hyvää oppimisympäristöä, jossa oppilaat tuntevat oppivansa ja edistyvänsä myös yksilötasolla. Koska laulaminen on osa ihmisen persoonaa, opettajan tulee huomioida oppilaiden henkiset erot yksilöllisten, äänellisten kehitysvaiheiden lisäksi. Opetustilanteen ilmapiirin tulisi olla turvallinen ja rohkaista ja innostaa lauluäänien käyttöön ja kokeilemiseen niin, että vaikka opetusryhmä olisi suuri, jokaisella olisi tunne itsestään arvostettuna ja vakavasti otettuna yksilönä. (Pihkanen 2011, 52–53.)

Englannissa valtion tukemaan laajaan lasten laulutaidon kehittämisohjelmaan ”Sing Up” osallistui yli 11 000 5–12-vuotiasta koululaista vuosina 2007–2012. Neljän vuoden tutkimusperiodi osoitti, että ohjelman sisällä vanhemmat lapset olivat nuorempia taitavampia laulamaan ja että ohjelmaan osallistuneet lapset olivat keskimäärin kaksi vuotta edellä laulutaitonsa kehityksessä verrattuna ikäisiinsä lapsiin ohjelman ulkopuolella. Jälkimmäinen taitotasero korostui erityisesti nuorempien lasten osalta. Taidon kehittymistä mitattiin tutkimukseen luoduilla laulamisen kehitysprofiileilla, joiden avulla laulutaitoa oli mahdollista pisteyttää. Tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan laulutaito kehittyy iän myötä ja taidon kehittymistä voidaan vahvistaa, jos lapset voivat osallistua laulullisesti sopivan rikkaaseen koulutusohjelmaan. Tällöin on mahdollisuus saavuttaa todennäköisemmin myös muita hyvän laulukokemuksen tuomia hyötyjä, kuten lasten positiivista minäkuvaa ja tunnetta siitä, että on sosiaalisesti osallinen johonkin. Laulaminen saattaa vahvistaa myös lasten lukutaitoa. Näiden laulamisen muiden hyötyjen osalta Welch viittaa aiempiin tutkimuksiinsa. (Welch 2016, 449.)

Vartiainen (2013) jakaa yksinkertaista soitonopettajan ammatillisen osaamisen taiteellis-teknisiin valmiuksiin ja vuorovaikutustaitoihin. Taiteellis-teknisillä valmiuksilla tarkoitetaan tällöin taitoa opettaa konkreettisesti taidollista tai taiteellista osaamista, niin

että oppilaalle rakentuu terve tekniikka soittamiseen. Vuorovaikutustaidot tässä yhteydessä ovat ne keinot ja tavat, joilla opettaja välittää omaa osaamistaan oppilaille ja millä tavoin hän opetustilanteessa kommunikoi. Opettajan itsereflektiolla näillä osa-alueilla voi olla vaikutusta opetustaitojen kehittymiseen entisestään opettajan artikuloidessa ja tiedostaessa omaa opetuksellista arvopohjaansa. Vuorovaikutuksen tavat taas vaikuttavat siihen, mitä arvoja oppilaat omaksuvat opettajaltaan. (Vartiainen 2013, 183–184.) Lauluryhmän johtaja ja laulajat antavat ja vastaanottavat informaatiota toisilleen monin eri tavoin. Tiedostettu ja tiedostamaton kommunikointi ei rajoitu ainoastaan äänenkäyttöön ja sanoihin, vaan viestintää tapahtuu myös esimerkiksi kasvojen ilmeiden, asennon, hengityksen, asenteiden, motivaation ja käyttäytymisen kautta. (Koistinen 2020, 92.)

Koistinen (2020) vertaa kokonaisvaltaista, täydellisesti tapahtuvaa lauluäänen sointia (*fully functioning voice*) laulun ryhmäopetuksessa kukkaan, jonka terälehdet ovat opetustilanteen eri puolia. Terälehdet ovat seuraavat laulunopetuksessa huomioitavat teemat: psykologinen puoli/kehotietoisuus, henkinen puoli, sosiaalinen puoli ja suhteet muihin, suhteet itseen, laulutekniikka, metakognitio ja oppimaan oppiminen sekä tunteet. Kukka on kauneimmillaan sen kaikkien terälehtien kukoistaessa. Jotkut terälehdet ovat ajoittain toisia pienempiä ja pienemmällä huomiolla, mutta ovat tällöinkin yhtä lailla tärkeitä kokonaisuuden kannalta. (Koistinen 2020, 108.) Vertaus havainnollistaa laulunopetustilanteen kokonaisvaltaisuutta. Etenkin lapsille äänenkäytön opettamisessa kokonaisuus onkin tärkeintä. Laulutekniikan oppimisen ei pitäisi olla itsetarkoitus, vaan laulamista helpottava tekijä musisoimiseen ja ilon kautta oppimiseen. (Savimäki 2017, 73.)

3.2.2 Motivointi

Musiikin olemus on toiminnallista ja dialogista ja musiikin opetus yhdessä tekemistä. Musiikin aineenopettajat kertovat innostavansa oppilaitaan musiikin tekemiseen onnistumisten ja elämysten kokemusten kautta. Musiikilliseen toimintaan kannustava innostamispuhe on huomioitu suomalaisten koulutusta ohjaavien asiakirjojen teksteissä ja opetussuunnitelmissa jo kauan. (Kauppinen 2009, 58.) Laulamalla voidaan vaikuttaa herkeittävästi lasten empatiakykyyn ja tunne-elämän kehittymiseen, sillä laulamiseen liittyy myös tunteiden ilmaiseminen. Koska laulaessa instrumenttina toimii aina ihmisen koko persoonallisuus, eikä instrumentin koneisto tai pelkkä ääntöelimistö, on pakkoa ja

velvoitteita toimivampi laulunopetuksen muoto rohkaisu ja innostaminen. (Linnankivi, Tenkku & Urho 1994, 122.) Etenkin alakoulussa opettajalla on merkitystä laulamisen mielekkyyteen. Laulaminen koetaan yhdessä tekemiseksi, johon opettaja voi luoda myönteisen ilmapiirin, joka säteilee oppilaisiin saaden heidät innostumaan laulamista. Laulamisen avulla voidaan rakentaa ryhmähenkeä ja saavuttaa yhteenkuuluvuuden tunteita. Alakoulu on oivallinen konteksti musiikin ja laulamisen oppimiseen, kun oppilaille ei vielä ole psyykkisiä, sosiaalisia tai fyysisiä esteitä tai ennakkoluuloja laulamista kohtaan. Opettajan vastuulla on uskaltaa silloin panostaa yhdessä laulamiseen. (Lindberg 2005, 106.)

Opettajan odotukset ryhmän laulutaidon kehittymisestä voivat myös vaikuttaa positiivisesti laulutaidon oppimiseen. Welch viittaa aiempaan pitkittäistutkimukseensa, jossa erään koulun kaikki oppilaat kehittivät laulamista, kun luokanopettaja osasi vaatia ja tehdä jatkuvasti ja pitkäkestoisesti töitä laulutaidon kehittämiseksi kaikkien oppilaidensa kanssa. (Welch 2016, 447.) 2000-luvulla alkanut kansallinen ”Sing Up” -lauluohjelma tarjosi englantilaisille kouluille resursseja koulussa laulamisen kehittämiseen. Tutkimuksessa ohjelman kautta löydetyistä hyvistä kouluissa laulamisen käytänteistä esille nousi muun muassa huomio siitä, että palkitsevaan musiikintekemiseen vaaditaan innostunut ja inspiroiva ohjaaja, joka itse koulun arjessa toimiessaan haluaa saada laulamiseksi aiempaa paremman aseman. Joissakin ohjelmassa mukana olevista kouluista koulun ulkopuolinen laulunopettaja oli palkattu kouluun opettamaan laulamista. Näissä tilanteissa laulunopettajan nähtiin tuovan mukanaan toivotun impulssin uudenlaiseen toimintaan ja mahdollistavan myös luokanopettajien oppimisen. Opettajat tarvitsevat joskus aikaa ja harjoitusta äänenkäyttöön, laulamiseen rohkaistumiseen ja laulunopetukseen. Ulkopuolisen musiikinosaajan palkkaamisen tarkoituksena ei ollut siis korvata luokanopettajia vaan se, että luokanopettajat voisivat samalla oppia opettamaan laulamista paremmin ja lisäämään laulamista luokan arkeen. Koulun henkilöstön laulamista tukevan asenteen lisäksi merkityksellisiksi nähtiin heidän musiikilliset taitonsa. Esimerkiksi hyvän pianolla säestämisen taidon nähtiin tekevän musiikkiesityksistä laadukkaampia ja sitä kautta mielekkäämpiä. Myös koulun johdon tuki koulussa laulamiseen on merkityksellistä. (Lamont, Daubney & Spruce 2012, 252, 259–260, 263–265.)

Anttilan ja Juvosen (2002) mukaan Bandura (1997) väittää, että suurin osa ihmisten tekemistä aktiviteeteista ei ole kiinnostanut heitä alkujaan ollenkaan. Esimerkiksi

soittaminen, runous tai matematiikka voivat sopivien oppimiskokemusten myötä muuttua yksilölle henkilökohtaisesti erittäin merkittäväksi. Hyvä esimerkki aiheesta on Limingan yhteiskoulussa musiikinopettajana 1960-luvulla toiminut Heikki Sarvela, joka perusti muutaman vuoden kuluttua töiden aloittamisestaan orkesterin, jossa koululaiset soittivat lähes kaikkia sinfoniaorkesterin soittimia. Limingan nuoriso-orkesteri teki neljä levyä, Liminkaan syntyi musiikkiopisto, kuoroja ja korkeatasoinen, kansainvälinen musiikkileiri. Syynä musiikin aseman huimaan parantumiseen pienessä kirkonkylässä ei voinut olla yhtäkkinen suuri määrä lahjakkaita musiikin harrastajia vaan voidaan olettaa Sarvelan synnyttäneen oppilaissaan vahvan motivaation musiikin opiskeluun. Motivaation merkitys musiikinopiskeluun voikin vaikuttaa oppimiseen enemmän kuin musiikillinen lahjakkuus. (Anttila & Juvonen 2002, 99.) Positiiviset oppimiskokemukset lapsen ensimmäisinä ikävuosina vaikuttavat lapsen asenteisiin opittavaa asiaa ja yleensäkin oppimista kohtaan. Samoin lapsuuden oppimiskokemukset vaikuttavat asenteisiin asiaa kohtaan aikuisuudessa. Siksi luokanopettajien rooli alakoulussa saaduissa musiikkikokemuksissa on keskeinen musiikkiin suhtautumisen ja suuntautumisen osalta jopa oppilaiden aikuisiälle saakka. (Jeanneret & Degraffenheid 2018, 179.)

3.2.3 Luokanopettaja musiikkikasvattajana

Ollakseen pätevä musiikin ja laulamisen opettaja, luokanopettajalla tulee olla musiikillista tietoa ja taitoa sekä lisäksi kyky hyödyntää niitä opetustilanteessa. Opettajankoulutuksessa pyritään lisäksi tarjoamaan opiskelijoille kasvatustieteen teoreettista tietoa sekä käytännön pedagogisia taitoja, jotka ovat tärkeitä luokanopettajan asiantuntijuuden rakentumisessa. (Suomi 2019, 55.) Opettajankoulutuksen aikana saadut musiikilliset valmiudet vaikuttavat tulevien opettajien ammatillisen identiteetin muodostumiseen siten, että heidän on mahdollista sitoutua sekä kasvattajaksi että musiikkikasvattajaksi. Aineenhallinnalla on suora vaikutus opettajan kokemukseen omasta pystyvyydestä ja motivaatioon toimia musiikinopettajana. Vasta sitten, kun opettajan vahvaan aineenhallintaan kytkeytyy tietoisuus kasvattajan vastuusta, koulun musiikinopetuksesta tulee musiikkikasvatusta. Taitavan musiikkikasvattajan tavoitteena voi olla tasapainoisten ja elämänhaluisten ihmisten kasvattaminen niin että musiikin merkitys tässä prosessissa on ymmärretty ja huomioitu. (Vesioja 2006, 274.)

Pihkanen (2011) tuo esille lasten opettamisen yhteydessä ajatuksen musiikista välineenä lasten kasvattamisessa. Opettajan on hyvä tiedostaa olevansa lapselle roolimalli, jonka vaikutus ei ulotu ainoastaan oppiainetta koskeviin asioihin, vaan myös lapsen kokonaiskehitykseen. (Pihkanen 2011, 60.) Luokanopettajalla on musiikin- ja laulunopetusta toteuttaessaan etuna se, että hän tuntee ryhmänsä oppilaat hyvin. Luokanopettaja voi siksi kyetä tarjoamaan sopivia oppimistehtäviä ja musiikkikokemuksia oppilaille oikeaan aikaan hänen tuntiessaan muun muassa oppilaiden kehitysvaiheet sekä perhetilanteet esimerkiksi musiikin aineenopettajaa paremmin. (Jeanneret & Degraffenreid 2018, 179.)

Suomi (2019) tutki väitöstutkimuksessaan luokanopettajaksi valmistuvien musiikillista kompetenssia perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden toteuttamisen näkökulmasta. Suomi käyttää käsitettä musiikillinen kompetenssi kuvaamaan tutkimukseen osallistuneiden luokanopettajaopiskelijoiden todellisia musiikillisia valmiuksia. Musiikillisen kompetenssin muodostavat musiikin käytännön tietojen ja taitojen lisäksi opettajan pedagoginen osaaminen ja sisältötieto. (Suomi 2019, 50, 55–56.) Alakoulun luokanopettaja on muodollisesti pätevä opettamaan musiikkia suorittuaan pienimmillään perusopetuksen musiikin oppimäärän sekä luokanopettajakoulutuksen kolmen opintopisteen laajuiset musiikkiopinnot. Yhteiskunnan heikko taloustilanne ja säästöpainheet aiheuttivat 1990-luvulla taito- ja taideaineiden tuntimäärien vähentymisen sekä perusopetuksessa että luokanopettajakoulutuksessa. Etenkin näiden leikkausten jälkeen luokanopettajien musiikillisten valmiuksien hankkimisessa korostuu opettajien oma harrastuneisuus musiikissa. Useiden 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten mukaan suuri osa luokanopettajista kokee, etteivät heidän musiikinopetukselliset valmiutensa ole riittävät. (Suomi 2019, 18–19.)

Suomen tutkimus ulottuu viiteen suomalaiseen luokanopettajakoulutukseen. Hänen tekemässään yhteenvedossa musiikin monialaisten opintojen sisällöistä lukuvuonna 2013–2014 äänenkäyttö ja laulutekniikka mainitaan neljässä viidestä luokanopettajakoulutuksesta. Laulun opettamisen menetelmät mainitaan opetussuunnitelmien sisällöissä kolmessa viidestä luokanopettajakoulutuksesta. (Suomi 2019, 85.) Suomen tutkimuksessa 54 % osallistuneista opettajaopiskelijoista (n=392) koki, että opettajankoulutuksessa äänenkäytön perusteita ja laulutekniikkaa ei opetettu riittävästi. 45 % tutkimuksen opiskelijoista koki valmiutensa näissä taidoissa vähäisiksi. Opiskelijoista laulun opettamisen menetelmiä koki tuntevansa hyvin vain viidesosa (20 %), kun taas 52 %

opiskelijoista koki tuntevansa niitä vain heikosti. Suomi toteaa, että luokanopettajakoulutuksen musiikin monialaisissa opinnoissa laulunopetukseen liittyvien sisältöjen osuus on kaiken kaikkiaan vähäinen. 18 % tutkimuksen opiskelijoista koki, että musiikin monialaisten opintojen suorittamisen jälkeen heidän taitonsa ohjata uusi laulu oppilaille on heikko. Kuitenkin opiskelijoiden taitoarvioinneissa omaa äänenkäyttöä ja lautekniikkaa koskien erottui positiivisesti yhden oppilaitoksen opiskelijat. Kyseisessä oppilaitoksessa näitä sisältöjä oli painotettu enemmän kuin muissa mukana olleissa kouluksissa. (Suomi 2019, 160–161, 171–172, 176.)

Valtasaari (2017) toteaa, että opetussuunnitelmiin kirjatut tavoitteet eivät takaa automaattisesti niiden toteutumista, ellei opettajankoulutuksessa kiinnitetä huomiota opiskelijoiden musiikillisten valmiuksien kehittämiseen. Koska musiikkiin suunnatut resurssit ovat heikentyneet opettajankoulutuksessa, nykyinen varhaiskasvattajien ja luokanopettajien koulutus ei anna aina tarvittavia valmiuksia laadukkaasta musiikkikasvatuksesta huolehtimiseen. Päteviä musiikin aineenopettajia ei aina ole varhaiskasvatuksessa tai peruskoulun vuosiluokilla 1–6, eikä kaikilla opettajilla ole valmiuksia ohjata tervettä äänenkäyttöä ja laulamista. Näin ollen musiikkikasvatuksen jatkumon tasa-arvoisuus ja -laatuus on sattumanvaraista varhaiskasvatuksesta jopa aikuisikään saakka. Valtasaari kuitenkin korostaa, että luokanopettaja voi luoda oppilailleen innostavan musiikkisuhteen, mutta tällä hetkellä se edellyttää opettajan omaa harrastuneisuutta musiikissa ennen opettajaksi kouluttautumista. (Valtasaari 2017, 59.) Silti on huomioitava, että lauluharrastuskin keskittyy yleensä harrastajan oman äänen kehittämiseen lasten äänten sijaan (Suomi 2019, 214).

ArtsEqual-tutkimusryhmän suomalaisille peruskoulujen rehtoreille tekemän toimenpidesuosituksen (2017) mukaan musiikin oppiaineen asema peruskoulussa on heikentynyt. Rehtoreilla on merkittävä rooli opetuksen valinnaisaineiden, kerhotuntien ja resurssien jakautumiseen. Toimenpidesuositus esittää, että vuosiluokilla 3–6 musiikinopettajana tulisi olla musiikin aineenopettaja tai vähintään luokanopettaja, joka on suorittanut musiikin sivuaineopinnot (25 op) tai omaa vastaavat tietotaidot musiikista. Tukea opettajien osallistumiseen musiikin täydennyskoulutukseen vaaditaan suuremmaksi, kuten myös musiikin resursseja erityisesti teknologian osalta. (Juntunen, 2017.)

Helsingin kaupungin opetusviraston musiikinopettajien pedagogisena yhteyshenkilönä pitkään toiminut Timo Pihkanen tuo lisensiaatintyössään (2011) esille opetuskentältä

tulleet toiveet saada lisää tietoa lasten laulunopetuksesta. Hän toteaa, että koulun laulunopetuksen tulisi sisältää ohjeistusta laulu- ja puheäänenkäyttöön yleisen laulattamisen lisäksi, mutta huolenaiheen tuo opettajien laulunopetuksellisten elementtien jopa täydellinen puuttuminen ja äänenkäyttöä vahingoittavien ohjeiden antaminen musiikinopetuksen yhteydessä. Lasten laulattamisen yhteydessä opettajan pedagoginen ajattelu toimintaa ohjaavana tekijänä on tärkeää, sillä vaikka joskus musiikintunneilla voikin esiintyä viihdyttämisen elementtejä, on kyseessä kuitenkin oppimistilanne. (Pihkanen 2011, 9.) Lindström (2005) toteaa johtopäätöksissään opettajaopiskelijoiden vokaalista minäkuvaa koskevan tutkimuksensa tulosten tarjoavan kattavan aineiston uudelle opettajankoulutuksen laulamisen ja lasten laulunopetuksen opintojaksolle. Jakson aikana luotaisiin reflektiivinen suhde omaan laulamiseen ja sen kautta suunnattaisiin didaktisesti pohtimaan kunkin omaa tapaa laulunopetukseen. Keskiössä olisi opettajaopiskelijan myönteinen käsitys itsestään eikä niinkään äänen tai laulutaidon korostaminen. (Lindström 2005, 149–150.)

3.2.4 Alakoulun laulunopetuksen opetusmateriaalit

Pihkasen (2011) mukaan musiikin oppikirjoissa laulamista ja äänenkäyttöä käsitellään vähemmän kuin aiemmin. Soittamisen yleistyminen musiikintunneilla näkyy myös kirjoihin valittujen kappaleiden sävellajeissa, jotka on usein valittu niin, että niitä on helppoa soittaa aloittelijoiden kanssa kitaralla ja bassolla, jolloin lauluäänialat voivat olla oppilaille haastavat. (Pihkanen 2011, 20.) Tutustuin kahteen musiikin oppikirjasarjan opettajan oppaaseen selvittääkseni, millaista materiaalia laulunopetuksen toteuttamiseen alakoulun opettajille on saatavilla tällä hetkellä. Tutustuin WSOY:n kustantamaan kirjasarjaan *Soi* sekä Otavan sarjaan *Saa laulaa*, joista molemmista 3. vuosiluokan materiaaleihin.

Saa laulaa 3 – Opettajan oppaassa kolmasluokkalaisille opetettavat asiat jaetaan kuuteen osa-alueeseen, jotka ovat laulaminen, soittaminen, teoria, kehorytmit ja musiikkilii-kunta, kuuntelu ja musiikkitieto sekä keksiminen. Laulamisen osa-alueet ovat hyvä asento, hengitys- ja äänentuottoelimistöön tutustuminen, eläytyvä ja ilmeikäs laulaminen ja esiintyminen, kaanon ja korvakuulolaulut. Lisäksi kehorytmien alla mainitaan laulun säestäminen kehorytmein ja keksimisen tavoitteissa omalla äänellä leikkiminen. Oppikirjan lisämateriaalina mukana on cd- ja dvd-levyt, joissa on kirjan kappaleiden säestykset. Kirjassa mainitaan myös verkkomateriaali, mutta sen listauksessa ei ole

mainintaa laulunopetusmateriaaleista. (Arola, Honkanen, Huttunen, Jokelainen, Koskela & Marttila 2011, 8–9.) Kustantajan nettisivuilla kerrotaan sarjan digiopetusaineiston sisältävän muun muassa leikkejä, pelejä ja videoita (Otava 2021). Lulunopetuksen teemoista fyysinen opettajan opas esittelee äänen syntymisen, lauluasennon sekä hengittämisen. Pieniä ja täsmällisiä opetusvinkkejä laulujen harjoitteluun on kirjattu opettajalle lähes kaikkien laulujen yhteyteen. (emt. esimerkiksi 15, 18, 58.) Toimintatavoista yleisin on kaikulaulu sekä sanojen opetteleminen myös ilman melodiaa. Osassa lauluja mainitaan myös lyriikoiden sisällön ja tunteen tuominen esille (emt. 219). Opettajan oppaan liitteissä on todella kattava osio ääniharjoituksista ja laululeikkejä. (emt. 225–241.) Lisäksi kirjassa on erikseen opettajalle itselleen suunnattu luku äänenhuollosta, johon on koottu erittäin kattavasti tietoa musiikinopettajana toimimisen tueksi niin tiedollisesti kuin myös konkreettisesti opettajan äänenhuollon avuksi. Itsenäisesti tehtäviä harjoituksia on listattu opettajalle runsaasti. (emt. 308–316.)

Soi 3–4 Opettajan vinkkipankki ei ohjeista laulunopetuksen tapoja yhtä tarkasti kuin Saa laulaa -kirjasarja. Lulun opettamisen ohjeistus on koottu kahteen sivuun. Lulunopetus esitetään äänenavaus-otsikon alla, jossa laulunopetuksen osa-alueina tuodaan esille (1) rentous, asenne, hyvä olo ja luottamuksellinen yhteishenki, (2) hengitys ja (3) sointi eli resonanssi. Tekijöiden mukaan lulun opettamisessa tärkeintä on innostaa, kannustaa ja motivoida. Esille tuodaan myös lauluinstrumentin henkilökohtaisuus ja haavoittuvuus sekä se, että omasta laulamisesta saadut kielteiset kommentit voivat jäädä mieleen hyvin pitkäksi aikaa. Lulutaidon todetaan olevan tutkitusti kehittyvä ominaisuus. (Ruodemäki, Ruoho, Räsänen & Salminen 2008, 51–52.) Laulamista lähestytään tarinan kautta, jossa seireenille opetetaan lauluasento, laulamiseen hyvin soveltuva hengittämisen tapa sekä äänen sointiin tutustumista. Oppilaat tekevät samat harjoitukset kuin tarinan seireeni. Tarina päättyy mainintaan ylä-äänilaulamisen mahdollisuudesta harjoittelun tuloksena. Lisäksi esitellään kuoron äänijako. (emt. 56–58.) Oppaan alussa opettajaa ohjeistetaan laulunopetuksen pedagogisena periaatteena lähestymään laulamista materiaalin avulla maltillisesti ja ”löytöretkiasenteella” muun muassa satujen ja eri kulttuurien äänenkäyttötapojen kautta. Soi-sarjaan kuuluu myös kolme cd-levyä, jotka on nimetty kuuntelu-, komppi- ja laululevyiksi. (emt. 6.) Kappaleiden opettajaohjeissa laulunopetukselliset neuvot ovat ”laulu ja soitto”-otsikon alla, joissa on vinkkejä enimmäkseen kappaleen toteutustapoihin, ei niinkään laulamisen opettamiseen.

Saa laulaa- ja Soi-kirjasarjojen opettajien oppaissa on siis jonkin verran eroa laulunopetuksen ohjeistuksen osalta. Saa laulaa-sarja on nimensä mukaisesti laulamiseen ja laulunopetukseen painottunut ja tarkempi myös tarjotun laulunopetusmateriaalin osalta. Soi-sarjassa keskitytään enemmän musiikkiin yleensä ja laulunopetuksen ohjeistaminen on niukempaa. Mielestäni huomionarvoista on, että Saa laulaa-sarja tarjoaa harjoituksia myös opettajan oman äänenkäytön kehittämiseksi.

4 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esittelen tutkimustehtävän ja -kysymykset. Kuvaan myös tutkimuksen toteuttamisen vaiheet sekä tarkastelen tutkimukseni eettisiä kysymyksiä.

4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää luokanopettajien kokemuksia alakoulun laulunopetuksesta sekä miten käyttökelpoiseksi luokanopettajat kokevat laulunopetuksen valmiin opetusmateriaalipaketin käyttämisen musiikintunneillaan. Tavoitteena on tutkia, millä tavoin luokanopettajien toteuttamaa laulunopetusta voisi tukea ja vahvistaa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat pyrkivät tukemaan lasten laulutaidon kehittymistä alakoulussa?
- 2) Millä tavoin tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat arvioivat tutkijan kokoaman opetusmateriaalin käyttökelpoisuutta työssään?

4.2 Laadullinen tutkimus

4.2.1 Laadullinen tapaustutkimus

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tapaustutkimus, jossa kohteena on tutkimukseen osallistuneiden opettajien kokemukset laulunopetusmateriaalin avulla toteutetusta laulunopetuksesta sekä alakoulun laulunopetuksesta yleensä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata todellista elämää ottaen huomioon todellisuuden moninaisuus. Tutkijalta vaaditaan tällöin kokonaisuuden ymmärtämistä pirstaleisen tiedonkeruun sijaan. Todellisuuden tapahtumat vaikuttavat aina toisiinsa, joten niiden keskinäisiä vaikutuksia on mahdollista löytää moniin suuntiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 161.) Tutkimuksessani halusin muodostaa kokonaiskuvan laulunopetuksesta alakoulussa, johon näen varsinaisen laulunopetustoiminnan lisäksi vaikuttavan muun

muassa luokanopettajien koulutustaustat, musiikin harrastuneisuus sekä laulamisen ja laulunopetuksen koettu arvo kouluyhteisön arjessa.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ymmärretään tapausten ainutlaatuisuus ja siten myös tutkittavien näkemysten edustavan yksittäistapauksia. Kerätty aineisto tulkitaan sen mukaisesti yleistämättä sitä liian laajaksi tutkimustulokseksi vaan enemmänkin tarkastellen sitä yksityiskohtaisesti mutta monitahoisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 164.) Tämänkin tutkimuksen tulokset voisivat olla erilaiset, jos mukana olisi ollut eri luokanopettajat tai jos samat opettajat olisivat toteuttaneet opetusperiodin eri oppilasryhmille.

Tutkija pyrkii ymmärtämään tutkimaansa ilmiötä arvojen valossa. Siten tutkijan arvolähtökohdat ovat läsnä myös tutkimustuloksissa, eikä tutkimuksen täydellistä objektiivisuutta voida saavuttaa tietäjän ja tiedon yhteensulautumisen vuoksi. Sen vuoksi laadullinen tutkimus tuottaa tietoa, joka on aika- ja paikkarajoitteinen ja ehdollinen selitys tutkittavasta ilmiöstä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 161.) Tässä tutkimuksessa tutkijan roolin objektiivisuuden haasteena voi olla se, että olen itse koennut opetusmateriaalin, josta saatuja kokemuksia tutkin. Pyrin tiedostamaan tämän tutkimustuloksia analysoidessani ja tarkastelemaan tuloksia siitä huolimatta mahdollisimman objektiivisesti ja kokonaisvaltaisesti.

4.2.2 Toimintatutkimus

Toimintatutkimukseksi kutsutaan sellaisia tutkimuksia, joissa tutkittavaan kohteeseen pyritään vaikuttamaan eli tekemään interventio tutkimuksellisin keinoin. Toimintatutkimus ei siis ole perinteisen tutkimuksen näkemyksen mukaisesti objektiivista, vaan siinä pyritään saamaan aikaan muutos ja positiivinen vaikutus ihmisten elämään. Toimintatutkimuksessa tutkimuksen ilmiöön osalliset ihmiset ovat pyrkimässä kohti tavoitetta yhteistyössä tutkijan kanssa. (Eskola & Suoranta 2003, 127.) Toimintatutkimuksen käytännön hyöty pyritään laajentamaan siis myös muille kuin tutkijalle itselleen (Heikkinen 2010, 28). Tässä tutkimuksessa on toimintatutkimuksen piirteitä, sillä tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien opettajien yhteisenä päämääränä on kehittää tutkimuksessa testattua opetusmateriaalia edelleen niin, että hyvät laulunopetuksen käytänteet saavuttaisivat yhä useamman opettajan ja sen kautta laulaminen tulisi helpommaksi ja mielekkäämmäksi yhä useammille oppilaille.

Tutkimustieto tähtää perinteisesti teoreettisen tiedon luomiseen selvittämällä, miten asiat ovat. Toimintatutkimuksessa tavoitteena on tiedon tuottaminen käytännön kehittämiseksi eli käytännön hyödyn saamiseksi. Kiinnostuksen kohteena on etenkin ihmisten sosiaalinen toiminta, jossa vuorovaikutus on merkittävässä roolissa. Toimintatutkimus suuntautuu saman yhteisön ihmisiin, joita ohjaa jaettu käsitys yhteisestä toiminnasta ja sen tarkoituksesta. Toimintatutkimus voi pienimmillään olla omien työtapojen kehittämistä esimerkiksi omaa toimintaa havainnoimalla, päiväkirjaan refleктоimalla ja keskustelemalla kollegojen ja muiden toimintaan osallistuvien kanssa. Toimintatutkimus voi olla myös merkittävästi laajempi ulottuen ryhmään, sen suhteisiin, organisaatioon tai alueelliseen verkostoon. Tavallisesti toimintatutkimuksessa toistuvat suunnittelu- ja kokeiluvaiheet, joissa toimintaa kehitetään spiraalinomaisesti saatujen kokemusten avulla paremmaksi käytännön ja tutkimustiedon vuorovaikutuksen avulla. Toimintatutkimuksen periaatteet ovat läsnä esimerkiksi koulun arjessa opettajan kehittäessä omia opetustapojaan. Toimintatutkimus kuitenkin eroaa arjen työstä tuottamalla uutta tietoa ja tuomalla sen julkiseen keskusteluun. (Heikkinen 2010, 16–19, 30.)

Toimintatutkimuksessa keskeistä on tutkijan positio tutkimuskohteessa. Toimintatutkija on itse osa tutkittavaa yhteisöä ja sen toimintaa, jolloin myös tulkitseminen tapahtuu sisäpuolelta. Tällöin tutkijan omat havainnot, ajatukset ja tunteet ovat osa tutkimusmateriaalia, jonka rakentumisen myötä tutkijan ymmärrys kehittyy vähitellen. Toimintatutkimuksessa myös tutkijan oma välitön kokemus on osa aineistoa. Toimintatutkimus nähdään hermeneuttisena prosessina tutkimuksessa läsnä olevan hermeneuttisen kehän eli vähittäisen ymmärtämisen ja tulkitsemisen prosessin vuoksi. (Heikkinen 2010, 20.) Näin myös hyödynnetään tutkijan ja tutkimuskohteen symbioosi, kun molemmat tarvitsevat toisiaan yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Esimerkiksi opettajat eivät välttämättä yksin ehdi kehittää ja reflektoida omaa toimintaansa syvällisesti, kun taas tutkija tarvitsee vuorovaikutteisen suhteen kentältä, jottei jäisi liian ulkopuoliseksi. (Eskola & Suoranta 2003, 130.) Tutkimuksessani teen musiikkikasvatuksen opiskelijana ja tulevana musiikin aineenopettajana ja laulunopettajana yhteistyötä luokanopettajien kanssa. Koen, että tutkimuksessa on läsnä toistemme ammattitaidon ja -tiedon kunnioittaminen, kun olemme eri koulutustaustaisia opettajia kaikkia meitä yhdistävän asian äärellä.

Toimintatutkimus on interventioon perustuva, käytännönläheinen, osallistava, reflektiivinen ja sosiaalinen prosessi. Toimintatutkimuksen tarkoitus on sosiaalisen todellisuuden

tutkiminen, jotta sitä voitaisiin muuttaa ja muutoksen jälkeen tutkia. (Heikkinen 2010, 27.) Tässä tutkimuksessa toimintatutkimuksen piirteistä ovat läsnä etenkin käytännönläheisyys ja osallistavuus sekä tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välinen vuorovaikutus. Toimintatutkimukselle on ominaista syklisyys, joka toteutuu, kun aiempien kokeilujen jälkeen paremmaksi kehiteltyjä suunnitelmia kokeillaan uudelleen. Tästä muodostuu kokeilujen ja tutkimuksen vuorovaikutuksesta etenevä spiraali. (Heikkinen 2010, 19.) Oma opetuskertani oli tutkimuksen ensimmäinen kokeiluvaihe, jonka perusteella kehitin materiaalia opettajien opetusperiodia varten. Haastatteluissa opettajat antoivat kehitysehdotuksia materiaalin toisen opetuskerran pohjalta. Tästä voin jatkaa materiaalin kehittämistä yhä eteenpäin. Tässä tutkimuksessa kukin opettaja opetti materiaalin avulla vain kerran, jolloin spiraalinomainen toiminta ja muutos heidän opetuksessaan ei toteudu tämän tutkimuksen puitteissa – vaikkakin tutkimuksen ulkopuolella niin saattoikin tapahtua.

4.3 Aineiston kerääminen

4.3.1 Opetuskokeilu ja osallistujien valinta

Kokosin tutkimuksessa käytetyn opetusmateriaalin tutkimusperustaisen opetuskokeilun kurssilla, joka on osa Taideyliopiston Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen maisteriopintojen tutkimusopintoja. Kuuden opintopisteen laajuisella kurssilla opiskelija toteuttaa tutkimuksellisesti orientoituvan opetusprojektin missä tahansa musiikki- tai taidekasvatuksen erityisalueella. Opetuskokeilun voi integroida maisterin tutkielmaan, joka on toimintatutkimuksen tai kehittävän tutkimuksen piirissä. (Taideyliopisto 2021.) Toteutin opetuskokeilun yhdelle alakoulun ryhmälle kokoamani opetusmateriaalin avulla, minkä jälkeen kehitin materiaalia toimivammaksi luokanopettajien opetuskertaa varten.

Löysin koulun opetuskokeiluuni ottamalla yhteyttä erääseen pääkaupunkiseudun alakoulun rehtoriin. Hän välitti koulunsa opettajille sähköpostiviestini, jossa kerroin ideani opetuskokeilun ja gradututkimuksen yhdistelmästä ja tarpeistani löytää yksi tai useampi opettaja opettamaan omat musiikintuntinsa opetusmateriaalin avulla. Sain yhteydenoton ensin yhdeltä opettajalta, joka opetti useammalle luokalle musiikkia. Sovimme, että toteutan oman opetuskertani yhden hänen ryhmänsä kanssa niin, että hän myös seuraa

pitämäni tunnit ja antaa minulle palautetta materiaalin ja opetustapojen toimivuudesta opetuskokeilun aikana. Haastattelin häntä ennen opetuskokeiluani kuullakseni hänen ajatuksiaan muun muassa lasten laulunopetuksen haasteista, joihin opetusmateriaalissa olisi hyvä tarttua. Vähän ennen ensimmäistä haastattelua minuun otti yhteyttä saman koulun kaksi muuta luokanopettajaa, jotka myös halusivat osallistua tutkimukseen. Koska myöhemmin mukaan tulleet opettajat eivät seuranneet omaa opetuskertaani, pidimme etäyhteydellä tapaamisen, jossa kävimme läpi materiaalin ennen heidän opetuskertaansa. En valikoinut tutkimukseen osallistuvia opettajia millään tavalla, vaan otin mukaan kaikki halukkaat. Opettajien toteuttamien laulunopetusperiodien jälkeen pidin opettajille yksilö- ja parihaastattelut tutkimusaineiston keräämiseksi.

4.3.2 Tutkimuksen laulunopetusmateriaali

Opetusmateriaali on jaettu viideksi 45 minuutin oppitunniksi. Tuntien pääteemat ovat järjestyksessä seuraavat:

1. Lauluasento ja kehollisuus
2. Hengitys
3. Kasvot
4. Artikulaatio
5. Laulamisen ilo

Opetusmateriaalin suunnittelussa etenkin alkuvaiheessa hain ideoita musiikin eri opetusmateriaaleista. Tutustuin myös opinnäytetöihin, kuten Tenkanen-Lindemanin (2014) työhön laulopedagogin kokemuksista lasten laulunopetuksesta. Valitsin teemat tunneille laulunopetusoppaiden ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Esimerkiksi Vaalio (2007) jakaa laulamisen viiteen osa-alueeseen, jotka ovat rentous, ryhti, hengitys, artikulaatio sekä ilmaisu eri vivahteineen (Vaalio 2007, 9). Harjoitukset olivat osittain eri oppaista valittuja, osittain itse kehittämiäni tai omista lauluopinnoistani mieleen jääneitä. Eri kappaleiden laulamisen lisäksi teimme oppilaiden kanssa erilaisia kehoa lämmitteleviä harjoituksia, keskittymis- ja hengitysharjoituksia sekä aktiivista kuuntelua. Tavoitteenani oli vähentää sanallista opetusta opetustilanteessa ja käsitellä laulamisen perusasioita toiminnan kautta niin, että lauluäänen tuottamista helpottavat tekijät opetellaan pelien ja leikkien kautta.

Pyrin tekemään materiaalista niin selkeän, että kuka tahansa luokanopettaja voisi omasta musiikin harrastuneisuudesta riippumatta opettaa tunnit sen pohjalta. Koin tämän tavoitteen toteutumisen kannalta tarpeelliseksi tehdä kaikkiin materiaalin kappaleisiin taustanauhat, jotka toimitin materiaalin liitteenä. Muuten materiaali oli esitetty kirjallisina tuntisuunnitelmina. Otteita opetusmateriaalista löytyy tämän tutkielman liitteestä 4.

Rakensin opetusperiodin tunnit perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) esitetyn oppimiskäsityksen mukaan, jossa oppilas nähdään aktiivisena toimijana. Tavoittelin etenkin myönteisiä tunnekokemuksia ja oppimisen iloa, jotta oppilaiden ja myös opettajien asenne koulussa laulamista kohtaan voisi muuttua myönteisemmäksi jopa lyhyenkin periodin aikana. (POPS 2014, 17.)

Toteutin opetuskokeilun itse yhdelle 2. luokan ryhmälle. Luokanopettajat opettivat materiaalin avulla 2., 3. ja 6. luokan ryhmiä. Kuudesluokkalaisille pidettiin kuitenkin lopulta aikatauluhaasteiden vuoksi vain yksi tunti, jonka suunnittelin yhdistelemällä materiaalin kahden ensimmäisen tunnin asioita. Seurasin etäyhteydellä yhden opettajan opetusta 2. ja 6. luokille yhteensä kahden oppitunnin verran saadakseni kokonaisvaltaisemman kuvan koulun laulunopetustilanteesta oman opetuskertani tueksi. En tallentanut observoituja tunteja, vaan tein ainoastaan muistiinpanoja.

Tutkimuksen toteuttamisen aikaan laulaminen helsinkiläisissä kouluissa oli kiellettyä Covid-19-pandemian vuoksi, joten projektin toteutuminen pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa koulussa oli jatkuvasti uhan alla. Oma opetuskokeiluni onnistui suunnitelmien mukaisesti jakautuen kahdelle viikolle ja kolmelle opetuspäivälle (2x45min, 1x45min, 2x45min). Luokanopettajien opetuskerta jakautui kolmelle viikolle. Uhka nopeasta siirtymisestä etäopetukseen joko oman opetuskertani tai opettajien opetuskerran osalta vaikutti materiaalin suunnitteluun ja pyrin siihen, että materiaali olisi ollut pääosin sovellettavissa myös etäopetuksessa. Yhden opettajan opetuskerta jäi kesken korona-altistuksen myötä karanteeniin joutumisen vuoksi ja hän ehti pitää materiaalin viidestä tunnista vain kolme. Karanteeniin joutunut opettaja teki päätöksen olla opettamatta materiaalin avulla etäopetuksessa. Kahdella muulla opettajalla opetusjakso toteutui suunnitelmien mukaan lähiopetuksessa.

4.3.3 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun, koska halusin saada tietoa mahdollisimman joustavasti. Haastattelussa haastateltava ihminen nähdään subjektina, jolla on vapaus ottaa esille sellaisia itseään koskevia asioita, jotka kokee tärkeiksi haastattelutilanteessa. Haastattelija ei voi tietää tarkasti etukäteen, millaisia haastateltavan vastaukset ovat. Tutkimustehtäväni kannalta toivoin, että haastateltavat kertoisivat itsestään ja laulunopetuksesta haastatteluissa laajemmin kuin mitä osasin ennakoida. Haastateltava on aktiivinen osapuoli, joka luo merkityksiä käsiteltäville asioille ja ilmiöille. Haastattelijan on hyvä varautua pyytämään selvennyksiä ja tekemään lisäkysymyksiä syventääkseen saamiaan vastauksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 205.)

Vastavuoroisuus ja tasa-arvoisuus kysymysten ja vastausten määrässä on tavalliselle keskustelulle luontaista. Haastattelussa keskustelukulttuuri on erilainen, koska haastattelija esittää kysymykset ja ohjaa keskustelun kulkua. Tutkimushaastattelussa haastattelija pyrkii keräämään mahdollisimman kattavasti luotettavaa tietoa tutkittavasta aiheesta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 207–208.) Haastattelun valttina voidaan pitää tutkijan mahdollisuutta käydä keskustelua haastateltavan kanssa, oikaista mahdollisia väärinkäsitelyksiä ja toimia tilanteessa joustavammin kuin esimerkiksi lomakekyselyssä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 73).

Hirsjärvi ym. (2014) jakavat tutkimushaastattelut kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka säädelty ja etukäteen strukturoitu haastattelutilanne on. Ääripäät ovat täysin avoin haastattelu, jossa lähtöpisteenä on ainoastaan jokin aihe tai alue, josta keskustelu käydään sekä strukturoitu lomakehaastattelu, jossa kysymykset on valmiiksi laadittu niiden esittämistä ja sanamuotoja myöten. Tämän tutkimuksen haastattelut ovat teemahaastatteluita, joka on haastattelulajina tiukan strukturoidun haastattelun ja täydellisen vapaan haastattelun välimuoto. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 208.) Teemahaastattelu etenee nimensä mukaisesti yksityiskohtaisten kysymysten sijaan keskeisten teemojen varassa tuoden haastateltavien äänen paremmin kuuluviin pelkän haastattelun tutkijanäkökulman sijaan. Teemahaastattelu on siis lähempänä avointa haastattelua kuin strukturoitua haastattelua. Koska haastatteluun on kuitenkin määrätty kaikille haastateltaville yhteiset aihepiirit, voidaan teemahaastattelua pitää puolistrukturoituna menetelmänä. Teemahaastattelussa keskeisiä ovat haastateltavien vastauksissaan asioille antamiensa tulkinnot ja merkitykset, jotka osittain voivat myös syntyä haastattelun

vuorovaikutustilanteessa. Haastatteluvastaukseen vaikuttavat aina haastattelijan läsnäolo ja kysymysten asettelu, sekä haastattelun edellisistä kysymyksistä ja vastauksista muodostunut tilanteen kaari. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48–49.) Valmistauduin haastatteluihin kokoamalla haastattelurungon, jota noudatin pääpiirteissään. Lisäksi tein tarkentavia kysymyksiä. Haastattelujen teemat muodostin siihen mennessä kirjoittamani teorialukujen sekä opetuskokeiluni pohjalta. Pääteemat haastatteluissa olivat laulunopetusperiodin tuomat kokemukset ja tutkimuksen opetusmateriaalin arviointi, koulussa laulaminen ja laulunopetustavat sekä opettajankoulutus. Kysymyksiin suoraan vastaamisen lisäksi haastateltavat kertoivat tilanteista opettajan arjesta, joista en olisi ehkä saanut kuulla strukturoidun haastattelun kysymysten vastauksina.

4.3.4 Yksilö- ja parihaastattelut

Tutkimuksessani toteutin kaksi yksilöhaastattelua ja yhden parihaastattelun. Yksilöhaastattelut tapahtuivat ennen ja jälkeen opetusperiodin ja parihaastattelu ainoastaan opetusperiodin jälkeen. Toteutin yksilöhaastattelut samalle opettajalle. Teimme tämän opettajan kanssa yhteistyötä huomattavasti tiiviimmin ja suhteemme oli sen myötä syvempi kuin kahden muun opettajan kanssa. Sen vuoksi koin järkeväksi haastatella hänet myös loppuhaastattelussa yksin, jotta haastattelutilanteessa suhtautumiseni kaikkiin haastateltaviin olisi mahdollisimman tasa-arvoinen.

Parihaastattelu on yksi ryhmähaastattelun alalaji, jossa tavoitteena on luoda keskustelu, johon osallistujat voivat kommentoida melko spontaanistikin. Haastattelijalla voi puhua haastateltaville yhtä aikaa tai suunnata välillä kysymyksiä myös kohdistetusti yhdelle henkilölle. Haastattelijan vastuulla on pitää keskustelu oleellisissa teemoissa ja varmistaa, että jokaisella on mahdollisuus osallistua keskusteluun. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61.) Ryhmähaastattelun etuna on se, että muut haastateltavat auttavat muistamaan tai voivat korjata väärinymmärryksissä (Heikkinen & Rovio 2010, 111). Tutkimukseni parihaastattelun opettajat opettavat samassa koulussa saman vuosiluokan rinnakkaisluokkia ja tekevät paljon yhteistyötä keskenään. He kannattivat myös itse parihaastattelua keskustelun ja kummankin oman reflektion syventämiseksi.

4.4 Analyysi

Laadullisen aineiston käsitteleminen on monivaiheinen prosessi, jossa keskeistä on analyysi ja synteesi. Aineiston analyysissä edetään ensin kokonaisuudesta osiin, sitten aineiston luokitteluun ja lopulta luokkien yhdistelyyn. Pelkkä tulosten analysointi ei riitä tutkimustulosten avaamiseksi, vaan tuloksista täytyy pyrkiä muodostamaan synteesejä. Synteeseiden avulla kootaan aineiston pääkohdat, tulkitaan niitä ja etsitään olennaiset ja kirkaat vastaukset tutkimusongelmiin. Synteessin myötä aineistosta pyritään luomaan tulkittavaksi jälleen kokonaiskuva, jossa tutkittava ilmiö voidaan esittää uudessa perspektiivissä. Tutkimuksen johtopäätökset perustuvat muodostetuille synteeseille. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 143–144; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 229–230.) Laadullisen tutkimuksen aineistosta nousee aina sellaisia mielenkiintoisia aiheita, joita tutkija ei ehkä osannut odottaa etukäteen. Tutkijan on tärkeää pitää aineiston tarkka rajaus mielessä juuri sillä hetkellä tehtävää tutkimusta koskien. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 92.) On myös erityisen tärkeää, että haastattelussa saatua aineistoa ei yleistetä liikaa, vaan tutkija huomioi tulkinnassaan haastattelutilanteen konteksti- ja tilannesidonnaisuuden (Hirsjärvi ym. 2014, 207).

Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi, jonka kolme pääluokkaa ovat aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi. Tässä tutkimuksessa käytän teoriaohjaavaa analyysitapaa. Silloin analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei pohjautu suoraan teoriaan. Aiempi tieto vaikuttaa analyysiin mutta sen merkitys on teorian testaamisen sijaan enemmänkin antaa uusia ajatussuuntia. Tällöin analyysin alkuvaiheessa voidaan edetä aluksi aineistolähtöisesti, mutta loppuvaiheessa analyysia ohjaa tutkimuksen teoreettinen osuus, joka voi antaa raamit tulosten esittämisen tavalta. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä käytetään tieteellisen päättelyn logiikkana abduktiivista päättelyä. Tutkijan ajatusmalleja ohjaavat tällöin vuorotellen aineistolähtöisyys ja teorian valmiit mallit. Tutkija pyrkii löytämään yhteyksiä teorian ja aineiston välille luovasti tai joskus jopa pakotetusti, jolloin yhdistely voi tuottaa jotain täysin uuttakin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78–81.)

Kvalitatiivisissa tutkimuksissa ja etenkin kenttätutkimuksissa aineiston kerääminen monivaiheisesti ja useampia menetelmiä rinnakkain käyttäen saa aikaan sen, että analyysiaikin tehdään yhtä aikaa tutkimuksen edetessä, eikä ainoastaan varsinaisen

aineistonkeruuvaiheen jälkeen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 223). Tässäkin tutkimuksessa tutkimusaineisto kerättiin monessa vaiheessa. Ensimmäinen yksilohaastattelu (26 min 33 s) toteutui opetusmateriaalin kokoamisen ollessa vielä kesken. Materiaalin viimeistelyn jälkeen toteutin itse opetuskokeilun ja kehitin sen avulla opetusmateriaalia. Seuraavaksi luokanopettajat toteuttivat opetusperiodit ryhmiensä kanssa. Seurasin etäyhteydellä yhden opettajan kaksi 45 minuutin mittaista tuntia. Viimeiseksi toteutin toisen yksilohaastattelun (55min) sekä parihaastattelun (55 min 26 s). Tein hypoteeseja ja esi-analyysia koko prosessin ajan ja jo ennen loppuhaastatteluja.

Litteroin loppuhaastattelut pian niiden pitämisen jälkeen. Litterointi tarkoittaa haastatteluaineiston muuttamista sanatarkasti kirjoitettuun muotoon. Litteroinnin tarkkuus valitaan tutkimustehtävän ja -otteen mukaan. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 139.) Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut haastattelujen asiasisällöstä. Siksi litteroin puhutut sanat, mutta pääsääntöisesti jätin pois äänenpainojen, naurahdusten, taukojen ja huokausten merkitsemisen, ellei niihin ollut tulkinnan kannalta syytä. Jätin myös pois epäolennaisia täytesanoja sekä toistettuja samoja sanoja. Litteroitua haastattelumateriaalia kertyi yhteensä 39 sivua (Times New Roman 12, riviväli 1,5). Kaikki haastatteluni olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joista litteroinnin jälkeen aloin teemoitella esille nousseita aiheita. Tein teemoittelua poimimalla litterointiaineistosta eri teemoja eri väreillä sekä sijoittamalla niitä laajaan ajatuskarttaan. Sen pohjalta lähdin kirjoittamaan tuloslukua.

4.5 Tutkimuksen eettinen tarkastelu

Taideyliopiston eettisten ohjeiden mukaisesti tässä työssä on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä sekä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimia tutkimuseettisiä ohjeita. Tieteellinen tutkimus on toteutettava hyvän tieteellisen käytännön mukaan, jotta tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tuottamat tulokset uskottavia. Tutkimuksessa tulee noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, jotka ovat rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus. Tämä koskee tutkimustyötä, tulosten tallentamista ja esittämistä sekä tutkimuksen ja sen tulosten arviointia. Tutkimuksessani olen huomionnut muiden tutkijoiden työt ja saavutukset viittaamalla julkaisuihin asianmukaisesti sekä ymmärtänyt niiden arvon ja merkityksen omaan tutkimukseeni ja sen tuloksiin.

Tutkimusprosessissani olen pyrkinyt avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen sen kaikissa vaiheissa. (TENK 2012, Taideyliopisto 2020.)

Ennen haastattelujen toteuttamista pyysin tutkimukseen osallistuvilta luokanopettajilta kirjallisen suostumuksen. Samassa dokumentissa selvitin opettajille, että tutkimuksen vuoksi esille tulevat henkilötiedot ovat luottamuksellisia, enkä tule luovuttamaan niitä ulkopuolisille. Säilytin kerätyn haastatteluaineiston suojatulla tietokoneella ja kovalevyllä ja tulen poistamaan molemmat kopiot 6kk kuluttua tutkielman valmistumisesta. Pyysin myös suostumuksen oman opetuskokeiluni toteuttamiseen tutkimuksen alakoulun rehtorilta. Pandemiatilanteen vuoksi lupa minun toteuttamaan lähiopetukseen varmistettiin uudelleen rehtorilta tammikuussa 2021 vielä juuri ennen opetuskokeilun alkamista.

Tutkimuksessani mukana olevat opettajat eivät esiinny tutkielmassani oikeilla nimillään vaan pseudonyymeillä heidän henkilöllisyytensä suojelemiseksi. En myöskään paljasta kaupunkia tai koulua, jossa he työskentelevät. Koska pääkaupunkiseudulla on niin useita alakoulussa musiikkia opettavia luokanopettajia, uskon henkilöllisyyden tunnistamisen tutkimustulosten perusteella olevan erittäin vaikeaa. Tutkimukseni keskittyy opetusmateriaalin käyttökokemuksiin sekä opettajien ajatuksiin toteuttamastaan laulunopetuksesta. Tutkimuksessa ei siis suoraan tutkita opetusperiodin oppilasryhmiä tai tunneilla saavutettuja tuloksia.

Lähetin tutkielman tulosluvun luettavaksi tutkimukseen osallistuville opettajille ennen tutkielman jättämistä arvioitavaksi. Näin heille tarjoutui tilaisuus korjata asiavirheet, jos olisin haastattelussa ymmärtänyt heidän vastauksensa väärin. Kaikki opettajat hyväksyivät tulosluvun sellaisenaan ilman korjauksia.

5 Tulokset

Tulosluvussa tarkastelen tutkimuksessani saamiani tuloksia. Esittelen ensin tutkimukseen osallistuneet opettajat, jonka jälkeen käsittelen haastatteluissa esille tulleita teemoja ja tuloksia.

5.1 Haastateltavien kuvaus

Kolme luokanopettajaa, Tiainen, Peippo ja Kiuru (nimet muutettu) toimivat luokanopettajina pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa alakoulussa. Koulu ei ole musiikkiin painottunut. Jokainen heistä on toiminut luokanopettajana usean vuoden ajan. Kaikki opettajat tulivat mukaan oma-aloitteisesti saatuaan tiedon tutkimuksesta. Kaikki tutkimuksesta kiinnostuneet opettajat otettiin mukaan. Kriteerinä tutkimukseen osallistumiselle oli ainoastaan sitoutuminen opettamaan viisi musiikintuntia opetusmateriaalin avulla.

Taulukko 1. Haastateltavien perustiedot.

Haastateltava	Opetuskokemus vuosina	Syventymisaineet opettajankoulutuksessa	Musiikkitausta
Tiainen	yli 20 v.	musiikki ja liikunta	pianonsoitto, laulu
Peippo	yli 30 v.	musiikki	viulunsoitto, kuorolaulu, laulu
Kiuru	yli 20 v.	esi- ja alkuopetus	kuorolaulu, kuunteleminen

Haastateltava 1 on Tiainen, joka on toiminut luokanopettajana noin 20 vuoden ajan. Hän on valmistunut luokanopettajaksi Helsingin yliopistosta sivuaineinaan musiikki ja liikunta. Tiainen on harrastanut musiikkia lapsesta saakka. Hän on soittanut pianoa ja

viulua sekä käynyt opiskeluaikanaan klassisen laulun tunneilla. Tällä hetkellä hän harrastaa enimmäkseen pianonsoittoa ja laulamista omaksi ilokseen. Tutkimuksen toteuttamisen aikaan hän opettaa musiikkia omalle luokalleen sekä lisäksi kahdelle muulle luokalle. Tein oman opetuskokeiluni materiaalin avulla yhdelle Tiaisen ryhmistä ja hän myös seurasi pitämäni tunnit.

Haastateltava 2 on Peippo, jolla on työkokemusta luokanopettajana yli 30 vuoden ajalta. Peippo on soittanut lapsesta saakka viulua ja tehnyt konservatorion IIA-tutkinnon (nyk. C-tutkinto) opiskeluaikanaan sekä soittanut sinfoniaorkesterissa useiden vuosien ajan. Laulamista hän on harrastanut lapsesta nuoreen aikuisikään saakka kuoroissa ja on käynyt myös laulutunneilla. Nykyään musiikki on Peipolle enemmän kotona harrastamista, mutta on yhä vahvasti mukana elämässä.

Haastateltava 3 on Kiuru. Kiuru on koulutukseltaan lastentarhanopettaja ja käsityön aineenopettaja. Työkokemusta Kiurulla on 15 vuoden ajalta lastentarhanopettajana, minkä jälkeen hän jatkoi opintoja käsityön aineenopettajaksi erikoistuen lisäksi esi- ja alkuopetukseen. Yläkoulu- ja lukioikäisenä Kiuru lauloi nuorisokuorossa sekä soitti vähän pianoa. Kiuru kertoo, että musiikki on ollut hänen elämässään mukana laulujen kautta eikä hän ole missään vaiheessa erityisesti opiskellut musiikin teoriaa. Työssään hän on opetellut soittamaan kitaraa ja kanteletta.

Tulosluvun sitaatit ovat lainauksia tutkimushaastatteluista. Sitaatit on sisennetty ja kursivoitu, jotta ne erottuvat muusta tekstistä selkeämmin. Litteroidusta tekstistä kopioidut sitaatit olen luettavuuden helpottamiseksi muokannut niin, että kaksi lyhyttä yhdysviivaa tarkoittaa, että sitaatti alkaa keskeltä lausetta tai että olen jättänyt sivulauseen pois kommentin keskeltä. Kolme pistettä sulkeiden sisällä merkitsevät puheen täytesanan pois jättämistä. Hakasulkeiden sisällä olevilla sanoilla täydennän lukijalle kommentin ymmärrettävyyttä tai selvitän poistamiani tunnustetietoja. Litterointivaiheessa olen jättänyt pois sisällön kannalta epäolennaista sanojen toistamista.

5.2 Laulunopetus alakoulussa

Tässä alaluvussa kerron tuloksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni eli siihen, miten luokanopettajat pyrkivät tukemaan lasten laulutaidon kehittymistä alakoulussa.

5.2.1 Laulunopetuksen tavoitteet alakoulussa

Tutkimuksen opettajat näkivät monia erilaisia tavoitteita laulunopetukselle alakoulussa. Tärkeimmiksi niistä nousivat laulamiseen tutustuttaminen, rohkaistuminen oman äänen käyttämisessä, lauluohjelmiston kartuttaminen sekä laulamisen ilon ja sen tuoman yhteisöllisyyden löytäminen. Tiainen pitää erittäin tärkeänä, että lapselle tarjotaan mahdollisuus kokeilla laulamista ylipäänsä. Sen tärkeys korostuu etenkin, jos oppilaan kotona ei ole laulettu paljon. Parhaimmillaan lapset voivat löytää laulamisesta keinon oman identiteettinsä vahvistamiseen.

-- voi olla semmonen koti, jossa musiikki ei oo mitenkään osana sitä elämää, niin että hän on päässy sen alakoulun aikana niin kokeilemaan jotain semmosta uutta, joka ei tulis oman perheen (...) kautta. Ja sielt voi löytyä vaikka mitä helmiä ja sielt voi löytyä vaikka semmonen juttu hänen loppuelämäkseen, mikä (...) vahvistaa hänen identiteettiään -- (Tiainen)

Koulussa saadut laulukokemukset rakentavat käsitystä itsestä laulajana vielä aikuisenakin (Lindeberg 2005, 30). Tiainen painotti tärkeimpänä tavoitteena opettajan mahdollisuutta rohkaista oppilaita äänenkäyttöön ja oman äänen löytämiseen, kokeilemaan yhdessä leikkiä äänellä ja sitä kautta löytää laulamisen ilo, joka voi pysyä mukana koko loppuelämän. Hän kertoi tuntevansa ihmisiä, joiden lapsuuden perheissä ei ole laulettu paljon ja jotka kokevat vielä aikuisina, etteivät osaa laulaa. Tiainen näkee luokanopettajan roolin olennaisena sille, ettei tällaisia laulamattomia ja laulutaidottomina itseään pitäviä aikuisia olisi enää niin paljon.

-- rohkeuden löytäminen, oman äänen löytyminen ja kokeileminen ja sillä leikkiminen ja sen laulun ilon saaminen omaan elämään, loppuelämään. -- Et jokainen löytäis jonkunlaisen tavan ilmaista itseänsä laulun keinoin ja sellasen rohkeuden. (Tiainen)

Monet tutkimukset osoittavat, että laulutaito on kehitettävissä oleva taito (mm. Numminen 2005, Welch 2016). Opettajantyössään Tiaisen toiveena ja tavoitteena on mahdollistaa oppilaille kokemus siitä, että omaa ääntään voi harjoittelemalla kehittää ja siten oppia laulamaan paremmin. Tiaisen mielestä olisi tärkeää, että alakoulun päättyessä oppilas kokisi, että voi laulaa ja olla mukana laulamassa yhdessä riippumatta siitä, kuinka

paljon laulamisesta pitää tai onko se oma ”ykkösjuttu”. Esiintymisissä oppilaat pääsevät näyttämään opittuja taitoja ja kartuttavat esiintymiskokemusta.

-- et se lapsi huomaa, että laulamistakin voi opetella. Se ei tarkoita sitä, että jos mulla on hirveen hentonen ääni, niin se on mulla loppuikäni. Mut et löytyis sellanen ajatus, et ääntä voi harjotella, laulamista voi niinku oppia parantaa. (Tiainen)

Kiuru toi esille yleissivistyksellisen lauluohjelmiston, jonka oppilas alakoulun päättyessä osaisi laulaa tai tunnistaa. Hän vertasi musiikin tunneilla kertyvän lauluohjelmiston osaamista biologian tunneilla tapahtuvaan kasvien tunnistamisen opetteluun. Myös Peippo yhtyi ajatukseen lauluohjelmiston tuntemisen tärkeydestä ”kansallislaulun osaamisen lisäksi”. Hän myös näki opettajan vastuulla olevan esitellä tunneilla eri tyyllilajien musiikkia, jotta jokainen oppilas voisi saada musiikista ja laulamisesta ilmaisukeinon itselleen.

-- Et onkse sitten räppiä tai onkse jotain vanhaa musiikkia tai sitte ihan rokkia ja poppia, että kenelle sitten mitäkin löytys. Et sehän on niin valtavan pitkä se alakouluaika, -- että kun ne tulee melkein vauvoina ja lähtee melkein aikuisina, että suuri muutos lapsessa tapahtuu sen kuuden vuoden aikana, et siinä ehtis monenlaista musiikkia lapselle esitellä. (Peippo)

Laulamisen avulla voi Tiaisen mielestä saavuttaa erityisen hyvin yhteisöllisyyden kokemuksia, joiden avulla ryhmästä tulee yhtenäisempi, parhaimmillaan jopa ”yksi iso perhe”.

Mä huomaan omien oppilaiden kans, kun me lauletaan, niin siis mehän ollaan yhtä isoa perhettä. Et se luo semmosen valtavan yhteisöllisyyden ja kivan tekemisen. Ja et tää on meidän juttu ja nää on meiän lauluja ja mun on kiva täs olla ja laulaa ja liikkuu. Eli yhteisöllisyys on tosi tärkeä tavoite. (Tiainen)

5.2.2 Laulun ryhmäopetus

Koska oma ääni ja laulaminen ovat hyvin henkilökohtaisia asioita, vaatii rohkeutta uskaltaa laulaa yhdessä muiden kanssa. Tiaisen mukaan usein ne oppilaat, jotka ovat jo lähtökohtaisesti taitavia laulamaan, haluavat tulla esille ja näyttää osaamistaan ja uskallustaan. Alakouluaika on pitkä ja aikaa laulamisen harjoitteluun on vuosien varrella paljon.

Siksi etenkin laulutaidon lähtötasolta heikommille oppilaille koulun laulunopetus on mahdollisuus löytää tapa ilmaista itseään (Smith 2006).

Koulussa laulutaidoltaan erilaiset oppilaat osallistuvat samaan opetukseen, eikä opettajilla ole juurikaan mahdollisuuksia eriyttää laulunopetusta taitotason mukaan. Peippo uskoo vahvasti tekemisen kautta laulamisen oppimiseen. Hän ajattelee, että jos alakouluissa lauletaan paljon, oppilaiden sävelkorva kehittyy väistämättä. Hänen mielestään laulutaidoltaan vahvat oppilaat kannattelevat yhteistä laulua, mikä auttaa myös laulutaidoltaan heikompien oppilaiden edistymistä. Yksi tapa tukea laulutaidon kehittymistä onkin sijoittaa taitavia laulajia heikompien viereen, jolloin laulamiseen enemmän tukea tarvitseva oppilas saa lähelleen toisen oppilaan lauluäänimallin. Tiainen panostaa siihen, että oppilaat saavat lauluesimerkkejä opettajan ja toistensa lisäksi videoilta, konserteista ja koulun tilaisuuksista.

Opettajan voi joskus olla hankalaa ilman laulukokeita tietää, kuka ryhmässä on taitava laulamaan ja kuka tarvitsisi enemmän rohkaisua, tukea ja ohjausta. Tiainen perustelee laulukokeiden pitämistä nimenomaan tästä näkökulmasta: hän laulamisen opettajana osaa toteuttaa opetusta ryhmässä paremmin, kun on kuullut oppilaiden laulavan yksin ja saa sitä kautta tietää heidän taidoistaan.

Mut et sit jos sen saa selville, niin sithän voi tehdä sillä tavalla et sä pystyt niinku sijoittaa niitä oppilaita, et sellaset, jotka on taitavii, niin sellasten viereen (...), jotka kaipaa sitä (...) tukea. Ja sit laulukokeissa, jos semmosia pidän, niin voin tehdä sitä, että oppilas laulaa ihan a cappella ja sitte jos mä kuulen, että se tarvitsee vaikka tukee siinä, niin mä voin laulaa sitä melodiaa vieressä, mä kuuntelen et pysyys se sillon melodiassa. (Tiainen)

Yhteis- ja kuorolaulussa jokaisen ääni on tärkeä yhteisen, osiensa summaa suuremman lopputuloksen kannalta. Samalla myös joukon voima rohkaisee heikompiä laulajia osallistumaan. Tiainen kokee, että yhdessä lauletaessa ryhmän yhteisöllisyys lisääntyy ja yhteenkuuluvuuden tunne kasvaa.

Tiainen pyrkii siihen, että jokaisella musiikintunnilla laulettaisiin ainakin vähän. Hänelle tärkeimpiä asioita laulamisen opettamisessa on laulamisen ilo ja ilmaisu, lauluasennot ja äänenmuodostuksen huomioiminen. Hänen suosimiaan laulunopetustapoja ovat ensin uuden kappaleen kuunteleminen, rytmin kautta kappaleeseen tutustuminen esimerkiksi

taputtamalla soivan kappaleen päälle, tekstin lukeminen, kappaleen melodian harjoittelu mukana hymisten tai yhdellä tavulla laulaen (esim. ”baa”) sekä kaikumenetelmä, jossa oppilaat toistavat rytmin tai melodiapätkän opettajan esimerkin jälkeen. Tiaisen mielestä laulamista voi siis hyvin opettaa ja laulamaan voi oppia.

-- oon huomannu, että siis laulua voi todellakin opettaa jo hyvin pienille, et sen ei tarvii olla vaan sitä, että laulellaan. Et kyllä sitä äänenmuodostusta pystyy ekaluokkalaisille ihan loistavasti opettamaan. (Tiainen)

5.2.3 Motivointi

Oppilaille koulussa laulaminen on Tiaisen mukaan mielekästä etenkin alaluokilla. Hänen mielestään toistuva yhdessä laulaminen myös saa alun perin vähemmän laulamista kiinnostuneet innostumaan. Siksi myös laulunopetus on hedelmällistä aloittaa jo heti ensimmäisellä luokalla, kun lasten into laulamiseen on vielä luontaista. Toisaalta opettajat ovat havainneet oppilailla omaksuttuja ennakkoluuloja ja -asenteita laulamista kohtaan koulun laulunopetuksen ulkopuolelta. Esimerkiksi lapsi, jonka perheessä tai suvussa ei ole laulettu paljon, saattaa ajatella, että laulaminen ei kuulu hänelle eikä se siksi tunnu luontaiselta. Silloin opettajalta vaaditaan erityistä herkkyyttä antaa tukea ja rohkaisua laulamisen harjoitteluun.

-- haasteita voi olla isommilla semmonen ennakkoluulo sitä laulamista kohtaan. Ja se voi tulla kotoa, elikkä voi tulla kotoa sellanen kuva, et meidän perhe ei osaa laulaa tai meidän suku ei osaa laulaa. Ja se voi tulla ihan sanallisestikin vanhemmilta, mut et monesti sitte sen kokemuksen kautta, et perheessä ei lauleta, niin silloin sillä lapsella ei oo sellasta luontaista avoimuutta siihen laulamiseen välttämättä. (Tiainen)

Musiikin ja laulamisen opettamiseen vaikuttaa myös opettajan oma motivaatio. Etenkin Peippo toi esille opettajien yhteistyön merkityksen laulunopetuksen toteuttamisessa tavallistenkin musiikintuntien osalta. Edellisenä vuonna Peippo, Kiuru ja kaksi muuta 2. luokkien opettajaa pitivät musiikin tunnit yhdessä. ”Suurryhmätunneilla” laulettiin paljon ja opettajien yhteistyö koettiin voimavaraksi. Yhteisillä tunneilla opettajat saivat tukea toisistaan, kun taas yksin opetettaessa opettajalle voi tulla kokemus siitä, että on jollain tapaa tyhjän päällä.

Me pidettiin tosi kivoja tunteja, joissa lapset oppi käyttäytymään toivotulla tavalla. Kun me jouduttiin siitä luopumaan nyt koronan takia, niin mä jäin jotenkin tyhjän päälle, et mun pitäs taas yksin saada hoidettua tää, ja mulla ei ollu siihen kauheen suurta motivaatiota. Mä aattelin, et tästä [tutkimukseen osallistumisesta] mä saan nyt uutta virikettä ja se toimikin oikein hyvin. (Peippo)

Ryhmätuntien ansiosta saavutetun suuren laulajajoukon voimalla oli vaikutusta myös oppilaiden laulumotivaatioon ja sitä kautta laulataidon opettelemiseen. Suuren joukon yhteislaulun kuulokuva oli palkitseva kaikille osallistujille.

Kyllä mä kans koen, että oppilaiden motivoiminen siihen laulamiseen ei oo aina niin yksinkertasta. Et siinä mielessä ne meiän sellaset yhteiset tunnit, jossa oli paljon lapsia, niin siellä se jotenki onnistu hirveen hyvin, koska läsnä oli niin monta hyvää laulajaa, jotka kannatteli sitte sitä muuta joukkoa, et se sitten lisäs muidenki motivaatiota. Ja sit me saatiin se kuulostamaankin niin hyvältä siinä suuressa joukossa. Että sitä oon jääny kaipaamaan. Toivotaan, että siihen pystyttäis vielä palamaan. Vaikka se ei olis ainoa tapa pitää niitä musiikin tunteja, niin silti sillon tällön se suuren joukon hieno yhteislaulu, niin se motivois aika montaa sitte, vähän heikompa laulajaa siihen mukaan. (Peippo)

Kolmesta tutkimuksen opettajasta vain Tiainen opetti tutkimuksen aikaan musiikkia myös alakoulun vanhemmille oppilaille. Hänen mielestään laulamisen opettaminen alakoulun nuoremmille ja vanhemmille oppilaille on erilaista, sillä pienemmät oppilaat innostuvat kokeilemaan erilaisia asioita usein innokkaammin kuin murrosikää lähestyvät oppilaat. Ylemmillä luokilla murrosiän tuoma epävarmuus ja etenkin pojilla äänenmurros aiheuttaa sen, että laulaminen ei ole välttämättä yhtä mielekästä kuin aiemmin. Siksi ilmapiirin luokassa tulisi etenkin isompien oppilaiden kanssa olla erityisesti kokeilemaan kannustava. Ennen laulamaan ryhtymistä äänenkäytöstä voi olla hyvä keskustella oppilaiden kanssa ja laulamista lähestyä mieluiten rauhallisesti, eikä suoraan äänenkäytön kautta. Ensimmäiset lauluharjoitukset murrosikäisten kanssa voisivat olla esimerkiksi hengitykseen liittyviä. Lempeästi laulamaan kannustaminen ja kokeilemiseen rohkeava ilmapiiri saavat aikaan parempia tuloksia kuin auktoriteettina ylhäältä päin

opettaminen. Ketään ei koskaan tulisi pakottaa laulamaan. Yhdessä laulaminen voi kuitenkin motivoida mukaan myös vähemmän innokkaita laulajia.

-- vaikka tuntuis, et oppilaille se ehkä ei ois kauhean mieluinen juttu, niin kun vaan koko porukka laulaa, niin sitte olen huomannut, että monesti sitten semmonenkin oppilas tulee siihen mukaan, kun ei tee siitä välttämättä hirveen isoa numeroa. (Tiainen)

Kuten jo teoreettisessa viitekehyksessä kerroin, etenkin lasten laulunopetuksessa ohjelmistovalintoihin vaikuttavat muun muassa pedagogiset näkökulmat laulamisen ja musiikillisen kehittymisen kannalta, lyriikoiden sisältö, laulajien motivoiminen ja taiteelliset näkökulmat. (Pihkanen 2011, 54.) Etenkin laulamaan motivoimisen näkökulmasta opettajat toivovat koulussa laulettavien laulujen koskettavan sanoitukseltaan lapsia ja lasten sen hetken elämämpiiriä.

5.2.4 Laulamisen opettajana toimiminen

Tutkimukseen osallistuneilla opettajilla laulaminen on ollut elämässä tärkeää lapsuudesta saakka. Sen myötä heillä on halu tarjota oppilaille sellaisia kokemuksia ja mahdollisuuksia laulamiseen, mitä heille itselleen on tarjottu.

--nautin suunnattomasti ala-asteella, kun pääsin koulun kuoroon, jossa harjoteltiin kevätjuhla- ja joulujuhlalauluja. Se oli aina jollain välkällä ne laulutreenit, niin se oli päivän paras hetki. Nii haluan kyllä, että nykylapsetkin nauttii laulamisesta. (Kiuru)

Valtasaaren (2017) mukaan luokanopettaja voi luoda oppilailleen innostavan musiikkisuhteen, mutta luokanopettajankoulutuksen musiikinopetuksen niukkojen resurssien vuoksi tällä hetkellä se edellyttää opettajan omaa harrastuneisuutta musiikissa ennen opettajaksi kouluttautumista. (Valtasaari 2017, 59.) Tutkimukseen osallistuneet kolme opettajaa olivat kaikki kiinnostuneita musiikista erityisesti ja harrastaneet sitä. Tiainen ja Peippo mainitsivat haastatteluissa luokanopettajakoulutuksensa sisältäneen laulamista ja laulunopettamista jonkin verran etenkin musiikin erikoistumisopinnoissa, mutta heidän valmistumisensa jälkeen musiikin tuntimäärät opettajankoulutuksessa ovat vähentyneet. Tiaisen mukaan hänen opettajankoulutuksensa aikaan laulunopetus keskittyi

enemmän laulamisen tekniseen puoleen sekä kuoronjohtoon, kun nykyään lasten laulunopetukseen liitetään lisäksi enemmän erilaisia leikkejä ja musiikkiliikuntaa. Hänen mielestään nykyään tärkeintä olisi saada jokainen oppilas kokeilemaan laulamista ja madalta osallistumisen kynnyksiä.

Luokanopettajat opettavat useita aineita luokalleen ja on selvää, ettei joka oppiaineen osaaminen voi olla täysin samalla tasolla. Tiaisen rinnasti haastattelussa laulutaidon ja musiikinopetuksen piirustustaidon ja kuvataiteen opettamiseen. Hän kertoi saaneensa opettajankoulutuksessa oivalluksen siitä, että opettajan ei itse tarvitse olla kaikissa opettamisissa asioissa mestari ollakseen hyvä opettamaan asiaa.

-- opettajankoulutuslaitoksella mulle tuli se jotenkin se valaistus et "hei, mä voin hyvä kuvismaikka, vaikken mä osaa piirtää lehmää hyvin tai jostain" (...) (nauraa). -- Että mun ei tarvii olla niinku hyvä-ääninen ja hyvä laulamaan, jotta mä voin opettaa hyvin laulamista. (Tiainen)

Silti Tiaisen mielestä luokanopettajan täytyy itse toimia esimerkkinä musiikintunneilla eli tehdä itse samaa mitä pyytää oppilaiden tekvän. Opettaja näyttää omalla esimerkillään, miten laulamista opetellaan, harjoitellaan ja kokeillaan. Siksi opettajalla olisi hyvä olla sen verran osaamista ja rohkeutta laulaa itse, että hän voi toimia esimerkkinä oppilaille.

-- mä oon urani aikana saanu kokee semmosii tilanteita, et opettaja joutuu opettamaan musiikkia ja kokee, että ei oo ollenkaan sinut laulamisen kanssa. Niin mä koen, et se on todella vaikeeta sillon opettaa sitä laulamista. Elikkä oma esimerkki on ihan ehdoton. Eli mä en vois kuvitella, että sanois oppilaille, että laulakaa ja itse ei laulais. (Tiainen)

Peipon mielestä laulamisen opettaminen saa yhä vähemmän huomiota koulussa, mikä kuuluu lasten äänenkäytössä. Hänen mielestään opettajan oma laulutaito vaikuttaa oppilaiden saamaan laulunopetukseen. Peipon mielestä luokanopettajien osaamista voisi täydentää videomateriaalien avulla toteutettava laulunopetus, jolloin vinkit laulamiseen saavuttaisivat paremmin kaikki oppilaat.

-- jos musiikinopetukseenkin olis sähkönen materiaali, -- vaikka video-opetuksen välityksellä sais ne [laulunopetukselliset] vinkit siihen, niin luulen et

sillon se [laulunopetus] tulis paljon paremmin toteutettua kaikkien luokkien osalta. (Peippo)

Opettajat sanoittivat toiveitaan alakoulun laulamisen opettajina kehitymisessä. Kiuru ja Peippo kokevat, että parempi oma säestystaito auttaisi myös laulunopetuksen toteuttamista ja opettajan taito säestää lauluja kitaralla olisi alakoulussa käytännöllistä. Tiainen toivoisi kehittyvänsä vielä paremmaksi alakoulun vanhimpien luokkien laulunopetuksessa erityisesti murrosikäisten motivoinnin osalta. Peippo mukaan arjen todellisuus ja kiire aiheuttaa myös haasteita oman opetuksen kehittämisen suhteen.

On niin paljon asioita, jotka tulee vyörynä päälle, et siihen tuntien suunnitteluun käyttää liian vähän aikaa. (Peippo)

Tutkimuksessa mukana olevien opettajien lämmin suhde musiikkiin välittyi kaikista haastatteluvastauksista. Tiainen kuvasi musiikkia ja musisointia voimavarana, jota ilman opetustyön tekeminen ja työssä jaksaminen olisi haaste. Musiikki on siis tärkeä osa hänen opettajidentiteettiään.

Et mä en vois kuvitella et mun luokanopettajuus olis opettajuutta ilman musiikkia, et mä oon niinku, se olis mulle ihan vieras, varmaan näivettyisin, jos mä en sais ottaa sitä musaa siihen, et se on mulle voimavara, se on todellakin voimavara. (Tiainen)

5.2.5 Laulunopetusmateriaalit opettajan työn tukena

Jos luokanopettaja ei ymmärrä laulamisen tuomia hyvinvointi-, virkistymis- ja oppimismahdollisuuksia, oppilaat jäävät vaille kokemusta aakkos-, eläin-, viikonpäivä- ja kerto- taululauluista (Suomi 2019, 214). Tutkimuksen luokanopettajat laulavat oppilaidensa kanssa myös muilla kuin musiikin tunneilla. Peipon mukaan 1.–2.-luokkien tunneilla lauletaan paljon lähinnä hyvien sähköisten materiaalien ansiosta. Tässä alakoulussa käytössä olevat aapiset ja lukukirjat sisältävät lauluja, joita oppilaat laulavat mielellään. Peippo käyttää näitä lauluja myös musiikin tuntien materiaalina. Peippo kertoi myös laulavansa kolmasluokkalaisten kanssa englannin tunneilla, jos sähköiseen opetusmateriaaliin kuuluu lauluja. Kiuru on myös laulanut oppilaiden kanssa jonkin verran uskonnon tuntien materiaaleihin kuuluvia virsiä. Tiainen mainitsi muiden oppiaineiden

lauluesimerkkeinä aamulaulun, ”pieninä välipaloina” laulettavat laulut sekä matikan tunteiden kertotauluräpät.

Peipon mielestä saatavilla olevat uudet musiikin opetusmateriaalit ovat vähentyneet ja opettajat joutuvat itse etsimään sopivaa opetusmateriaalia musiikintunneille. Peippo itse käyttää tästä syystä vanhoja musiikinkirjoja opetuksessaan edelleen. Hänen mielestään uusien materiaalien vähentyminen johtaa laulamisen vähentymiseen koulussa ja on myös merkki musiikin oppiaineen arvostuksen laskemisesta. Opettajat kokevat, että musiikin ja laulunopetuksen toteuttamiseen olisi tarpeen olla tarjolla enemmän materiaalia, jotta sitä ei tarvitsisi jokaisen opettajan itse haalia kasaan.

Sähköisten musiikin opetusmateriaalien mahdollisuudet nähdään ratkaisuna tukemaan opettajia musiikin- ja laulunopetuksen toteuttamisessa. Materiaaleissa tarjolla voisi olla opetusvideoita sekä säestyksiä, jotta opettaja voisi osallistua intensiivisemmin muuhun kuin säestämiseen. Lisäksi digitaalisen materiaalin mahdollistama selkeä visuaalisuus olisi Kiurun mielestä omaksumista nopeuttava tekijä. Kiuru myös toi esille, että sellaiset opettajat, joille musiikki ja laulaminen ei ole vahvuus, voisivat erityisesti hyötyä siitä, että sähköisessä materiaalissa säestyksen lisäksi opetettaisiin myös laulun melodia.

Jos on tämmönen sähkönen materiaali, niin siinä tulee se laulun sävel sitte samalla, nii ei tartte välttämättä edes soittotaitoo. Et jos haluaa uusia lauluja, niin se sävel siinä näytetään ja sitten vaan laulamaan mukana.

(Kiuru)

Pelkästään laulunopetukseen koettiin olevan saatavilla vielä vähemmän materiaalia tai se on opettajan oppaissa ripoteltuna muiden aiheiden seassa. Tiaisen mielestä hyvä laulunopetuksen opetusmateriaali on helposti kenen tahansa opettajan haltuun otettavissa, sisältää materiaalia peruslaulutekniikan opettamiseen ja rohkaisee ottamaan laulamisen tavaksi koulussa myös muilla kuin musiikintunneilla.

-- sellasia vinkkejä, et miten sen voi ottaa siihen jokapäiväiseen oppimiseen ja integroiden muihin oppiaineisiin. Elikkä et siit tulis semmonen ihan niinku arkihomma, et ei niinku iso juttu. Et lauletaan, koska vaan ja missä vaan ja millon vaan ja et ei niinku ”nyt rupeamme laulamaan”, et ei mitään sellasta. (Tiainen)

Laulunopetusmateriaalin apu opetuksen suunnittelussa olisi opettajien mielestä tarpeen etenkin sellaisilla luokanopettajilla, jotka eivät ole perehtyneitä musiikkiin opettajan-koulutuksen ulkopuolella. Tärkeää olisi, että opetusmateriaalin käyttäminen ei vaadi paljon osaamista sen ulkopuolelta.

-- ihmiset, jotka kokee sen [laulunopettamisen] omakseen ja tekee sitä paljon, niin ne ei ehkä niin paljon kaipaa sitä [opetusmateriaalia], et ne löytää matskuja ja niil on ne omat (...) opetusmetodit ja -tavat. Mut et se ois semmonen, et se alentais sitä kynnystä sellasille opettajille, jotka ei koe sitä omakseen, et ne sais semmosta rohkeutta ja sitä tukee siihen, että ”mun ei tarvii olla hyvä laulaja, jotta mä voin opettaa laulamista”.
(Tiainen)

5.2.6 Musiikintunnit

Musiikin oppiaineen sisältö on monipuolistunut opetussuunnitelmaudistusten myötä ja musiikin tunneilla tehdään nykyään laulamisen lisäksi paljon muutakin. Opettajat näkevät haasteena musiikin pienen tuntimäärän, jonka vuoksi opettajan pitää tehdä ratkaisuja siitä, mihin osa-alueisiin hän opetustaan painottaa. Aikapaine heijastuu välttämättä myös laulunopetukseen käytettävään aikaan ja sen myötä oppilaiden laulutaidon kehittymiseen. Tiaisen mukaan oppilaiden laulutaidon kehittymisen haasteena on se, miten eri opettajat painottavat laulamista koulussa. Oppilaat, joiden kanssa luokanopettaja laulaa päivittäin, pääsevät kokemaan ja oppimaan laulamista aivan eri tavalla kuin ne oppilaat, joille koulussa laulaminen kuuluu vain musiikintunneille kerran viikossa, eikä välttämättä aina silloinkaan. Laulutaidon kehittämiseen koulussa käytetty aika voi vaikuttaa laulamisen asemaan oppilaiden elämässä myös myöhemmin. Opettajat puhuivat laulamisen arvosta ja tuntumasta sen vähenemisestä.

-- jotenki se laulaminen on... ei oo enää ehkä sen tyyppistä mitä se joskus on (...) ollu, että sille annettas semmosta arvoa, (...) kun mitä on aikasemmin annettu. (Tiainen)

Etenkin Tiainen toi esille laulamisen kehollisuuden. Hän puhui koulupäivien kehollisesta staattisuudesta ja oppilaiden tarpeesta päästä kokemaan enemmän kehollista toimintaa ja harjoitteita esimerkiksi musiikintunneilla. Erityisesti vanhempien oppilaiden kanssa

kehollisten harjoitteiden teettäminen vaatii turvallisen oppimisympäristön, johon opettajan toiminnalla on suuri vaikutus. Hän näkee musiikintunnin mahdollisuutena muodostua luvalliseksi paikaksi kokeilla ja opetella äänenkäyttöä. Tiainen haluaa opettaa oppilailleen lauluäänen ja kehon yhteydestä eli mikä kaikki kehossa voi vaikuttaa äänen tuottamiseen. Hän painottaa opetuksessaan jo pienillekin oppilaille hyvää lauluasentoa sekä seistessä että istuessa. Tiainen myös näki esiintymisen ja jännittämisen kehoreaktiot yhdeksi laulunopetuksen teemana: jännitys vaikuttaa äänenkäyttöön ja siitä etukäteen puhuminen ja esiintymisten harjoittelu on siksi todella tärkeää.

-- kun soitin on sinä itse, -- sä oot vielä avoimempi sille yleisölle ja tuot itsesi ihan siihen keskelle. (Tiainen)

Tiainen näkee, että koulun laulunopetuksessa voidaan antaa kaikille mahdollisuus keholliseen ilmaisuun laulamisen kautta. Lapsi ei välttämättä pääse laulunopetuksen pariin muualla, jos ei harrasta laulua erityisesti.

Musiikin opettaminen eroaa opettajien mielestä muiden oppiaineiden opettamisesta todella paljon. Useammassa haastattelujen vastauksessa korostui, että musiikin tunneilla oppilaiden käyttäytyminen on usein erilaista kuin monilla muilla tunneilla. Mahdollisesti tuntien toiminnallisuuden vuoksi tai jostain muusta syystä oppilaiden on usein hankalampaa keskittyä musiikintunneilla. Rauhallisia hetkiä on vähemmän ja oppilaita pitää suostutella toimintaan enemmän.

-- musiikin tunti on erilainen muihin tunteihin verrattuna, että siinä on kumminkin sitä vapautta enemmän, nii, se on ehkä nykypäivänkin ongelma, kun jotenkin oppilaat on semmosia... (naurahtaa) miten sen sanois... omaehtosempia ja tota, on enemmän työrauhaongelmia, niin sitten näillä musiikin tunneilla se... ehkä korostuu, se semmonen, et on ehkä vaikeempi saada semmosta rauhallista hetkeä tai sitä pitää pidempään hakea. (Kiuru)

Haastatteluissa laulunopetuksen käytännöistä puhuttaessa esille nousi monissa eri yhteyksissä ryhmänhallinta. Musiikintunneilla tapahtuva luova tekeminen, liikkuminen ja voimakkaampi äänimaailma eroavat monien muiden oppiaineiden tunneista, minkä vuoksi opettajat luonnehtivat ryhmänhallintataidon ensisijaiseksi erityisesti musiikin opettamisessa.

Mä sanosin kyllä pitkällä luokanopettajan kokemuksella, et musiikki on haastavimpia aineita, (...) varsinkin sit jos oma soittotaito ei oo aivan loistava. Et kun siinä pitäs samaan aikaan olla estraditaiteilija ja samalla pitää se ryhmä kurissa, ja viedä sitä ideaa koko ajan eteenpäin, niin siinä on niin monta lankaa, mitkä joutuu pitää käsissä, että joku lanka siinä helposti solmuun menee sitte. (Peippo)

Peipon kommentti kiteyttää paljon opettajan ajatuksia musiikintunnilla. Samaan aikaan täytyy opettaa, musisoida itse, viedä toimintaa eteenpäin ja pitää ryhmä hallinnassa. Joskus opettajat kokevat, että oppilaiden käytös haastaa opettajia niin paljon, että toiminnallisuus musiikintunnilla on jätettävä vähemmälle. Opettajan omaa musiikillista osaamista ei tällöin saa hyödynnettyä.

Mä oon musiikkiin erikoistunut luokanopettajana, mulla olis paljon kaikkea osaamista, mut se on jääny vähälle käytölle. Aika paljon sen takia, et mulla on ollu niin hankalat luokat, joiden hyppysissä pitäminen noin käytöksen puolesta on ollut niin haastavaa, et sillon yleensä valitsee opettajajohtoisia menetelmiä ja toiminnallisuus jää aina vähemmälle. (Peippo)

Tiainen toi esille kokemuksensa siitä, että taito- ja taideaineiden tunneilla oppilaat myös kyseenalaistavat opetukseen osallistumisen jostakin syystä useammin kuin muiden oppiaineiden tunneilla. Opettajan täytyy musiikin tunneilla useammin perustella oppilaille toiminnan tarkoitusta ja hyötyä.

-- mä oon niinku miettinyt sitäkin monesti, että kun tulee tämmöset taito- ja taideaineet, varsinkin musiikki, niin mistä se johtuu, että lapsilla on jotenki semmonen ajatus, että tää on niinku vapaaehtosta tää musiikinopetukseen osallistuminen. Kun taas mietitään vaikka matikan tuntii, niin se et jos siellä tehään jotain, ruvetaan laskee laskuja, nii ei tuu semmonen olo, että lapsilla on semmonen tunne, että mä voin ruveta tekee näit tehtäviä tai en rupee tekee näit tehtäviä. Mut (...) jotenkin musiikin tunnilla tulee aika usein esille jotenkin se, että, en mä tiedä, se on varmaan se keholliisuus ja se semmonen niinku, tuottava opiskelu, jotenkin, en tiedä, -- sä joudut niinku sitäki varten jotenkin perustelemaan, useammin sen, ehkä nyt ei sanallisesti mut ainaki sen opetuksen kautta, (...), et miks me

opetellaan, miks meillä on musiikintunti ja mitä hyötyä [korostaen] siitä on...et sä opiskelet musiikkia. (Tiainen)

Vaikka musiikin opettaminen voi tuntua vaikeammalta kuin muiden oppiaineiden opettaminen, Tiaisen mielestä se on samalla myös yksi antoisimmista ja mielenkiintoisimmista oppiaineista. Palkitsevia hetkiä opettajana on esimerkiksi silloin, kun lapset lähtevät tunnilla mukaan luovaan toimintaan tai kun koulun juhlassa esitetään huolella yhdessä valmisteltu musiikkiesitys.

5.2.7 Alakoulun laulukulttuuri

Tutkimukseen osallistuneiden luokanopettajien koulussa järjestetään normaaliaikana useita kertoja vuodessa yhteislaulutilaisuuksia koko koulun kanssa yhdessä. Pandemian vuoksi kuluvana lukuvuonna eri ryhmiä ei ole saanut yhdistää, joten myös yhteislaulutilaisuudet ovat olleet kokonaan tauolla. Tässä koulussa yhteislaulutilaisuuteen valitaan teema, jonka pohjalta muutamat soittotaitoiset opettajat kokoavat lauluvalikoiman etukäteen musiikin tunneilla harjoiteltavaksi. Opettajien ja joskus myös oppilaiden bändi säestää lauluja. Oppilaat voivat toimia myös esilaulajina ja juontajina. Tilaisuuksien teemat liittyvät esimerkiksi vuoden eri juhliin tai vuodenaikoihin. Aiemmin koulussa on myös pidetty uskonnon tunteja keskitetysti yhden koulupäivän ajan, jolloin yksi tunti keskittyi aina sen päivän aiheeseen liittyvien laulujen laulamiseen. Tällaisten koulun yhteisten laulutilaisuuksien vaikutus heijastuu myös luokkien musiikintunneille laulamisen opettamisen kohonneena motivaationa erityisesti, jos oppilaat pääsevät esiintymään laulamalla. Muiden oppilaiden esiintyminen toimii toisille esimerkkinä uskaltamisesta. Yksin ei tarvitse esiintyä vaan sitä voi harjoitella tällä tavalla yhdessä.

Ei tarvitse yksin tehdä, se motivoi, että hei että, ei sun tarvii yksin olla kaikkien edessä tekemässä sitä vaan että yhdessä tehdään ja voit rauhassa harjoitella kuuntelemaan, että miltä tuntuu sen oman äänen käyttö. (Tiainen)

Tutkimuksen opettajien koulussa on aiemmin ollut myös koulukuoro, mutta tällä hetkellä se ei ole toiminnassa. Kuorossa laulunopetukseen pystyttiin panostamaan enemmän kuin tavallisilla musiikintunneilla. Kaikissa kouluissa laulamiskulttuuri ei kuitenkaan ole yhtä vahva opettajien musisoinnin ja laulamisen osalta.

Mä oon ollu siis semmosissa kouluissa, joissa on esimerkiks joulujuhla tai kevätjuhla ja osa opettajista ei yhdy yhteislauluun, elikkä eivät laula siellä koulun yhteisössä. Ja sit on taas, oon ihan toisen ääripään kouluissa ollu, joissa musta tuntuu, että kaikki on jotenki musiikkiin erikoistuneita, ja tuntuu et se musiikki on tosi helposti siinä arjessa ja pistetään opebändi tai opekvartetti välitunnilla pystyyn ja lauletaan seuraavalla välitunnilla jollekki synttärilaulu tai muuta, et ihan vaihtelee niinku valtavasti. (Tiainen)

Koulun laulukulttuurin tulevaisuus huolestuttaa Tiaista, ja hän toivoo, että joka koulussa olisi opettajia, jotka toisivat laulamista koulun tapahtumien lisäksi koulun perusarkeen. Tiainen näkee tärkeimpänä sen, että opettajat osaisivat ottaa jokaisen lapsen huomioon heterogeenisessäkin opetusryhmässä, niin että pääasia ei olisi teknisesti puhdas laulu vaan että laulamisen kokeilemisen kynnyks madaltuisi ja jokainen oppilas voisi kokea laulamisen.

-- mä toivon, että, et löytyis joka koulusta aina opettaja tai opettajia, joille se [laulaminen] ois sydämenasia, jotka jotenki uskaltais edelleen pitää sitä laulamista tärkeenä ja tuoda juhliin, tuoda tapahtumiin, tuoda siihen niinku perusmusiikinopettamiseen sitä laulamista, perusarkeen sitä laulamista. Et se on paljo opettajist kiinni ja tietenki myös koulun johdosta. (Tiainen)

5.3 Opetusmateriaali laulamisen opettamisen tukena

Tässä alaluvussa käsittelen toista tutkimuskysymystäni eli tutkimuksen opetusperiodia varten kootun laulunopetusmateriaalin käyttökelpoisuuden arviointia.

5.3.1 Syyt osallistua tutkimukseen

Kaikki tutkimuksen luokanopettajat nimesivät ensimmäisenä syynä tutkimukseen osallistumiselle toiveen saada uusia ideoita musiikintuntien toteuttamiseen. Luokanopettajilla on vapaus suunnitella ja toteuttaa opetussuunnitelmaa omalla tavallaan. Samalla he joutuvat tekemään paljon töitä yksin, mikä voi välillä tuntua raskaalta. Valmiiden tunti-suunnitelmien koettiin helpottavan opettamaan ryhtymistä ja virkistävän omaa opetusta, vaikkakin myös vaativan etukäteen aiheeseen perehtymistä.

Opettajat osallistuivat tutkimukseen toiveinaan kehittää itseään laulamisen opettajina, löytää toimivia keinoja toiminnallisuuden lisäämiseen musiikinopetuksessaan sekä myös edistääkseen laulamisen aseman kehittymistä paremmaksi koulukulttuurissa.

-- reilu vuos sitte ku mä tulin [töihin tähän] kouluun, nii mä alotin musatunnit silleen et mä oikeesti käytin musiikkiluokkaa ja laitoin lapset istumaan piiriin ja tosi sellasta toiminnallista ja leikkimistä. Vähän niinku päiväkodin puolellakin. Mut sit mä aika pian huomasin, että tää on niinku hirveen uus tilanne niille lapsille ja ne ihan riehaantu osa ja alko pelleilee. Nii sen takia mäkin palasin niinku sellaseen strukturoidumpaan juttuun, mutta kumminki mun mielestä musiikin opetus parhaimmillaan on sitä toiminnallista ja leikkivämpää ja sen takia mäkin halusin tähän mukaan, että mä saisin jotain uusia ideoita. (Kiuru)

Peippo toi esille tutkimuksen antina aiemmin hankitun oman musiikillisen osaamisen palauttamisen mieleen ja käytäntöön.

-- mulla palautu mieleen asiat, jotka aikasemmin oon toteuttanutkin, mut täs oli niin paljon siihen laulamisen perusteisiin liittyviä asioita tuotu lasten ymmärrettävällä tavalla, että et kyl se erittäin paljon virkisti mun opetusta.
-- Se paljon anto mulle sellasta, et mä sain niinku omii vanhoja taitoja takasin siinä samalla. (Peippo)

Opettajat näkevät laulamisen tärkeänä osana koulun arkea. Tiainen kokee, että laulamisen asema on heikentynyt musiikin oppiaineen sisällä, eikä koulussa laulamisaolla ole välttämättä enää samanlaista arvoa kuin aiemmin. Siksi tutkimuksen laulunopetuksen jakso tuntui mielekkäältä, kun nimenomaan äänenkäyttöön ja laulamiseen keskityttiin rauhassa.

5.3.2 Opettajien kokemuksia tutkimuksen opetusmateriaalista

Opettajat kuvailivat tutkimuksessa käytettyä opetusmateriaalia monipuoliseksi ja kattavaksi laulamisen perusasiat kokoavaksi paketiksi. Kukaan heistä ei kokeillut kaikkia harjoitteita, vaan kaikki toteuttivat materiaalin tuntisuunnitelmat siltä osin, kuin kokivat kunkin ryhmän suhteen järkevimmäksi. Opettajien mielestä materiaalissa olikin enemmän liikaa vaihtoehtoja kuin liian vähän. Sisältöjen ja harjoitusten tuttuus vaihteli eri

opettajilla. Vaikka asiat olisivatkin olleet tuttuja kuoroharjoituksista tai laulutunneilta, opettajat eivät välttämättä olleet osanneet aiemmin tuoda niitä lasten laulunopetukseen.

-- oli hauska huomata, et jotku ääniharjoitukset, mitä on itse tehny lauluopettajan kanssa, ne voi ihan hyvin toimii lastenki kanssa. -- Ihan niitä vaikka äänteillä hengitysharjoituksen tekemistä, se palleaharjoitus, niin kaikesta sellasesta, mitä en ois arvannu niin innostuivat kyllä. (Peippo)

Peippo ja Kiuru kertoivat laulamisen eri puolien käsittelemisen materiaalissa esitetyllä tavalla olleen uusi tapa jäsentää omaa laulunopetusta. Tiainen piti materiaalin monipuolisesta kokonaisuudesta. Hänen mielestään eri tulokulmat laulamiseen muun muassa kehollisuuden tai rytmien kautta sekä monien musiikillisten ilmiöiden opettaminen laulamisen avulla toimi hyvin.

-- oli kiva nähdä siin materiaalissa se, että laulamiseen liittyy paljon muuta, et sä et voi vaan pelkästään (...) et nyt ruvetaan laulamaan, -- siinä tuli se kehollisuus, siinä tuli rytmit, siis sillä tavalla oli siihen laulamiseen ympätty se musiikin kokonaisuus. (Tiainen)

Kiuru kertoo havainneensa konkretian lisäämisen hyväksi tavaksi lapsia opettaessaan jo aiemmin. Myös tutkimuksen opetusmateriaalissa onnistuneimmiksi koettiin sellaiset harjoitukset, joissa käytettiin apuna jotakin esinettä. Esimerkiksi yksi pidetty harjoitus oli aarteenetsintä, jota pelattiin siten, että etsijää ohjeistettiin kätkeyn aarteen luo laulamalla voimakkaammin tai hiljaisemmin.

Opettajien palautteen mukaan opetusmateriaali olisi voinut olla esitetty visuaalisemmin, sillä materiaali oli hyvin tekstipainotteinen. Visuaalisuus olisi nopeuttanut asioiden omaksumista ennen opetusta sekä tunnin aikana asioita materiaalista tarkistettaessa. Taustanauhat materiaalissa ovat tarpeellisia, sillä silloin opettaja vapautuu soittimen takaa laulamisen aikana. Materiaalin taustanauhoihin toivottiin vielä selkeämpää seurattavuutta ja merkkiä laulun lähtöpaikkaan aina laulun alkaessa tai jatkuessa.

Materiaali oli suunniteltu niin, että laululliset teemat ovat samat luokka-asteesta riippumatta, mutta ne käydään eri ikäisten oppilaiden kanssa osittain eri kappaleiden ja harjoitusten kautta. 1.–3.-luokille suunnitellut kappaleet olivat vanhoja lastenlauluja, joista

kaksi neljästä löytyi myös Soi 3–4-oppikirjasta (Ruodemäki, Ruoho, Räsänen & Salmi-
nen, 2008).

1.–3. -luokkalaisten materiaalin kolme käytetyintä kappaletta olivat tyyliltään erilaiset. Ensimmäinen oli vanha yksinkertainen lastenlaulu (Pikkuiset kultakalat), toinen vähän vaikeampi mutta helposti kaikulauluna rytmitettävä (Peppi Pitkätossu) ja kolmas selkeästi lapsille vieraampi musikaalikkappale (Mikä voi olla sen mukavampaa). Nämä kappalevalinnat olivat Tiaisen mielestä monipuoliset ja onnistuneet ja niissä pystyi hyödyntämään hyvin laulunopettamisen eri puolia. Kiurun mukaan materiaalin ensimmäisellä tunnilla laulettu yksinkertainen lastenlaulu olivat herättäneet kolmasluokkalaisissa kommentteja lapsellisuudesta. Peipon mielestä se taas oli ollut nimenomaan hyvä lähtökohta lähteä opettelemaan laulullisia asioita, kun laulettava kappale oli tarpeeksi yksinkertainen eikä siksi vaatinut juurikaan opettelemista oppilailta ja sen säestäminen itse oli opettajalle helppoa. Tiainen toi myös esille alkeisopetuksen oppilaiden erilaiset lukutaidon vaiheet laulunoppimisen näkökulmasta. Esimerkiksi kaikki ekaluokkalaiset eivät osaa vielä lukea, jolloin laulujen sanat pitää oppia ulkoa. Myös pienten oppilaiden vielä mahdollisesti hidas lukunopeus vaikuttaa sanojen seuraamiseen taululta tai paperilta.

4.–6. -luokkien materiaalissa ollut laulu oli Disney-piirretystä ja se oli tarjolla niin englanninkielisillä kuin suomenkielisillä sanoilla (The Lion Sleeps Tonight/Ei saa häiritä leijonaa). Tiainen koki, että kappale oli kuudesluokkalaisten mielestä vähän tylsä tai lapsellinen ja ehkä siksi oppilaita vähemmän motivoiva. Oppilaiden asenteeseen voi vaikuttaa lisäksi se, että kuudesluokkalaisille pidettiin tässä tutkimuksessa vain yksi laulunopetustunti, johon pyrin yhdistämään tärkeimmät asiat viiden oppitunnin kokonaisuudesta. Tällöin materiaalin idea pieninä askelina lähestyttävästä laulamisen opettelemisesta ei toteutunut ja oppilaita laulatettiin verrattain nopeasti kokonaisella kappaleella. Materiaalissa oli 4.–6.-luokkalaisille ehdolla viiden tunnin kokonaisuuteen kolme kappaletta, joiden joukossa oli myös suomenkielinen populaarimusiikin hitti (Pidä huolta). Valitsimme Disney-kappaleen tunnille käytettäväksi opettajan kanssa etukäteen yhdessä, mutta kenties pop-kappale olisi tässä tapauksessa ollut toimivampi valinta.

*-- tää on just aina ongelma (...) noiden teinien kanssa sinänsä että, -- koska
hehän kuuntelee monesti vaan populaarimusiikkia, tosi harvat kuuntelee
mitään muuta, ja sitte et sä löytäisit sieltä jonkun semmosen (...) laulunope-
tukseen soveltuvan, niin on aika haastava[a] (Tiainen)*

Yksi esille noussut teema materiaalin täydentämiseksi oli lauluesiintymiset ja niihin oppilaiden valmentaminen. Koulussakin erilaisia esiintymistilanteita on normaalisti paljon, vaikka tutkimuksen toteuttamisen aikaan pandemiarajoitukset estivät myös koulujen sisäiset esiintymiset ja tapahtumat. Lauluesityksiä voi normaaliaikaan olla esimerkiksi koulun kuoron kanssa tai joskus oppilailla soolonakin, joten myös esiintymisen harjoittelu ja muun muassa esiintymisjännityksestä tunneilla keskusteleminen olisi tärkeää. Oma ääni instrumenttina on hyvin henkilökohtainen asia ja siksi laulamalla esiintyessä yleisölle on todella avoinna. Jännittäminen voi vaikuttaa äänenkäyttöön esiintymistilanteissa ja siksi esiintymisten harjoittelu on tärkeä osa myös laulunopetusta.

5.3.3 Tuntisuunnitelmien toteutuminen

Oppituntien suunnitelmat eivät aina toteutuneet niin kuin opettaja oli etukäteen ajatellut. Etenkin lapsia opettaessa arjen todellisuus aamunavauksineen, kaverisotkuineen tai yllättävien tilanteiden myötä voi tehdä oppitunnista hyvin erilaisen kuin opetusmateriaalin tuntisuunnitelmaan on suunniteltu. Joillakin tunneilla oppilaat olivat myös lähteneet itse kehittämään materiaalin harjoituksia pidemmälle toiminnasta innostuessaan.

-- oon kokkina sellanen, et mä luen reseptin ja sit mä heitän sinne soppaan omat mausteeni, et tässä kävi ihan samalla tavalla. -- jokasesta tunnista käytin osioita, mut sit mä annoin sen lähtee menemään siihen suuntaan, mistä lapset innostu. Meillä oli hirveen kiva tunnelma kaikkien viiden tunnin aikana. Sit oli sellasii tilanteita, et vaikka oppilailla oli ollu just hirveen tappelu edellisel välitunnilla ja sit ensin joutuu selvittämään sen ja se syökin tunnista 10 tai 15 minuuttia ja sit palautapa äkkiä se kiva tunnelma ja saa lapset hengittämään kauniisti ja tasaisesti ja... Et siinä tuli sellasia yllätysmomenteja väleihin aika paljon. (Peippo)

Haastatteluissa kaikki opettajat mainitsivat useamman kerran toiminnallisuuden tärkeyden musiikin tunnilla. Parhaimmillaan leikinomainen toiminta vei mennessään ja oppilaat alkoivat laulaa ikään kuin huomaamattaan.

-- mulla on ollu muutamia lapsia, jotka on niinku kieltäytyny laulamasta sillon, kun vaan lauletaan, mut nyt sitte ku tähän tuli se toiminnallisuus ja kaikki liikkuminen, niin ne unohti jotenki sen vastenmielisyytensä sitä

laulamista kohtaan. Et kun on ollu ihan semmosia et ne perustelee et ”joo mä en tykkää laulaa, niin mä en laula yhtään”. Mut nyt mä en, voi olla et mä en ehtiny huomata sitä, et lauloks ne vai eiks ne laulanu, mut musta vaikutti siltä, et ne oli innokkaasti kaikki mukana. Et kukaan ei ainakaan kertaakaan sanonu näitten tuntien aikana et ”mä en muuten laula”.
(Peippo)

Eräässä ryhmässä toiminnalliset harjoitteet olivat jostain syystä kuitenkin haastaneet ryhmän keskittymistä ja kuuntelemista erityisesti, minkä seurauksena oppilaat olivat olleet myös levottomampia ja opettaja oli joutunut toistuvasti vaatimaan parempaa keskittymistä. Opettaja itse arveli levottomuuden johtuvan oppilaille uudenlaisesta tilanteesta ja toiminnasta, joka purkautui osalla oppilaista levottomuutena. Levottomuus luokassa sai opettajan pohtimaan, oliko hän ollut itse liian tiukka keskittymisen ja käyttäytymisen vaatimisessa, mikä olisi sitten vaikuttanut tuntien yleiseen ilmapiiriin ja vähentänyt laulamisen tuomaa iloa. Musiikintunnit tuntuvat opettajille usein haastavammilta ryhmänhallinnan osalta kuin muiden oppiaineiden tunnit. Vaihtoehtona toiminnallisuudelle nähdään opettajajohtoinen ja strukturoidumpi opetus, joka ei kuitenkaan tunnu parhaalta musiikin opettamisen tavalta.

Jos ryhmässä on sellaisia oppilaita, jotka jostakin syystä eivät osallistu toimintaan toivottuasti, se vaikuttaa myös muun ryhmän osallistumiseen. Tällaisia tilanteita helpottaa, jos tunnilla on mukana toinen aikuinen avustajana muistuttelemassa hyvästä käyttäytymisestä. Se tuo myös opettajalle onnistuneemman opetuskokemuksen.

-- jos siellä on yks tai kaksikin lasta, jotka ottaa sen musiikkihetken semmosena, vähä niinku pelleilynä ja tekee kaikesta hauskaa, niin se vaikuttaa siihen koko tilanteeseen sitten, että muitakin alkaa sitten naurattaa se.
(Kiuru)

Mulla oli muutamilla tunneilla oli avustaja mukana, niin sekin auttaa siihen, koska sit on toinen aikuinen, joka on siellä lasten keskellä ja pystyy vähä koputtelee niitä olalle et nyt rauhotupa pikkusen ja nyt tehdään tätä juttua, niin sillan musta tuntu, et mulla suju parhaiten se, kun siellä oli toinen aikuinen läsnä. (Peippo)

Haastatteluvastauksissa välittyy opettajien ilo ja onnistumisen tunne oppilaiden innostuessa laulamaan.

Ja jopa oli aivan ihanaa, siel on yks oppilas mulla siinä luokassa, -- joka on niinku tosi nihkeesti lähteny mihinkään musajuttuihin mukaan. Nyt oli ihana katsoa, mä laitoin oikein Wilmaan hänelle siitä merkinnän ja sanoin viel omalle opettajalle ja hänen kans juteltiin, et oli ihana nähdä, niin siellä hän lauloi mukana Peppi Pitkätossua. (Tiainen)

5.4 Yhteenveto

Aineistoni mukaan laulamista voi opettaa jo hyvin pienille oppilaille koulussa pelkän ”laulemisen” sijaan. Toiminnallisuus alakoulun musiikintunneilla nähdään olennaisena tekijänä musiikinopetuksessa, mihin liittyen myös lasten laulunopetuksessa käytetään nykyään enemmän leikinomaisia ja musiikkiliikuntaa sisältäviä työtapoja kuin aiemmin. Laulamista voi parhaimmillaan tulla ryhmien yhteisöllisyyttä nostava tekeminen ja ilon tuoja. Laulunopetuksen keskeisimpinä tavoitteina nähdään lasten tutustuminen laulamiseen ja äänenkäyttöön rohkaiseminen. Yleensä kaikki voivat osallistua yhteiseen laulamiseen, ja juuri yhdessä aikaansaatu musiikillinen kokemus ja äänimaailma motivoi mukaan myös laulutaidoltaan heikompia oppilaita. Oppilaat ovat toisilleen myös äänimalleja, mitä opettaja voi hyödyntää laulunopetuksessa sijoittamalla vahvoja laulajia enemmän tukea tarvitsevien viereen. Opettaja toimii itsekin oppilaille esimerkiksi laulamisen opettelemisesta ja siksi olisi tärkeää, että opettaja uskaltaa laulaa oppilaille ja oppilaiden kanssa. Opettaja voi opettaa laulamista hyvin, vaikkei itse olisikaan mestarilaulaja.

Alakoulun laulunopetuksen opetusmateriaalista on hyötyä laulunopetuksen toteuttamisessa etenkin tuntien suunnittelemisen tukena ja ideoiden tarjoajana. Tutkimuksessa käytetyn opetusmateriaalin avulla laulamista voitiin muodostaa monipuolinen kuva ja opettaa toisaalta myös laulamista avulla muitakin musiikin osa-alueita, kuten rytmikkaa, tulkintaa ja musiikkikäsitteitä.

Tutkimuksen opettajat toivoivat, että lisää laulunopetusmateriaalia alakoulun laulunopetukseen tulisi saataville laajemmin. Helppokäyttöinen sähköinen materiaali taustanauhujen, video-ohjeiden ja selkeän visuaalisen toteutuksen kautta olisi heidän mielestään erittäin tarpeellista. Peippo toi esille muuttuneet opettajakoulutuksen pääsyvaatimukset musiikin osaamisen osalta. Hänen opintojensa aikaan musiikki- tai taitoaineiden

harrastuneisuudesta sai lisäpisteitä pääsykokeissa, toisin kuin nykyään. Siten yhä useammalla luokanopettajalla ei välttämättä ole lainkaan musiikkitaustaa. Musiikin opetusmateriaalille koetaan olevan selvä puute nimenomaan luokanopettajilla, jotka eivät ole erikoistuneet musiikkiin opettajakoulutuksessa. Peipon ikäluokan luokanopettajat ovat jo työuransa loppupuolella, joten materiaalien tarjoaminen olisi ajankohtaista ja palvelisi juuri nuoria opettajia, joilla on vielä pitkä opettajaura edessä.

*-- siinä on selvä aukko tällä hetkellä siinä musiikin opetuksen materiaa-
lissa. Et sitte on taitavia opettajia, joilla on joko musiikinopettajan koulu-
tus tai musiikkiluokan opettaja, jolla olis hirveesti niitä ideoita mitä toi-
sille vois jakaa. Ja taas sitte luokanopettajapuolella, mulla on käsitys, että
koulutuksessa on yhä vähemmän niitä, jotka on perehtyneitä tähän asiaan.
Et sillen kun mä oon ite menny yliopistoon, päässy, niin sillen annettiin
lisäpisteitä siitä, että on musiikkitaustaa tai jonkun muun taitoaineen taus-
taa. Sit myöhemmin, kun se on poistettu, niin sinne ei enää päädy niin mu-
siikkitaitosia ihmisiä. Et mä väitän, et mun sukupolvessa opettajissa on
enemmän musiikkitaitosia kun sitte myöhemmissä, --. (Peippo)*

Opetusmateriaalien tarjoamisen lisäksi alakoulun laulunopetusta voisi tukea myös tarjoamalla luokanopettajille suunnattua laulamisen opettamisen täydennyskoulutusta. Opettajat arvelivat, että monet luokanopettajat osallistuisivat sellaiseen mielellään.

Opettajat toivoisivat, että mahdollisimman moni oppilas löytäisi laulamisen ilmaisun tavakseen ja voimavarakseen. Alakoulun laulamisen opettajan rooli nähtiin merkityksellisenä musiikin arvon välittämisessä lapsille.

*Sitä haluais, et se [musiikki] olis lapsillekin voimavara, et sä jotenkin pys-
tyisit niille oppilaille, (...) välittämään sen musiikin arvon, et kuin se ri-
kastuttaa sitä sun oppimista, ja yleensäki sitä onnellisuutta siin elämässä.
(Tiainen)*

6 Pohdinta

Tässä luvussa palaan tutkimuskysymyksiini, tarkastelen tutkimukseni tuloksia sekä teen johtopäätöksiä tutkimuksen teoreettista viitekehystä vasten. Pohdin myös tutkimukseni luotettavuutta ja tulevia tutkimusaiheita lasten laulunopetukseen liittyen.

6.1 Johtopäätökset

Tutkimukseni tehtävänä oli selvittää, miten luokanopettajien toteuttamaa laulunopetusta alakoulussa voisi tukea ja vahvistaa. Kokosin laulunopetuksen opetusmateriaalin ja selvitin alakoulun luokanopettajien kokemuksia sen käyttämisestä sekä laulunopetuksesta alakoulussa yleensä. Opetusmateriaali toimi tutkimuksessani välineenä, joka antoi niin tutkimukseen osallistuneille opettajille kuin myös minulle itselleni tuoreita kokemuksia laulamisen opettamisesta lapsille sekä viritti keskustelemaan aiheeseen liittyvistä ajatuksista. Myöhemmin tavoitteenani on tutkimuksestani saamieni tietojen avulla jatkaa tutkimuksen oppimateriaalin kehittämistä ja jakaa se alakoulussa musiikkia opettavien luokanopettajien käytettäväksi laajemmin.

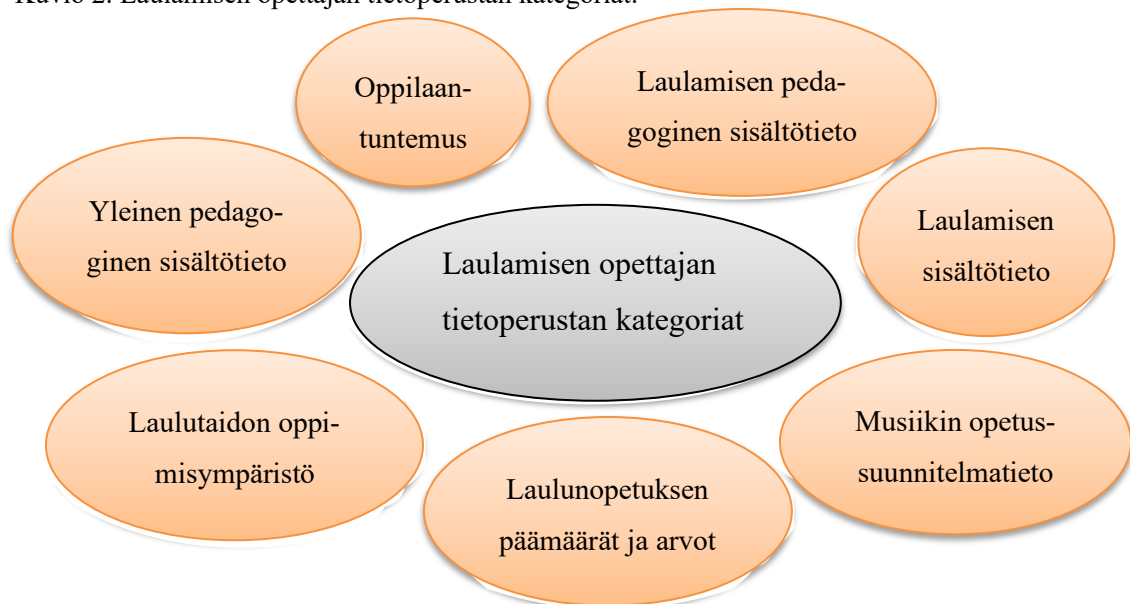
Tutkimuskysymykseni olivat:

- 1) Miten tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat pyrkivät tukemaan lasten laulutaidon kehittymistä alakoulussa?
- 2) Millä tavoin tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat arvioivat tutkijan kokoaman opetusmateriaalin käyttökelpoisuutta työssään?

Tulosluvussa pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini haastatteluaineistojen perusteella, joista ensimmäiseen kappaleessa 5.2 ja toiseen kappaleessa 5.3. Aineistoni mukaan laulaminen on taito, jota voi opettaa alakoulussa jo ensimmäiseltä luokalta alkaen. Laulutaidon oppimiseen vaikuttavat lapsilla monet tekijät, joista merkittävimpiä ovat muun muassa oppimistilanteen sosiaalinen konteksti, motivaatio oppia laulamaan sekä oppilaiden asenteet laulamista kohtaan. Tulokset ovat yhdenmukaisia aiempien tutkimusten kanssa, joiden mukaan laulutaitoa voi kehittää (mm. Numminen 2005, Pihkanen 2011) ja että laulutaidon oppimista helpottaa ammattitaitoinen opetus sopivine harjoitteineen ja tavoitteineen (Smith 2006, Welch 2016).

Aineistoni perusteella luokanopettajat pitävät alakoulua tärkeänä lasten laulunopetuksen kontekstina. Laulutaidon opettamiseen sisältyy monia eri osa-alueita, joita käsittelen seuraavaksi laulamisen opettajan tietoperustan kategorioiden avulla. Kuten jo teoreettisessa viitekehyksessä toin esille, Suomi (2019) on soveltanut musiikinopetukseen Shulmanin (1987) luokitusta opettajan tietoperustan kategorioista (*Categories of the Knowledge Base*). Suomen tulkitsemina kategoriat ovat musiikin oppiaineen sisältötieto, musiikin opetussuunnitelmatieto, yleinen pedagoginen sisältötieto, musiikin pedagoginen sisältötieto, oppilaantuntemus, musiikin oppimisympäristö sekä musiikkikasvatuksen päämäärät ja arvot. (Suomi 2019, 55–56.) Alla olevaan kuvioon olen soveltanut ne laulunopetuksen kontekstiin.

Kuvio 2. Laulamisen opettajan tietoperustan kategoriat.

Tässä tutkimuksessa laulunopetusmateriaali voidaan nähdä osana ainakin kolmea laulamisen opettajan tietoperustan kategoriaa eli laulamisen pedagogisen sisältötiedon, laulamisen sisältötiedon ja musiikin opetussuunnitelmatiedon kategorioita. Tutkimuksessani tarkastelin ensin laulamisen pedagogisen sisältötiedon välittämistä omalla opetuskerrallani itseltäni oppilaille ja sen jälkeen materiaalin kautta toisille opettajille. Tutkimukseni osoittaa, että laulutaitoa voi todella opettaa pelkän laulattamisen sijaan. Laulamista voi lähestyä pedagogisesti hyvin monesta eri lähtökohdasta kuten puheen, kehollisten harjoitteiden, pelien ja kuuntelemisen kautta sekä myös esimerkiksi perinteisempien laulunopetusmenetelmien kuten kaikulaulun kautta. Laulamisen sisältötietoon voidaan lukea laulamisen opettajan oma kokemus laulamisesta, laulutaito ja rohkeus äänenkäyttöön

opetustilanteessa. Laulunopetuksen kautta voidaan käsitellä monia perusopetuksen opetussuunnitelmaan kirjattuja musiikin yleisiä ilmiöitä, esimerkiksi dynamiikkaa ja musiikkitermejä, sekä edistää musiikinopetuksen tavoitteiden saavuttamista. Yhdessä laulutaitoa harjoitellessa voidaan lähestyä hyvin konkreettisesti esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman määrittämää osallisuuden tavoitetta sekä oppimaan oppimista musiikissa. Alakoulussa laulaminen tarjoaa erityisesti mahdollisuuksia musiikin ilon löytämiseen. Opetusmateriaalien avulla voidaan tukea laulamisen sisältötiedon sekä musiikin opetussuunnitelmätiedon välittämistä ja jäsentymistä myös luokanopettajille itselleen. Musiikin oppiaine on sisällöltään hyvin laaja tuntimääräänsä nähden ja laulunopetuksen tavoitteet perusopetuksen opetussuunnitelmassa ovat pienentyneet. Laulamisen ei tarvitse kuitenkaan rajoittua pelkästään musiikin tunneille, vaan sitä voidaan hyödyntää opettajaoppimistapana myös muiden oppiaineiden tunneilla.

Kategoria laulunopetuksen päämääristä ja arvoista välittyi läpi haastatteluaineiston opettajien aitona välittämisenä lasten laulamisesta. Opettajat kokivat koulussa laulamisen arvokkaana ja he halusivat vaalia ja vahvistaa laulamisen asemaa koulussa. Tutkimuksessa mukana olleet opettajat pitivät koulun laulunopetuksen tavoitteena sitä, että mahdollisimman moni alakoululainen oppisi lisää laulamisesta. Silloin musiikista ja laulamisesta voi tulla oppilaille esimerkiksi ilmaisukeino, voimavara, ajanviette tai tapa kuulua yhteisöön. Tähän liittyen pidän tärkeänä huomiona sitä, että kaikilla tutkimukseen mukaan hakeutuneilla opettajilla oli ainakin jonkin verran musiikkiharrastus- ja laulustausta. Opettajat puhuivat monta kertaa siitä, että laulunopetusmateriaalista hyötyisivät eniten sellaiset opettajat, joilla ei ole vahvaa musiikkitaustaa tai joille laulaminen ei ole kovin luontaista. Tällaisia luokanopettajia ei kuitenkaan hakeutunut mukaan tutkimukseen. Vaikka tutkimukseen osallistumista tarjottiin vain yhden alakoulun luokanopettajille, voiko olla niin, että laulamisesta vähemmän kiinnostuneet luokanopettajat eivät ole myöskään yhtä innostuneita kehittymään laulamisen opettajina kuin jo lähtökohtaisesti laulamiseen suuntautuneet luokanopettajat? On mahdollista, että tutkimuksessa olisi tullut esille enemmän eriäviä laulunopetuksen tavoitteita tai arvoja, jos otanta olisi ollut laajempi.

Laulutaidon oppimisympäristön kategoria näkyy tutkimusaineistossani kolmella osa-alueella, jotka ovat turvallinen ja laulamaan rohkaiseva opetustilanne, laulamisen yhteisö sekä koulun laulukulttuuri. Musiikin tunneilla opetustilanteen koetaan olevan

mahdollisesti oppiaineen luovien, kehollisten ja toiminnallisten työtapojen vuoksi muista oppiaineista poikkeava, millä voi olla vaikutusta oppilaiden käyttäytymiseen. Siksi myös opettajien ryhmänhallintataitojen tärkeys korostuu musiikintunneilla. Laulu on hyvin henkilökohtainen instrumentti, minkä vuoksi toisten kanssa laulamminen ja etenkin esiintymminen laulamalla vaatii rohkeutta. Yhdessä laulamalla voidaan rakentaa yhteisöllisyyttä ryhmien ja myös koko koulun kesken, sillä kaikki voivat halutessaan osallistua laulamiseen tuoden taidoillaan pienen osan yhteiseen lopputulokseen, joka musiikillisesti palkitseva. Koulun juhlat ja yhteislaulutilaisuudet ovat osa koko koulun yhteistä laulukulttuuria. Ne ovat myös tärkeitä tilaisuuksia oppilaille nähdä toisten lasten laulavan ja esiintyvän sekä myös päästä itse esiintymään laulaen. Lisäksi esitykset ovat tärkeitä oppilaiden laulutaidon harjoitteluun motivoimisen kannalta. Laulamalla saavutettu yhteisöllisyys liittyi opettajien puheissa myös koulun laulunopetuksen arvoon. Olipa kyse opettajien yhteistyöstä laulunopetuksen toteuttamisessa, tähän tutkimukseen osallistumisessa tai opettajan ja oppilaiden yhteistyöstä oppitunneilla, yhdessä laulamminen nähtiin arvokkaana, motivoivana ja yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäävänä. Yhteenvedon voidaan todeta, että koulun laulunopetuksen oppimisympäristöön liittyy merkittävästi sosiaalinen konteksti.

Luokanopettajien vahvuusalueita alakoulun laulunopetuksen toteuttamisessa ovat erityisesti yleisen pedagogisen sisältötiedon sekä oppilaantuntemuksen kategoriat. Luokanopettajan asiantuntijuuden rakentumisessa tärkeitä tekijöitä ovat kasvatustieteen teoreettinen tieto sekä käytännön pedagogiset taidot, joita molempia opettajankoulutuksessa pyritään tarjoamaan (Suomi 2019, 55). Alakoulussa musiikkia voi opettaa myös musiikin aineenopettaja, mutta juuri oppilaantuntemusta haastaa se, että aineenopettaja viettää kunkin ryhmän kanssa huomattavasti vähemmän aikaa kuin luokanopettaja oman opetusryhmänsä kanssa. Laulunopetuksen toteuttamisessa kasvatustieteen tunteminen sekä oppilaantuntemus auttavat luokanopettajia tarjoamaan sopivia laulutaidon oppimistehtäviä ja tavoitteita lasten kehitysvaiheiden kannalta sekä sovittamaan musiikin tunnit jouhevasti oppilaiden arjen kokonaisuuteen.

Kokemukset tutkimuksen opetusmateriaalin avulla opettamisesta olivat pääosin myönteisiä. Laulamisen eri puolien käsitteleminen materiaalissa esitetyllä tavalla jäseni opettajien laulunopetusta uudella tavalla ja muodosti monipuolisen kokonaisuuden. Monia musiikillisia ilmiöitä voitiin lähestyä laulamisen kautta, kuten myös laulamista ensin

esimerkiksi kehon tai rytmien kautta. Tämän tutkimuksen mukaan opetusmateriaali soveltui harjoitustensa puolesta paremmin käytettäväksi vuosiluokilla 1–3. Siksi voisi olla tarpeen luoda erillinen materiaali vuosiluokille 4–6. On kuitenkin hyvä huomioida, että kokemukset nuorempien ja vanhempien alakoulun oppilaiden opettamisesta tutkimuksen opetusmateriaalin avulla eivät ole tässä tutkimuksessa aivan vertailukelpoisia, koska kuudennen luokan ryhmällä tunteja pidettiin viiden sijaan vain yksi. Jos koko periodi olisi voitu toteuttaa suunnitelman mukaan, olisi aikaa laulamisen harjoitteluun ja siihen motivoimiseen ollut enemmän. Kuudennen luokan tunnilla oppilaita pyydettiin laulamaan jo ensimmäisen tunnin päätteeksi, mikä murrosiän lähestymisen ja mahdollisen äänellisen epävarmuuden vuoksi oli mahdollisesti liian varhaista. Laulamisen lähestyminen puheen kautta ja rauhallisemmassa tahdissa olisi voinut olla hedelmällisempi toimintatapa.

Koska luokanopettajakoulutuksessa kaikille pakollisia musiikkiopintoja on vähän, musiikin erikoistumisopintojen lisäksi luokanopettajan omalla musiikkiharrastuksella on merkittävä rooli laulunopetuksessa tarvittavien tietojen ja taitojen osalta, esimerkiksi opettajan oman laulu- ja soittotaidon osalta. Alakoulussa musiikkia voi opettaa luokanopettaja, joka on suorittanut opettajankoulutuksessa vain kaikille pakolliset musiikinopinnot tai joka on syventynyt musiikinopetukseen opettajankoulutuksen musiikin pitkän sivuaineen kautta. Musiikkiin syventymätönkin luokanopettaja voi opettaa musiikkia omalle luokalleen koko alakoulun ajan. Joissakin alakouluissa musiikkia opettaa aineenopettaja, jonka opettajakoulutuksen pääaineena on ollut musiikkikasvatus. Näissä kolmessa alakoulun musiikinopettajan koulutuspolussa musiikin aineenopinnot yliopistossa ovat merkittävästi eri laajuiset. Siten myös eri koulutustaustaisten opettajien omien musiikillisten taitojen vahvistamiseen opintojen aikana käyttämä aika ja panos eroavat merkittävästi toisistaan. Laulunopetuksen opetusmateriaali on yksi hyvä keino tukea laulunopetuksen toteuttamisesta epävarmaa luokanopettajaa tai vahvistaa pystyvyyksiksiä laulamisen opettajana toimimisessa sellaisilla luokanopettajilla, joille laulaminen on jo luontaista. Valmiiksi koottu ja järjestetty laulunopetusmateriaali helpottaa laulamisen eri teemojen lähestymistä ja tuo vähintään helpotusta opettajan kiireiseen arkeen, jossa oppituntien suunnitteluun ei aina jää kovin paljon aikaa.

Valmistun pian Taideyliopiston Sibelius-Akatemiasta musiikin maisteriksi ja voin tutkinollani toimia musiikin aineenopettajana. Opiskelen tällä hetkellä myös Savonia-

ammattikorkeakoulussa laulopedagogiksi. Tässä tutkimuksessa tutkin luokanopettajien toteuttamaa musiikinopetusta ja hieman myös luokanopettajakoulutusta ulkopuolisen näkökulmasta. Toimintatutkimuksessa tutkijan positio tutkimuskohteessa on keskeistä tutkijan ollessa itse osa tutkittavaa yhteisöä ja sen toimintaa (Heikkinen 2010, 20.) Olen pyrkinyt siihen, että oma positioni tutkimuksessani on olla avuksi omalla laulamisen erityisosaamisellani luokanopettajille, jotka ovat erityisosaajia etenkin alakouluikäisten lasten kasvattajina. Tutkijan intentioni on tutkia luokanopettajien laulunopetusta ja pohtia sitä tukevia keinoja opetusmateriaalin kautta, enkä tutkimuksessani halua suoranaisesti olla opettamassa luokanopettajia. Uskon, että niin luokanopettajat, musiikin aineenopettajat kuin myös instrumenttipedagogit hyötyisivät nykyistä aktiivisemmasta yhteistyöstä, sillä kaikissa näissä koulutuksissa painotetaan musiikin- ja laulunopetuksen sekä musiikkikasvatuksen eri puolia.

Tapaustutkimukseni pienestä osallistujamäärästä huolimatta koen tutkimuksestani olevan yleistettävissä tuloksen siitä, että luokanopettajilla on suuri tarve alakouluun sopivalle lasten laulunopetusmateriaalille. Tutkimuksen opettajat kokivat, että musiikin opettamisessa opettajalla on monta eri roolia, kun täytyy muun muassa opettaa, säestää sekä pitää ryhmä hallinnassa. Etenkin sähköinen opetusmateriaali voisi olla suureksi avuksi musiikintunneilla, jos siinä mukana olisi pieniä videoita laulamisen ja laulunopetuksen eri osaluista sekä kappaleiden säestykset.

Toistuva tekeminen on taidon oppimisen edellytys (Bereiter 2002, 143). Toistojen myötä koulussa laulaminen ja laulunopetus on parhaimmillaan yhteistä toimintaa, joka tuo iloa niin oppilaille kuin opettajalle, opettaa itseilmaisua äänen ja kehon kautta ja kehittää laulutaitoa niin, että kerta kerralta laulaminen on helpompaa ja mukavampaa. Opetusmateriaalit tarjoavat laulunopetukseen tukea ja vapauttavat luokanopettajan resursseja itse opetustilanteessa oppilaita varten.

6.2 Luotettavuustarkastelu

Tutkimusta arvioidaan perinteisesti sen reliabiliteetin ja validiteetin kautta. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa toistettavuutta, jolloin tulokset eivät ole sattumanvaraisia. Tutkimuksen validius eli pätevyys tarkoittaa sitä, että valittu tutkimusmenetelmä mittaa sitä, mitä sen on tarkoitus mitata. Reliabelius ja validius ovat käsitteinä syntyneet

kvantitatiivisten tutkimusten arviointiin ja siksi laadullisten tutkimusten yhteydessä ne ovat saaneet erilaisia tulkintoja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 232.) Eräs laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin keino on näkökulma realistisesta luotettavuudesta, jossa validiteetin käsite jakaantuu sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisäinen validiteetti tarkoittaa loogista suhdetta teoreettis-filosofisten lähtökohtien, käsitteellisten määritteiden ja menetelmällisten ratkaisujen välillä. Ulkoinen validiteetti tarkoittaa pätevyyttä aineiston sekä tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten välillä. Realistisen luotettavuusnäkömyksen mukaan tulkinnat ovat reliaabeleita, jos niissä ei ole ristiriitaisuuksia. (Eskola & Suoranta 2003, 212–213.) Laadullisen tutkimuksen kaikkien vaiheiden tarkka selostus lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tarkkuus koskee myös haastatteluvastausten tulkintaa eli tutkijan on kerrottava, mihin päätelmät perustuvat. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 232–233.) Olen pyrkinyt tutkimuksessani mahdollisimman loogiseen kokonaisuuteen, kuvaillut menetelmäluvussa tutkimukseni vaiheet mahdollisimman tarkasti sekä sisällyttänyt tuloslukuun runsaasti suoria sitaatteja haastatteluista tukemaan tulkintojani aineistosta.

Tutkijan valinnat vaikuttavat tutkimuksen eri vaiheisiin muun muassa käsitteiden valinnan ja tulkinnan, aineiston keruun ja analysoinnin sekä raportoinnin osalta. Siten myös tutkija itse on yksi tutkimusvälineistä ollessaan osa sosiaalista todellisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 18.) Tässä tutkimuksessa tutkijan roolini korostuu etenkin opetusmateriaalin kokoajana ja myös itse opetuskokeilun toteuttajana niin, että minulla on oma subjektiivinen kokemus opetusmateriaalin opetusperiodista. Vaikka tietysti toivoin, että opetusmateriaali olisi mahdollisimman onnistunut, haastatteluissa esille tuli myös sen puutteita etenkin alakoulun vanhempien oppilaiden opetuksessa. Pyrin tuomaan ne esille tulosluvussa 5.3.

Haastateltavat opettajat olivat varsin yksimielisiä siitä, että alakoulun laulunopetukseen ja laulunopetusmateriaaliin olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota. Tutkimuksen opettajat olivat myös kaikki lähtökohtaisesti musiikkiin ja musiikin oppiaineeseen myönteisesti suhtautuvia, mikä voi vaikuttaa heidän ajatuksiinsa laulunopetuksesta sekä kokemukseensa opetusmateriaalin käyttämisestä. Jos mukana olisi ollut luokanopettajia, joiden asenne ja kokemukset laulamisen opettamisesta eivät olisi olleet lähtökohtaisesti yhtä myönteisiä, olisi tuloksissa todennäköisesti ollut enemmän toisistaan eroavia näkömyksisiä.

Kun aineisto kerätään haastattelemalla, tutkijan on huomioitava, että haastattelun vastauksissa voi olla läsnä haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastatteluaineisto on myös konteksti- ja tilannesidonnaista, mikä tarkoittaa, että samat haastateltavat saattaisivat vastata toisin jossakin toisessa tilanteessa. Siksi tutkijan ei tule liiaksi yleistää tulkitsemiaan tuloksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 206.) Tutkimuksessani tulosten yleistettävyyttä ja sen myötä luotettavuutta olisi voinut lisätä tutkimukseen osallistuvien opettajien etsiminen eri kouluista, jotta eri koulujen laulu- ja laulunopetuskulttuureita olisi voinut tarkastella rinnakkain. Toisaalta parihaastattelu saman koulun opettajakollegoiden kesken saattoi tehdä haastattelutilanteesta heille turvallisemman pohdinnoille sekä auttaa myös muistamaan yhteisiä laulunopetuskokemuksia paremmin. Tutkimukseni keskittyy jokaisen luokanopettajan omaan kokemukseen toteuttamastaan laulunopetuksesta, mikä vähentää koulun merkitystä tutkimuksessa.

Tässä tutkimuksessa käytettiin kahta erilaista haastattelumuotoa eli yksilö- ja parihaastattelua. Parihaastattelussa vastausjärjestys oli vapaa mutta vakiintui niin, että Peippo vastasi ennen Kiurua. Tämä saattoi vaikuttaa Kiurun vastauksiin ainakin sen osalta, jos Peippo ehti sanoa asiat, jotka Kiuru olisi myös sanonut mutta jätti sitten toistamatta. Voi myös olla, että parihaastattelussa vastaukset olivat erilaisia kuin mitä ne olisivat olleet yksilöhaastattelussa opettajakollegan jo antamien vastausten tai pelkän läsnäolon vuoksi.

Tutkimuksessa Tiaisen rooli oli erilainen kahteen muuhun opettajaan verrattuna. Tiaisen ensimmäinen haastattelu oli ennen omaa opetuskertaani ja hänen haastattelussaan antamalla vastauksillaan oli vaikutusta materiaalin rakentumiseen. Pidin oman opetuskokeiluni hänen luokalleen hänen seurattessa opetustani ja hän antoi minulle lyhyen palautteen jokaisen pitämäni tunnin jälkeen. Tiainen pystyi siksi tulkitsemaan materiaalin ohjeita myös observointikokemuksensa ja keskustelujemme pohjalta, kun taas Peipon ja Kiurun kanssa kävimme materiaalin vain lyhyesti läpi ennen heidän omaa opetuskertaansa. Eri lähtökohdilla voi olla siksi vaikutusta opettajien kokemuksiin materiaalin käyttökelpoisuudesta.

6.3 Tulevia tutkimusaiheita

Koin, että tutkimuksessani mukana olleet opettajat halusivat auttaa kehittämään materiaalia etenkin sellaisten opettajien käytettäväksi, jotka kokevat tarvitsevansa enemmän

tukea laulunopetuksen toteuttamiseen. Olisi kiinnostavaa jatkaa tutkimusta tällaisten luokanopettajien kanssa.

Tässä tutkimuksessa alakoulun laulunopetusta tutkitaan luokanopettajien näkökulmasta. Sitä voisi täydentää tutkimalla musiikin aineenopettajien näkemyksiä alakoulun laulunopetuksesta. Mielenkiintoista olisi myös selvittää alakoulun oppilaiden kokemuksia koulun laulunopetuksesta.

Tutkimukseni osoittaa opettajien tarpeen kattaville alakoulun laulunopetusmateriaaleille. Niiden kehittämiseksi olisi tarpeen tutkia laajemmin nykyisiä lasten laulunopetusmateriaaleja sekä kartoittaa uusien materiaalien sisältötarpeita. Alakoulu on lapsen elämässä pitkä ajanjakso, jonka aikana lapsen ääni ja laulaminen muuttuu paljon. Opetusmateriaalini painottui käytännön syistä alakoulun ensimmäisille kolmelle luokalle sopivaksi, koska sitä testattiin lähinnä 2. ja 3. luokilla. Voisi olla tarpeen tutkia koulun laulunopetusta syvällisemmin erikseen alkuopetuksessa ja alakoulun viimeisillä luokilla lasten muuttuvan ääni-instrumentin ja lähestyvän murrosiän vuoksi.

Lähteet

Anttila, E. 2017. Ihmis- ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa. Taideyliopiston Teatteri-korkeakoulu: Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 58. Saatavilla <https://disco.teak.fi/anttila/2-3-motoristen-taitojen-oppiminen/>, luettu 15.11.2021.

Anttila, M. & Juvonen, A. 2002. Kohti kolmannen vuosituhatvuotisen musiikkikasvatusta. Joensuu: Joensuu University Press.

Arola, A. Honkanen, R., Huttunen, T., Jokelainen, H. Koskela, I. & Marttila, N. 2011. Saa laulaa 3 – Opettajan opas. Helsinki: Otava.

ArtsEqual. 2020. Saatavilla <http://www.artsequal.fi/fi/web/artsequal/tutkijaryhmat/arts-school>, luettu 26.11.2020.

Bereiter, C. 2002. Education and Mind in the Knowledge Age. New York: Routledge.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Gordon, E. E. 2011. Early Childhood Music Abuse: Misdeeds and Neglect. Visions of Research in Music Education 17, 1–11. Saatavilla <http://www-usr.rider.edu/~vrme/v17n1/visions/article2>, luettu 15.11.2021.

Harris, P. 2012. The Virtuoso Teacher: the inspirational guide for instrumental and singing teachers. Lontoo: Faber Music Ltd.

Heikkinen, H. L. T. 2010. Tutkiva ote toimintaan. Teoksessa Heikkinen, H. L. T., Rovio E. & Syrjälä L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 15–38.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2014. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Honkanen-Korhonen, R. 2007. Ääni. Teoksessa Hautamäki, T. (toim.) *Laulajan opas*. Seinäjoki: Rytmii-instituutti, 47–56.
- Huovinen, T. & Rovio, E. 2010. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H. L. T., Rovio E. & Syrjälä L. (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94–113.
- Hyry-Beihammer, E. K., Joukamo-Ampuja, E., Juntunen, M.-L., Kymäläinen, H. & Leppänen, T. 2013. Instrumenttiopettaja oppilaan kokonaisvaltaisen muusikkouden kehittäjänä. Teoksessa Juntunen, M.-L., Nikkanen M., Westerlund, H. (toim.) *Musiikkikasvattaja. Kohti reflektiivistä käytäntöä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 150–182.
- Ikonen, O. 2001. *Oppimisvalmiudet ja opetus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ilmola-Sheppard, L., Rautiainen, P., Westerlund, H., Lehikoinen, K., Karttunen, S., Juntunen, M.-L. & Anttila, E. 2021. ArtsEqual: Tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana. Taideyliopisto. Saatavilla <https://sites.uniarts.fi/documents/14230/0/artsequal+-+visions-raportti+-+verkkoon+-+2021+09+29.pdf/c1a26533-0106-e3cf-708f-d5d178deb21f?t=1632988514664>, luettu 7.12.2021.
- Jeanneret, N. & Degraffenreid, G. M. 2018. Music Education in the Generalist Classroom. Teoksessa McPherson, G.E. & Welch, G. F. (toim.) *Music Learning and Teaching in Infancy, Childhood, and Adolescence. An Oxford Handbook of Music Education. Volume 2*. New York: Oxford University Press, 178–195.
- Juntunen, M.-L. 2017. Oppilaan yhdenvertainen oikeus laadukkaaseen musiikinopetukseen peruskoulussa turvattava. ArtsEqual policy brief 1/2017. Saatavilla https://www.artsequal.fi/documents/14230/0/PB_musiikinopetus_peruskou-lussa/d8e8ee0c-c259-46f6-a352-21e87553defb, luettu 13.11.2021.
- Juntunen, M.-L. & Anttila, E. 2019. Taidekasvatus: peruskoulun sokea piste. *Kasvatus*, 50(4), 356–363.
- Kartiovaara, S. 2015. *Laulava ja liikkuva lapsi: toiminnallisen laulunopetuksen materiaalipaketti alakouluun*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Maisterin tutkielma.
- Kauppinen, E. 2009. Musiikki ja oppiminen koulutusta ohjaavissa asiakirjoissa. Teoksessa *Musiikki kuuluu kaikille. Koulujen Musiikinopettajat ry. 100 vuotta*. Helsinki: KMO ry, 50–58.

- Kenney, S. 2011. Teaching Young Children How to Sing: One School's Experience. *General Music Today*, 24(2), 52–56.
- Koistinen, M. 2020. Finding a Fully Functioning Voice. A holistic and integrative approach to group vocal development. Helsinki: Sulasol.
- Koistinen, M. 2003. Tunne kehosi – vapauta äänesi. Äänitimpurin käsikirja. Helsinki: SULASOL.
- Laine, S. 2015. Lasten lauluopas. Joensuu: Karelia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Lamont, A., Daubney, A. & Spruce, G. 2012. Singing in primary schools: case studies of good practice in whole class tuition. *British Journal of Music Education*, 29(2), 251–268.
- Lindeberg, A.-M. 2005. Millainen laulaja olen. Opettajaksi opiskelevan vokaalinen minäkuva. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. Joensuu: Joensuun yliopisto. Väitöskirja.
- Lindström, T. E. 2011. Pedagogisia merkityksiä koulun musiikintunneilla perusopetuksen yläluokkien oppilaiden näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Linnankivi, M., Tenkku, L. & Urho, E. 1994. Musiikin didaktiikka. Helsinki: WSOY.
- Muukkonen, M. 2010. Monipuolisuuden eetos. Musiikin aineenopettajat artikuloimassa työnsä käytäntöjä. *Studia Musica* 42. Helsinki: Sibelius-Akatemia. Väitöskirja.
- Nikkanen, H. M. 2014. Musiikkiesitykset ja juhlat koulun toimintakulttuurin rakentajina. *Studia Musica* 60. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Väitöskirja.
- Numminen, A. 2005. Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi. Tutkimus aikuisen laulutaidon lukoista ja niiden aukaisemisesta. *Studia Musica* 25. Helsinki: Sibelius-Akatemia, DocMus-yksikkö. Väitöskirja.
- Otava. 2021. Saa laulaa! 3–6 (OPS 2016). Saatavilla <https://oppimisenpalvelu.otava.fi/tuotteet/luokat-1-6/saa-laulaa-3-6-ops-2016/>, luettu 7.12.2021.
- Phillips, K. H. 2014. Teaching Kids to Sing. Second Edition. Boston: Schirmer, Cengage Learning.

- Pihkanen, T. 2011. Lapset laulavat – Tutkimus tavoitteellisesta lasten laulunopetuksesta ja opas opetuksen tueksi. Helsinki: Kehittäjäkoulutus, Sibelius-Akatemia. Lisensiaatin työ.
- Pihkanen, T. 2011a. Lasten laulaminen ja laulunopetus – työskentelyä herkän ja muuttuvan instrumentin kanssa. *Musiikkikasvatus* 14(2), 41–46.
- POPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Regelski, T. A. 2004. *Teaching General Music in Grades 4–8 – a musicianship approach*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Ruodemäki, R.-J., Ruoho, E., Räsänen, T., Salminen, S. 2008. *Soi 3–4*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Ruodemäki, R.-J., Ruoho, E., Räsänen, T., Salminen, S. 2008. *Soi 3–4*. Opettajan vinkkipankki. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Savimäki, I. 2017. *Lapsi- ja nuorisokuoron johtajan ABC-kirja*. Helsinki: Sulasol, Suomen laulajain ja Soittajain Liitto ry.
- Sjungande Barn, 2021. Saatavilla <https://www.sjungandebarn.se>, luettu 21.11.2021.
- Smith, J. 2006. Every Child a Singer: Techniques for Assisting Developing Singers. *Music Educators Journal*, 93(2), 28–34.
- Suomi, H. 2019. Pätevä musiikin opettamiseen? Luokanopettajaksi valmistuvan musiikillinen kompetenssi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden toteuttamisen näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Taideyliopisto, Sibelius-Akatemia. 2021. Opinto-opas. Saatavilla <https://opinto-opas.uniarts.fi/fi/opintojakso/S-MK31/1786>, luettu 14.11.2021.
- Taideyliopiston eettiset periaatteet. 2021. Saatavilla <https://www.uniarts.fi/yleistieto/taideyliopiston-eettiset-periaatteet/>, luettu 15.2.2021.
- TENK. 2012. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeet. Saatavilla <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/HTK-ohje-2012>, luettu 15.2.2021.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaaliö, K. 2007. Ääni-instrumentti ja sen rakenne. Teoksessa Hautamäki, T. (toim.) *Laulajan opas*. Seinäjoki: Rytmii-instituutti, 9–18.

Valtasaari, H. 2017. Kestääkö ääni? Laulunopetuksen vaikutus opettajaksi valmistuvien äänen laatuun ja ilmaisuun. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.

Vartiainen, O. 2013. Soitonopettaja työnsä reflektioijana. Kuinka harmonisoida opetusta ohjaavat periaatteet ja käytännöt. Teoksessa Juntunen, M.-L., Nikkanen M., Westerlund, H. (toim.) *Musiikkikasvattaja. Kohti reflektiivistä käytäntöä*. Jyväskylä: PS-kustannus. 183–203.

Vesioja, T. 2006. Luokanopettaja musiikkikasvattajana. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. Joensuu: Joensuun yliopisto. Väitöskirja.

Welch, G. F. 2016. Singing and vocal development. Teoksessa McPherson, G. E. (toim.) *The Child As Musician – A Handbook of Musical Development*. New York: Oxford University Press, 441–461.

Yleisradio. 2020. Laulukoe on suomalaisille tavallinen trauma, selviää Ylen kyselystä – Tutkija: “Epämusikaalisuuden leima voi johtaa tunteeseen, ettei ole oikeutta tehdä musiikkia”. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11239553>, luettu 11.1.2021.

Liite 1: Alkuhaastattelu

Opettajuus-, musiikki- ja laulutausta

- Missä olet opiskellut luokanopettajaksi? Kuinka pitkään olet toiminut luokanopettajana? / Työkokemus vuosina?
- Kerro lyhyesti, miten harrastit musiikkia ja laulamista ennen opettajankoulutusta, opettajankoulutuksen aikana ja nykyään?

Laulaminen ja laulunopetus

- Kuinka paljon musiikintunneillasi lauletaan?
- Onko koulussa laulaminen mielekästä oppilaille? Miksi/miksi ei?
- Onko laulamisen opettaminen koulussa mielestäsi tärkeää? Miksi?
- Kuuluuko laulunopetus mielestäsi aloittaa heti ensimmäisellä luokalla? Milloin se tulisi aloittaa?
- Miten opetat laulamista? (Mitkä ovat yleisimmät laulutekniset asiat, joihin kiinnität huomiota musiikin tunnilla?)
- Mitkä ovat yleisimmät laulunopetuksen keinosi esimerkiksi oppilaille uutta kappaletta opettaessa?
- Kerro lyhyesti millaisia laulunopetuksen haasteita olet kohdannut musiikinopetuksessa ja miten olet toiminut näiden haasteiden ratkaisemiseksi?
 - Miten motivoit oppilaita laulamaan?
 - Miten huomioit laulutaidoltaan erilaiset oppilaat ryhmäopetuksessa?
- Millaisia tavoitteita laulunopetuksessasi on?
- Millaista osaamista kaipaisit lisää itsellesi alakoulun laulunopetukseen?
- Millainen opetusmateriaali tukisi parhaiten luokanopettajien toteuttamaa lasten laulunopetusta alakoulussa?

Liite 2: Loppuhaastattelu (parihaastattelu)

Opettajuus-, musiikki- ja laulutausta

- Missä olet opiskellut luokanopettajaksi? Kuinka pitkään olet toiminut luokanopettajana? / Työkokemus vuosina?
- Kerro lyhyesti, miten harrastit musiikkia ja laulamista ennen opettajankoulutusta, opettajankoulutuksen aikana ja nykyään?

Laulunopetusperiodi

- Mitä ajatuksia opetusmateriaalin avulla opettaminen sinulle toi? Kertoisitko koko opetusperiodista omin sanoin.
- Olivatko materiaalin harjoitukset sinulle tyyliltään tuttuja vai vieraita?
- Haluatko nostaa esille jonkun erityisen onnistuneen harjoituksen tai teeman?
- Oliko joku harjoitus tai teema mielestäsi vähemmän hyödyllinen? Tai jäikö joku laulamisen tai laulunopetuksen keskeinen asia mielestäsi opetusmateriaalissa käsittelemättä?
- Olivatko materiaalin kappalevalinnat mielestäsi onnistuneita? Miksi/miksi ei?
- Millaista palautetta sait oppilailta?
- Opitko itse lisää laulamisesta tai laulunopetuksesta? Mitä?
- Muuttuivatko omat ajatuksesi laulamisesta/laulunopetuksesta tutkimuksen aikana? Miten?

Laulaminen ja laulunopetus

- Onko koulussa laulaminen mielestäsi mielekästä oppilaille? Miksi/miksi ei?
- Laulatteko muilla kuin musiikintunneilla?
- Laulatatko oppilaitasi päivittäin/viikoittain/kuukausittain?
- Onko laulamisen opettaminen koulussa mielestäsi tärkeää? Miksi?
- Kerro lyhyesti millaisia laulunopetuksen haasteita olet kohdannut musiikinopetuksessa ja miten olet toiminut näiden haasteiden ratkaisemiseksi?
 - o Miten motivoit oppilaita laulamaan?

- Mitä alakoululaisen tulisi mielestäsi osata laulamista alakoulun päättyessä?
/Millaisia tavoitteita laulunopetuksessasi on?

Opettajankoulutus ja opettajana toimiminen

- Miten laulamisen opettamista opetettiin opettajankoulutuksessa?
- Antoiko opettajankoulutus sinulle mielestäsi riittävät taidot laulamisen opettamiseen? Miksi/miksi ei? Oletko lisäkouluttautunut valmistumisesi jälkeen?
- Millaista osaamista kaipaisit lisää itsellesi alakoulun laulunopetukseen?
- Miten musiikinopetus eroaa muiden aineiden opettamisesta?
- Reflektoitko omaa musiikinopetustasi? Kuinka usein ja missä tilanteissa?

Lisäksi

- Vapaa sana? Mitä vielä haluaisit sanoa aiheeseen liittyen?

Liite 3: Loppuhaastattelu (yksilöhaastattelu)

Opetusprojekti

- Mitä ajatuksia opetusmateriaalin avulla opettaminen sinulle toi? Kertoisitko koko opetusperiodista omin sanoin.
- Olivatko materiaalin harjoitukset sinulle tyyliltään tuttuja vai vieraita?
- Haluatko nostaa esille jonkun erityisen onnistuneen harjoituksen tai teeman?
- Oliko joku harjoitus tai teema mielestäsi vähemmän hyödyllinen?
- Jäikö joku laulamisen tai laulunopetuksen keskeinen asia mielestäsi opetusmateriaalissa käsittelemättä?
- Olivatko materiaalin kappalevalinnat mielestäsi onnistuneita? Miksi/miksi ei?
- Miten eri-ikäisten alakoulun oppilaiden laulunopetus eroaa/erosi toisistaan? Pienillä oppilailla tarkoitan tässä yhteydessä 1–3-luokkalaisia ja isommilla 4–6-luokkalaisia.
- Millaista palautetta sait oppilailta?
- Opitko itse lisää laulamisesta tai laulunopetuksesta? Mitä?
- Muuttuiko oma suhtautumisesi laulamiseen/laulunopetukseen? Miten?

Musiikinopettajuus ja laulamisen opettaminen

- Miten musiikinopetus eroaa muiden aineiden opetuksesta?
- (Millainen on mielestäsi hyvä alakoulun musiikin-/laulunopettaja?)
- Millä tavoin laulunopetusta opetettiin opettajankoulutuksessa?
- Antoiko opettajankoulutus sinulle mielestäsi riittävät taidot laulamisen opettamiseen? Miksi/miksi ei? Oletko lisäkouluttautunut musiikissa valmistumisesi jälkeen?
- Mitä alakoululaisen tulisi mielestäsi osata laulamisesta alakoulun päättyessä?
- Reflektoitko omaa musiikinopetustasi? Kuinka usein ja missä tilanteissa?

Lisäksi

- Onko sinulla tullut urasi aikana sellaisia koulun laulunopetukseen liittyviä kokemuksia, jotka ovat jääneet erityisesti mieleesi tai muuttaneet ajatteluasi laulamisesta ja laulunopetuksesta?
- Millaisena näet koulussa laulamisen tulevaisuuden?
- Vapaa sana? Mitä vielä haluaisit sanoa aiheeseen liittyen?

Liite 4: Otteita tutkimuksessa käytetystä laulunopetusmateriaalista

1. tunti

Teema: Kehollisuus ja lauluasento

Nimileikki

-> lämmitellään ääntä ja kehoa

Ollaan piirissä, näytetään oma liike ja sanotaan nimi, muut toistavat molemmat. Voidaan kiinnittää huomiota reippaaseen äänenkäyttöön ja tapaan sanoa ääni, esim. alhaalta ylös, ylhäältä alas, nopeasti, hitaasti jne.

Opettajalle tiedoksi:

Kun lauletaan, kehossa on hyvä olla auki olemisen tunne (ilahtuminen, hämmästyminen, ihmetteleminen). Lauluinstrumentin on kokonaisvaltainen fyysiseltä, psyykkiseltä ja sosiaaliselta kannalta. Eli laulaminen ei onnistu parhaalla mahdollisella tavalla, jos laulajalla on esimerkiksi huono ryhti, joku paikka kipeänä, huono fiilis itsellään tai huono olla ryhmässä.

Lämmittely: Liikuntatunti

Leikitään eri liikuntalajeja kehon lämmittelemiseksi joko omalla paikallaan tai tilassa liikkuen. Voit myös pyytää oppilaita huutelemaan eri liikuntalajeja, joita matkitaan.

Hiihto – perinteistä hiihtoa, tasatyöntö, mäenlasku

Luistelu – pitkiä liukuja ja jääkiekon pelaamista

Uinti – rintauinnin ja kroolin kädet

Juoksulenkki hölkäten/pikajuoksu paikallaan

Hulavanteen pyöritys

Baletti – varpailleen nouseminen ja kädet ylös, mennään ympäri, tehdään käsillä suuria kaaria sivuille

-> tästä laskeudutaan seisomaan koko jalkapohjalla mutta pidetään hyvä ryhti ja kannatus kehossa.

Lauluasennon hakeminen:

Harjoitus kehon kolmesta korista, eli lantio, hartiat ja niska.

1. Heilutetaan pelkkää lantiota, vähän niin kuin oltaisiin tanssimassa pienesti tai pyöritettäisiin hulavannetta.

2. Liikutetaan pelkkiä hartioita, vähän niin kuin oltaisiin nyrkkeilykehässä.

3. Käännetään pelkästään päätä puolelta toiselle, voidaan kuvitella piirrettävän nenänpäällä ensin suoraa viivaa, sitten kahdeksikkoo poikittain ja sitten oikein isoa ympyrää molempiin suuntiin.

Kolme kehon koria ovat päällekkäin ja vaikuttavat kaikki toisiinsa.

Voidaan myös testata, mitä tapahtuu, jos joku koreista menee pois paikaltaan -> muut korit kompensoivat liikettä ja menevät myös huonompaan asentoon.

- ➔ **Miksi lauluasennolla on merkitystä?** Laulaessa olemme itse sekä soitin että soittaja. Hyvässä asennossa hengittäminen on helppoa ja äänellä on mahdollisuus soida kehossa mahdollisimman hyvin. Laulaminen ei kuitenkaan tapahdu missään yksittäisessä asennossa, vaan keho saa mielellään liikkua musiikin mukana, mutta hyvä alkuasento on sellainen ankkuri, johon voi aina palata.

Luokat 1–3

Tutun kappaleen kautta asennon käytännössä testaaminen, esim. Jänis istui maassa

”Jänis istui maassa torkkuen, torkkuen

Mikä sul’ on jänönen, kun et enää hyppele

Hyppää pois, hyppää pois, hyppää pois!”

San. Aili Nissinen

Lauletaan kappale ihan jäykkänä/ ihan rentona/ hyvässä asennossa. Voi vaihdella myös joka rivin kohdalla. Viimeiseksi on hyvä laulaa koko kappale hyvässä asennossa, jotta oikeat asetukset jäävät mieleen.

Tutkitaan eroa: miltä kuulostaa ja miltä tuntuu?

2. tunti

Teema: Hengitys, minimaalinen äänen fysiologia

Termi: melodia

Otetaan syvään henkeä, ja nostetaan kädet sivuilta pään päälle. Uloshengityksen aikaan kädet laskeutuvat sivuille ja pään johdolla mennään kaksin kerroin, rentoutetaan alhaalla niska ja nouseaan hitaasti ylös.

Lämmittely:

Laitetaan soimaan musiikkia ja heilutellaan ja lämmitetään kehoa sen tahdissa. Opettaja näyttää esimerkiksi käsien pyörittelystä, venytyksistä jne. Oppilaat voi myös näyttää oman liikkeen/venytyksen, jonka muut tekevät perässä. Mahdollisimman vähän puhetta, jotta voidaan kuunnella musiikkia samalla. Liikkeet voi tehdä myös pienissä ryhmissä, jolloin jokainen varmasti ehtii näyttää oman liikkeen.

Musiikkiesimerkki: Mutaveijarit: Saimaannorppa (löytyy Youtubesta ja Spotifysta)

Musiikki voi toki olla mikä tahansa, mutta tässä esimerkissä on kiinnitetty huomiota luonnollisen, ei kovin paljon käsitellyn lauluäänen kuulemiseen lauluäänimallina.

Hengitys- ja keskittymisharjoitus

Suljetaan silmät, hengitetään ihan normaalisti.

Vähitellen aletaan tunnustella, miten ilma menee sisään ja ulos.

Sihinä uloshengityksellä: Kuinka pitkään pystyt sihisemään vain yhdellä hengityksellä?

Opettajalle tiedoksi: Lapset hengittävät pääsääntöisesti laulamisen kannalta ”oikein”. Ajatuksena tässä harjoituksessa on ihan vaan rauhoittuminen tunnille keskittymällä hengitykseen. Kävisin läpi vasta isompien kanssa hengittämisen tiedostamista laulamisen aikana.

Millä eri tavoilla osaat hengittää?

- esim. koiran läähätys, hengästynyt, nenän kautta, suun kautta, rauhallinen

Keskustelunavaus: Miksi hengityksellä on merkitystä laulamisesa?

Esimerkkivastaus:

Ääni syntyy ilman avulla. Pelkästä hengittämisestäkin syntyy ääni. Sisäänhengityksessä ilma menee sisään, uloshengityksessä ulos. Kun uloshengityksen aikana ilma kohtaa äänihuulet kurkussa, se saa ne värähtelemään eli tuottamaan ääntä ilmanpaineen avulla. Kehon ontelot rintakehässä ja päässä vahvistavat äänen sellaiseksi, minä sen kuulemme. Jos hengität pinnallisesti eli kuin olisit hengästynyt, on vaikeampaa laulaa kuin silloin, kun hengität rauhallisesti ja syvään. Syvähengitys tuntuu vatsanpohjassa asti. Syvähengitys onnistuu niin, että rentoutat itsesi hyvässä lauluasennossa, ja ”hämmästy”. Tällöin ilma virtaa automaattisesti sisään nopeasti ja ilman työtä.

Termi: Melodia

Melodia on laulun sävelet. Laulut muodostuvat tekstistä, eli lyriikasta, johon on laitettu eri korkeudella olevia ääniä, jotka yhdessä muodostavat melodian.

Melodiaa voi havainnollistaa piirtämällä taululle tai ilmaan viivan, joka menee ylös ja alas jyrkemmin ja loivemmin, ja yhdessä lasten kanssa lauletaan tuo ”nuotin” melodia.

Harjoitus: Säveltäjämestari

Yksi oppilas seisoo muiden edessä ja piirtää ilmaan ”tahtipuikolla” (esim. tussi, rumpukapula) viivaa.

Muut seuraavat äänellään piirrosta. Ennen harjoitusta on hyvä näyttää, miten äänellä seurataan: korkeat ja matalat äänet liittyvän piirretyn viivan korkeuteen, liikkeen pysähdys on tauko.

Luokat 1–3

Peppi Pitkätossu

- Opetellaan kaikulauluna pienissä pätkissä (2–4 tahtia), pidetään alas asti tuntuva hengitys mielessä. Voidaan aloittaa sanojen toistamisella melodian rytmissä, sitten lisätä sävelet. Ei tarvitse olla säestystä, koska silloin on helpompi näyttää oma ja lasten vuoro.
- Jos mahdollista, voi hyödyntää lauluäänimallia lapselta, koska aikuisen ääni on niin erilainen. Kaikulaulun esilaulajaksi voi siis tulla oppilas tai oppilaat, jotka osoittavat osaavansa melodian jo.

Leikki harjoittelun tueksi:

Lauletaan kappaleen kertosäettä myös niin, että seisotaan ringissä ja heitellään palloa/villasukkaa toisillemme laulun aikana. Tällöin kehoon saadaan lisää aktiivisuutta ja liikettä, jolloin hengitys myös rentoutuu ja ääni soi vapaammin.

(Lähde: Tenkanen-Lindeman 2014, 28)

Liite 5: Tietosuojailmoitus ja suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimus

Opiskelija Tuulia Ryhänen on tekemässä laadullista tutkimusta:

”Luokanopettajien kokemuksia alakoulun laulunopetuksesta ja opetuskokeiluna kootusta laulunopetusmateriaalista”

Henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena on kerätä aineistoa tutkielmaa varten aiheesta: Alakoulun luokanopettajien laulunopetustaitojen vahvistaminen opetusmateriaalin avulla.

Sinut on henkilökohtaisesti kutsuttu osallistumaan tutkimukseen.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimusaineisto kerätään haastatteleamalla kolmea luokanopettajaa heidän kokemuksistaan alakoulun laulunopetuksesta sekä opetuskokeiluna luodun laulunopetusmateriaalipaketin käyttämisestä. Yhtä opettajista haastatellaan kahdesti yksilöhaastatteluna ennen ja jälkeen opetusmateriaalin käyttämisen. Kahta opettajaa haastatellaan ryhmähaastatteluna opetusperiodin jälkeen. Opettajat sitoutuvat käyttämään omassa opetuksessaan tutkijan kokoamaa laulunopetusmateriaalia. Haastattelut toteutetaan joulukuussa 2020 etänä Zoom-sovelluksen kautta ja sovituissa paikassa tai etäyhteydellä helmi-maaliskuussa 2021.

Tutkimuksen aikana esille tulevat haastateltavia koskevat tunniste-/henkilötiedot ovat luottamuksellisia. Niitä ei luovuteta ulkopuolisille.

Opettajien nimiä tai oppilaitostietoja ei tulla julkaisemaan missään yhteydessä.

Tutkimuksen toteuttamiselle tarpeettomat henkilötiedot poistetaan heti, kun se on mahdollista. Näistä mainittakoon esimerkkinä aineiston keruuvaiheessa tarvittavat suorat tunnisteet: Nimitiedot, osoitteet, puhelinnumerot, sähköpostiosoitteet ja muut yhteystiedot.

Henkilötietoja kerätään mahdollisimman rajatusti, vain välttämättömät tiedot tutkimuksen toteuttamiseksi. Henkilöiden nimet muutetaan peitenimiksi ts. pseudonyymeiksi.

Taustatietoja voidaan kerätä epäsuorista tunnisteista, joita ovat ikä, sukupuoli, oppilaitoksen sijainti ja työkokemus vuosissa. Nämä epäsuorat tunnisteet luokitellaan, jolloin tunnistaminen voidaan estää. Esim. ”ikä: 20-30 v.”, ”työpaikka: koulu kaupunkimaisessa kunnassa”, ”työkokemus alle 5 v.”, ”työkokemus yli 5 v.”.

Tutkimushaastatteluissa mahdollisten kolmansien henkilöiden tunnistetiedot harkinnanvaraisesti poistetaan, kategorisoidaan tai luokitellaan.

Henkilötiedot säilytetään ennen niiden poistamista salatulla / suojatulla tietokoneella tai ulkoisella kiintolevyllä ja/tai lukollisessa kaapissa niin, että ne ovat erillään litteroituista haastatteluista.

Haastattelujen litterointi tuotetaan mahdollisimman pian haastatteluiden jälkeen. Äänitteet ja litteroinnit hävitetään 6 kk:n kuluttua tutkielman valmistumisen jälkeen.

Tutkimuksessa esille tulleet asiat raportoidaan niin, että tutkittavia, oppilaitoksia tai muita mainittuja henkilöitä ei voi välittömästi tunnistaa.

Tutkimuksen suorittava opiskelija on sitoutunut noudattamaan tutkimusraportoinnin eettisyyteen, tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön liittyviä ohjeita.

Henkilötietojen käsittelyn laillisena perusteena on sinun suostumuksesi.

Oikeutesi

- Voit vetäytyä tutkimuksesta ilmoittamalla siitä kirjallisesti Tuulia Ryhäselle, sähköpostiosoitteeseen [sähköpostiosoite]. Kaikkea ennen vetäytymistä anonyymisoitua informaatiota (dataa, aineistoa) voidaan kuitenkin käyttää edellä mainittuihin tarkoituksiin.
- Sinulla on oikeus ottaa yhteys Taideyliopiston tietosuojavastaavaan, jos sinulla on kysymyksiä tai vaatimuksia liittyen henkilötietojen käsittelyyn. [Tietosuojavastaavan nimi ja sähköpostiosoite]
- Sinulla on oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle, tietosuojavaltuutetulle, jos tietojasi on mielestäsi käsitelty vastoin tietosuojalainsäädäntöä (ks. lisää: tietosuoja.fi).

Lisätietoja ja vastauksia mahdollisiin kysymyksiin:

Tutkimuksesta: Tuulia Ryhänen [sähköpostiosoite ja puhelinnumero]

Tietosuoja: tietosuoja@uniarts.fi

Suostumus

- Olen lukenut ja ymmärrän tämän dokumentin sisällön.
- Ymmärrän, että tutkimukseen kerätyt tiedot tullaan käyttämään edellä kuvattuihin tarkoituksiin.
- Minulle on annettu mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta.
- Suostun osallistumaan tutkimukseen ja ymmärrän, että suostumukseni on vapaaehtoista.
- Olen vähintään 18 vuoden ikäinen.

..... (paikka ja aika)

..... (allekirjoitus ja nimenselvennös)